

ORGANVM

DIALECTI-

CVM ET RHETORICVM

cunctis disciplinis vtilissimum

ac necessarium.

Per Franciscũ Sanctium Brocensem in inclyta Salmanticensi Academia Rhetorices primarium, Græcæq; linguæ Doctorem.

10

Anno 1588.

CVM LICENTIA.

Salmanticç.

Apud Michaelem Serranum de Vargas.

Sumtibus Claudij Curlet Sabaudiensis Bibliopolæ è Regione Scholarum maiorũ commorantis, sub insigni Cucurbitæ aureæ.

Licencia.

EL Licenciado Diego Muñiz de Godoy prouisor en todo el obispado de Salamanca, por don Geronymo Manrique obispo de Salamanca del consejo del Rey nuestro señor, &c. Por la presente damos licencia a qualquier impressor desta ciudad para que puedan imprimir este libro de el arte de retorica, compuesto por el maestro Francisco Sanchez atento que esta uisto y se me hizo relacion que esta ympresso otra uez, y agora de nueuo conforme a lo mandado en las prematicas del Rey nuestro señor lo examino y uio el maestro Madrigal cathedratico de Hebreo en la uniuersidad de Salamanca. Fecha en Salamanca a. 6. dias del mes de Nouiembre de. 1587.

El Licenciado
Muñiz de Godoy.

Ioan Baptista Polanco.

BALTHASARI de Ceſpedes vtriuſque linguæ, totiuſque encyclopædiæ peritiſsimo Claudius Curlet bibliopola Sabaud. S.D.

Vanuis amoris erga te mei memoriam apud doctos, eoſque tibi amiciſsimos viros ſatis teſtatã, ni me fallit animus, haberẽ, cupiebam tamẽ & abſentibus, & poſteris omnibus eſſe, quoad eius fieri poſsit, teſtatiſsimã. Debetur hoc candidiſsimis tuis moribus, quibus oẽs allicis: debetur & omnigenæ literaturæ: ea enim in cauſa eſt, vt eximia quadã, vbicunq; vixeris, afficiaris admiratione. Quũ igitur ſollerti cura, ſi qua via tibi poſſem, pro tot in me offi-

cijs gratificari, disquirerẽ: commodum soceri tui doctissimi viri opusculum de arte Rhetorica, & Dialectica venit in manus, quod ipse autor, & genitor offensus fortasse prauorum studiorum sinistræ procellæ, neq3 amplius fouere, nec typis mandare decreuerat. Ego autem, qui quotquantaq3 in tã paruo libello latitarent cõmoda, & per me ipse norã, & à peritissimis viris accepisse, putaui me tibi rẽ gratã facturũ, si non cõmitterem, vt acutissimis ingenijs necessario libello iuuentus politioribus literis addicta defraudaretur. Tibi igitur, vir eruditissime, debetur opus hoc: tũ vt memoria soceri tui per te magis ac magis vigeat, & floreſcat, tum vt mea erga te amicitia aliquo veluti pignore confirmetur. Vale. Salmanticæ. A. D. V. Non. Ian. 1588.

FRANCIS-
CVS SANCTIVS
Brocenſis filijs chariſsi-
mis. S.

Vemadmodū in Grammaticis præceptis, filijcariſ. quæ in veſtram gratiā publicaui, ſatis opinor oſtēdi quam latè vulgus Grammaticorum cæcutiret: ſic nūc in Dialecticis & Rhetoricis oſtendā, has facultates nunquam hactenus in proprias ſedes fuiſſe collocatas. Nam Rhetores, vt artem ſuam cōmendarent, in alienos limites inuaſerunt. Inuētionem, Diſpoſitionem, Memoriā, Actionem, cū Elocutione, atq; adeò legū & vtriuſque philoſophiæ peritiam ſibi vendicantes. Ariſtoteles præterea centum quinquaginta nouem locos inuentionis inueſtigauit. Alius centum argumentandi locos diuulgauit iuriſperitis accommodatos. Rodolphus Agricola ex vno ſæpè locos plures faciens viginti quatuor exhibuit. Themiſtius duo & viginti.

Ciceronis vero, quē multi sequuntur, decē & sex enumerantur. Nos vniuersam in omni disciplinarū genere disputationē nouem locis inclusimus. Vt nulla sit Theologica, Physica, Ethica, Medica, atq; etiā vtriusq; iuris disputatio, quę nō ex nouē his locis eruatur. Vnde si diligens Theologus pro exemplis Ciceronis aut Virgilij à me citatis sacræ scripturæ velit exēpla supponere, Dialecticā & Rhetoricā habebit omnibus sacræ scripturæ locis accommodatā. Idem de vtroq; iure atq; alijs facultatibus esto iudiciū. Desinát ergò viti litigatores liuidos illidere dentes solido, quibus ego gannitibus nō magis, quā si nati nūquam fuissent, respōdere curabo. Vos tamē, qui patrem vestrum ęgrè patiemini absentem vellicari, his & scuto & iaculis contra Hydrā Lernæam, ideſt Sophistarum pullulantia capita tutò poteritis dimicare. Valete.

¶ *Dialecticam primam ęsse tradendam.*

SI Dialectica, vt author est Aristoteles, instrumentum est, cuius præsidio cætere artes vtātur: & omne instrumentum rem illam antecedat, ad quam explicandam adhibetur: efficitur proculdubio, vt ipsa Dialectica siue Logica (vtroque enim nomine, sine discrimine appellatur) ante omnes disciplinas, Grammaticam excipio, sit proponenda.

Ars

Ars imitatur naturam: sed ordo naturę pō stulat, vt prius loquamur, deinde ratione vtamur, postremo sentētiam ornemus: prędedat oportet Grammatica, quę voces ordinat: sequatur Dialectica, quę rationem informat: addat colophonem Rhetorica, quę sententias ornando cōmutat & figurat.

¶ *Dialecticæ partes esse duas. Inuentionem & dispositionem.*

LOgicę siue Dialecticę facultatis finis & scopus est vti ratione, siue ipsamet ratio. Nam Platoni differere, & ratione vti idem sunt. Logos enim Gręcis ratio est, & *dialegesthæ* disputare: Rationis autē duo sunt effecta, Inuenire, deinde Disponere; seu Iudicare: Inuentio igitur, & collocatio duę solę Dialectices partes enumerātur. Id qđ & Cicero ipse in Topicis his verbis declarauit. Quū omnis ratio diligens differendi duas habeat partes, vnam inueniendi, alteram iudicandi: vtriusq; princeps, vt mihi quidem videtur, Aristoteles fuit.

Quid quod ipse Aristoteles in analiticis posterioribus Demonstratori tribuit Inuentionem & dispositionem: Pseudographo easdem: Sophistæ in Elenchis easdem duas: Duæ igitur Dialecticę partes.

¶ Rhetoricæ partes esse duas. Elocutionem, & Actionem.

LOngo interse Orator, & Rhetor distant interuallo: quanuis aliquãdo alterum pro altero capiamus. Rhetor est, qui orationẽ tantum tropis & figuris exornat, numeris condecorat, atque aptè & cũ decoro exornata pronuntiat. Orator verò ille tantum appellandus est, qui in omni disciplinarum genere sit versatissimus. Sic distat nudus Theologus à sacri verbi cõcionatore. In Theologo solam Theologiam requiris: at vero concionator ille perfectus non est, in quo vltra Theologiæ peritiam, Mathematicæ artes desiderantur: Rhetorica non splendet: Dialectica nõ argutatur: Legum & Canonum prudentia obmutescit: Musica nil modulatur: Historia velas no expãdit: Medicina ęgrotat: Cosmographia & Geographia nihil metitur. Atq; hæc & alia multa sordescent, si cum summa fide atq; prudentia, probitas & sanctimonia nõ apparuerint. Itaque Rhetorica, sicut & Grammatica, particula quædam est Oratoris.

Rhetoricę partes qui pauciores enumerauere ad quinq; deduxerũt: Inuentionem, Dispositionem, Elocutionem, Memoriam, Pronuntiationem. Sed Inuentio & Dispositio, quum sint, vt ostendimus, Dialecticæ partes,

Rheto-

Rhetoricæ partes non erunt. At docet Cicero aliam esse Rhetoris, aliam Logici inuentionem, ac dispositionem: quia Logicus solummodo fidem faciat, orator fidem & motum. Cui respondeo vnam solamque esse artem inueniendi & disponendi ad omnes disciplinas accommodatam. Nam quemadmodū Ortographiæ doctrina ad res vniuersas scribendas vna est: sic inuentio & Dispositio, siue de virtutibus agas, quod est Exornationis genus: siue de vtilibus disputes, in quibus Suasorium est: siue de æquo, aut iniquo disceptes, in quibus est Iudiciale solius Dialecticę partes debent censeri. Eodemque pacto, quemadmodum Elocutio in Philosophia, Theologia siue Poesi, non est alia qua Oratoria: sic Inuentio & dispositio Dialecticæ sunt vbicunque reperiantur.

Quod si Orator auditorum animis motum adfert, ex locis dialecticis, Persona, Loco, Modo, Tēpore, Causis haurit disputationē.

Si obijcias neminē eloqui sine inuentione & dispositione posse: respōdebo primum, fieri posse vt quinis rectè inueniat & disponat, etiam si dialecticam nō didicerit; est enim homo suapte natura rationis particeps, ac proinde Logicus: deinde dicā, non quicquid sit necessarium, statim esse partem: nam sic & Grā-

maticam Dialecticæ partẽ esse dicere cogemur. Hoc argumẽto videmus omnium artiũ prçcepta conturbata. Quintilianus enim Grãmaticę Musicam, Logicam, Cosmographiã, Geometriam subijcit. Logica rursus apud nostros Physicis, Metaphysicis, atque adeo Theologicis quęstionibus est referta. Quãto rectius omnes docerentur, si suis proprijsque prçceptis, vt nihil admistum, nihil alienum inculcaretur, traderẽtur. Nam vt artium coniunctio, si vsum spectes, approbanda est: sic prçceptorum confusio, dum eę traduntur, est maximè fugienda. Neque enim, quia in construẽda domo fabri, latomi, & architecti opera necessaria sunt; propterea dicendum aut has partes esse rem vnam aut omnes domus ipsius esse partes.

Vnde ergo, dices, Rhetores aut Oratores tã multa de inuẽtione & dispositione differuerunt? Quia quo tẽpore cœperũt causas agere, nondũ ad prçcepta fuerat dialectica redacta: & quia omnino erat inuẽtio & dispositio adhibenda, Rhetores in alienos fines inuaserunt, eosque mala fide hactenus possederunt.

Memoriam, si alicuius esset facultatis, Iurisperiti iure optimo sibi vendicarẽt: sed quia Logicus & Rhetor sine memoria illa probè suo munere fungentur, nullius esse facultatis

partem

partē ſtatuimus: Iſocrates enim elegantiſsimas ſcripſit Orationes, quas nunquam, vt opinio multorum eſt, publicè recitauit.

Hoc eodem argumento actionem & pronuntiationem ad fabularū actores relegabis. Nam & Rhetores & Poetę vel in abditiſsima ſolitudine, vbi audiri non poſsint, erunt abſolutiſsimi. Nihilominus tamen, quia eſt actio veluti corporis eloquentia: &, vt inquit Cicero, qualis cogitatio fuit, talis & pronuntiatio erit: eam cum eloquentia coniūximus. Tum deinde vt cōmodius Rhetorica in duas partes diuideretur, Elocutionem, & actionē.

¶ *Dialecticæ & Rhetoricæ diſsimilitudo.*

ARiſtoteles Rhetoricam Dialecticę antiſtrophon, ideſt ęqualem eſſe dixit: nam vtraque inquit, de rebus omnibus diſputat. Cicero antiſtrophon vertit ex altera parte reſpondens. Sed neutra ſententia probanda, quia finis vtriuſque diuerſus eſt, vt ſtatim apparebit.

Sunt qui dicant Rhetoricam, circa res tantùm verſari, quę in conſultationē cadunt: Dialecticam verò circa omnes. Sed ſi Dialectica circa omnes, quid opus fuit Rhetorica?

Alij multi dixerunt dialecticę ſubiectam eſſe Theſin, id eſt propoſitum: Rhetoricę Hypotheſin

Hypothesin siue causam: sed hōs Cicero secū do de Oratore reprehendit.

Zeno Stoicus satis ridicule' Dialecticam pugno, Rhetoricam extensę palmę similem esse dicebat, quia hæc latius, illa pressius disputaret. Quasi vlla possit esse dispuratio, quæ tota logica non sit. Aut quasi mantile complicatum differat ab eodem explicato; aut ignis maior à minore. Naturam rerū plura vel pauciora, maiora vel minora non mutabunt.

Veram itaque differentiam ex fine colligamus. Si Logicę finis est vti ratione: & Rhetoricę finis Orationem dicendo exornare: quis erit tam hebes, qui has inter se artes plurimum differre non intelligat?

At inquies Rhetoris oratio suas habet partes, Exordium, Narrationem, Probationem, Epilogum: Dialectici oratio ad syllogismū tota componitur. Respondeo cum Cicerone exordium & epilogum ad mouēdos animos & concitandos affectus esse partes, & mouere affectus munus dialectici est. Narratio & probatio ad docendum sunt inuentę, & ad dialecticam methodum maximè spectāt, argumētis siquidem & docemus, & confirmamus. Quid quod in Ariopago proœmio & epilogo oratores vti prohibebantur.

¶ De

SYllogiſmorum differẽtias in Prioriſticos, Poſterioriſticos, Dialecticos, Demõſtratorios, Pſeudographos, & Sophiſticos probare non poſſumus. Omnes quidem inuentionis loci communes ſunt omnium argumentationum. Nam ſi argumentum ducitur ex cauſis vocatur Demonſtratio, propter quid: vt omne animal particeps rationis natum eſt adriſum. Omnis homo eſt rationis particeps. cęt. Si ducitur ab effectis, barbari vocant Demonſtratio, quia nõ intelligẽtes qd Ariſtoteles vocet ὅτι. qđ Latinè exponitur Sic rem eſſe. Vt Stellę ſcintillantes ſunt à nobis remotiores: Canicula ſcintillat, Igĩtur planeta non eſt. Si argumentum ſit ab oppoſitis vocatur, Ad incommodum: Vt ſi virtus non eſſet expetenda, vitium eſſet expetendum: ſed hoc non, illud igitur. Si à pari, vel à pluribus paribus, vocatur exemplum. Vt Si Milo iure Clodiũ occidit & Catilinam Cicero. Si ab vniuerſis, Inductio, vt, Socrates, Plato, & cęteri ſunt animalia. Si à contrarijs ſententijs, Dilemma: Vt, Aut placui, aut diſcipuli, &c. Si à Simili, dicitur Parabola vel Analogia: Vt, Sicut oculus in corpore, ſic mens in animo. Quicquid verò non ex ſuis locis, & vt oportet ducitur: aut non figuris & modis prędſcriptis Syllogiſmourm

morum quadrat, Sophisticum est. Quare nos de Elenchis nihil disputamus: quia prę mõstrato vero, falsum statim facilè intelligetur.

Modalia, Exponibilia, multaq; alia sophismata, quę infelicibus ingenijs necessaria videbuntur, è vera sinceraque Dialectica ex doctorum sententia sustulimus.

¶ De *Terminis*.

TErminos autem ex Aristotelis sententia duos tantùm posuimus, Subiectũ & Prędicatum, plures addituri, si plures vera dialectica postularet. Mẽtales, Vocales, Scriptos, Absolutos, Cathegorematicos, & cęteram illuuiem, atque adeo AEquiuocos, quos neq; Aristoteles, vt alibi probauimus, agnouit, prętermisimus. Illud verè profitemur, nos veram integramque & prę alijs omnibus copiosiorem Dialecticam & Rhetoricam, si modo verum expendatur tradidisse. Valete.

Ferdinandi Sanctij Brocensis carmen.

SI tibi pennigeras amor est captare uolucres,
Continuo gressus frondea in arua moues.
Siue iuuat tremula deprendere arundine pisces,
Vitrea piscosæ flumina quæris aquæ.
Scis ab Erythræo pretiosas littore conchas,
Atq; è Panchæo germine tura legi.
Sic tibi facundas si mens est fundere uoces,
Quæ Stagyram sapiant, & Ciceronis opes:
Huc oculos, Lector, huc dirige mentis acumen,
Perfectæ hìc noscès dogmata Rhetorices.
Hæc fratris Sanctij, cui secula longa precamur,
Pagina Nestoreas suppeditabit opes.

Ioãnis Dominici Florentij Romani.

OMnibus hoc uitiũ est, sinuosa uolumina tantũ
Condere, nec quid sint frugi habitura uidẽt.
Nonte hæc pestis habet Sãcti, qui ex omnibus unus
Vtiliter, breuiter dicere de arte potes.
Idq; ex arte: rudis uulgi aspernatus inane
Iudicium: Pythio hæc sunt mage uera Deo.
Qui dubitat, legat hæc, discatq; exungue leonem:
Pauca quidem, decies sed quæ iterata iuuent.

Gaſparis Riberi Co. ſtę Vimarinenſis de Rhetoricis ſui prȩceptoris.

VT rutilus terras illuſtrat lãpade Titan,
Et claro obſcuras diſpergit lumine nubes,
Aureus haud aliter uerboſa uolumina pellit
Hic liber, & paruus gemmis ſcatet, & hyacinthis.
Sanctius hunc pinxit, docuit quẽ Phœbus in umbra
Caſtalia, ac illum Parnaſſo in monte locarunt
Pierides, meritis cingentes tempora ſertis.
Emicat hîc Cicero, fulgeſcit muſa Maronis,
Sollertique lyra modulatur carmina Flaccus.
Qui cupit excultas Ciceronis fingere uoces,
Huc properet: paruo latitant præcepta libello
Amplaſatis, reſerare queant quæ arcana Miuerua.

EIVSDEM.

Perſico quicquid habet tellus fœcunda lapillis,
Atque ferax gemmis Indica quicquid habet:
Quotq; fauos Hyble, quot fundit Hymettus odores,
Aureus id totum continet iſte liber.
Plaudite Brocenſis populus, Nymphæq; Taganæ,
Qui Tormin illuſtrat, ueſter is ante fuit.

FRANCISCI SANCTII BROCENSIS.

De inuentione liber primus.

DIALECTICA EST ars de qualibet re proposita differendi. Id vero de quo disseritur quęstio est. Quicquid autem in conuersiam aut disquisitionem venit, aut facti, aut nominis, aut qualitatis habet quæstionem. Hæc quæstio tum constitutio, tum status dicitur. Status autem ex doctorum sentẽtia tres sunt. An sit: Quid sit: Quale sit: hoc est Cõiectura, Finitio, Qualitas. Coniectura est quando de facto aliquo ambigitur: vt, an Vlysses Aiacẽ interfecerit. Finitio est, quum de facto quidẽ constat, sed de nomine disceptatur: vt, an qui tyrannũ expulit, dicatur Tyrannicida. Quando vero factum & nomen constat, & de vi & natura negotij qnęritur, qualitatis status nuncupatur: vt Iure ne Milo Clodium, quia fuit insidiator, occiderit. Sed de statibus postea,

In quolibet vero ſtatu antiqui dicendi magiſtri (quoniam illi ante dialecticam ad precepta redactam inuenire cœperunt) quęſtionem quamlibet bifariam diuiſerunt. Nam quum quæſtionem ſine proprijs perſonis, locis, aut temporibus efferebant, Gręce *Theſin*, Latine Propoſitum ſiue Conſultationem appellabāt: vt, An ducenda ſit vxor: & an expediat Chriſtianis bellū gerere. Quum verò appoſitis proprijs perſonis, locis, aut temporibus quęſtio incidebat, Gręce *Hypotheſin*, Latine Cauſam, ſiue Controuerſiam eſſe dixerunt: vt, An Catoni tempore belli ciuilis Martia ducenda ſit. Hanc poſteriorem quęſtionem in tres partes diuidebant, genera cauſarum apellantes. Nam quum de vitijs aut virtutibus erat dicendum, Exornationis, ſiue Laudis genus appellabant: quum de te vtili aut inutili, Suaſorium, ſeu Deliberationis: quum verò de ęquitate, Iudiciale. Generalē illam quęſtionem dialecticis relinquentes, hanc tantum oratoribus cōceſſerunt, ſed falſo, quia vtraq; quęſtio, vt & tota inuentio, & diſpoſitio ſolius Dialecticę munus eſt, vnde illas oratores vſurparunt. Nec tria illa genera cauſarum admittit Cicero, quia latius diffunditur diſputatio, ſed tamen illis ſępe vtimur tanquam prędipuis capitibus & *Lib. 2. Ora.*

ad

ad docendum accommodatis.

Omnis igitur quæstio (vt apertius, quam omnes antiqui, differamus) duas habet partes, quę termini appellãtur. Quarũ altera præcedit, & dicitur, Minor, siue Subiectũ: altera sequitur, quę Maior, seu Prædicatum siue etiam Attributum. Vt si quęras, An virtus sit amanda. Virtus dicitur terminus minor, & amanda maior. Et mino quidem, aut maior propterea nuncupatur, quia minus vel plus obtineat ad probandum virium. Et subiectum vocamus de quo aliquid dicitur, Prędicatum quod de alio dicitur. Quia verò Dialecticę ratio ipsa subiecta est, & rationis duo sunt effecta, inuenire, ac disponere, fiet vtiq; vt Dialecticę duæ sint partes, Inuentio, & dispositio.

INVENTIO est ratio inquirendi argumenti ad probandam quæstionem.

Argumentum est probatio quæstionis: aut vt inquit Cicero, est probabile inuentũ ad faciendã fidem. Nulla enim res seipsam potest probare, quare aliquid quęrendũ est quod alĩ qua ratione coniunctũ, & veluti cognatũ sit illi cui probando adhibetur. Id tertium tum Argumentum, tum rationẽ, principiũ, elemẽtum, fidem, probationẽ, mediũ, & aliquando terminum Aristoteles solet appellare.

ARGVMENTA igitur ad quālibet quęstionem confirmandam aut Insita sunt, aut Assumta. Insita sunt, quę in parte aliqua quęstionis inhęrèt. Assumta vero quæ totā quæstionē probāt, & extrinsecus afferuntur, qualia sunt diuina vel humana testimonia. Insita vero aut sunt Prima, aut à primis orta. Prima vocantur antecedentia, & consequentia quę propriè quæstionē explicant, & maxime faciunt fidem, nec ab alijs deriuantur: vt Causæ, Effecta, Subiecta, Adiuncta. Orta autē exprimis sunt, quę à primis deriuantur: vt Cōparata, Opposita, Diuisiones, Difinitiones, sunt igitur nouē argumētorū genera. Causæ, Effecta, Subiecta, adiuncta. Comparata, Opposita, Diuisiones, Difinitiones. Testimonia. De *Causis. siue de rem antecedentib.*

CAusa est principiū cuius vi aliquid est: vt ignis est causa caloris, Axiomata causæ hæ fere solēt esse. Nihil fit sine causa. Qualis causa talis effectus. Causa semper id efficit cuius est causa, nisi impediatur. Propter quod vnumquodq; est, illud magis est. Sine causa verum nescitur. Quatuor autem sunt causarū genera, Finis, Forma, Efficiens, Materia.

De fine.

FInis est causa, cuius gratia fit aliquid: vt Benedicere finis est Rhetorices: & Oratoris

finis

finis persuadere dictione: & Philosophi beatam vitam finem bonorum appellabāt. Hæc causa omnium est nobilior, & ad quam cæterę referuntur, Græce. Telos, à Telein, idest, perficiendo dicitur, quia finis adeptione vna quæq; resperficitur. Cic. *Nullam enim uirtus aliam mercedem laborum periculorumq; desiderat præter hanc laudis & gloriæ.* Idem. *Ad decus, & libertatem nati sumus, aut hæc teneamus, aut cum dignite moriamur.* Horat. *Quo mihi fortunam si non conceditur uti?* Latinus apud Virgilium ab AEneæ congressu Turnum deterret, *Respice res bello uarias.* Cice. *Quid enim tuus ille Tubero in acie Pharsalica gladius agebat? Cuius latus ille mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorũ? quæ tua mẽs, oculi, manus, ardor animi? quid cupiebas? quid optabas?* Ibid. *Quid aliud egimus Tubero, nisi ut quod hic potest, nos posse mus?* Idem. *Nã interitus quidẽ tui quis bonus non esset autor, quũ in eo salus & uita optimi cuiusque, & libertas populi Ro. dignitasque cõsisteret?* Idẽ contra Aristipum & Cyrenaycos. *Hi non uiderunt, ut ad cursum equum, ad arandum bouem, ad indagandum canem, sic hominem ad duas res, ut ait Aristoteles, intelligendum, & agendum esse natum, quasi mortalem Deum, contraque, ut tardam aliquam & languidam pecudem ad pastum, & ad procreandi uoluptatem hoc diuinum animal ortum*

Pro Archi. Philip. 3. Lib. 1. epi. 5. AEnei. 12. Pro Liga. Philip. 3. Fini. 2.

esse uoluerunt : quo nihil mihi uidetur esse absurdius. In hac nobilissima causa ferè versantur disputationes philosophicę, nam posito fine omnis quęstio videtur quiescere. Hic locus proprè distinguit inter se artes omnes, nam adhibito fine facile explicantur. A fine solemus laudare, exhortari, definire. Vt Cicero definit Antonium nō esse consulem, qui contra patriam regni cupiditate arma sumat. Explicantur & coniecturæ. Sic Cicero Cupiditatem magistratus, & impunitatis spem Clodio necandi Milonis coniectatur fuisse causam. Finis axiomata sunt. Vniuersa finem habent. Omnia finem amant. Finis melior ijs quæ sunt ad finem. Cuius finis melior, & ipsum melius. Quod fini vicinius, & ipsum melius.

De forma.

FOrma est per quam vnaquęq; res est, hoc ipsum quod est: & à cæteris distinguitur rebus. Huius officium est vnamquamquę informare vnde proprię Forma dicitur: & distinguere res inter se, ex quo vocatur Differentia. Formam hic intelligimus tam internam & naturalem, vt hominis, equi, ignis: quā externam & artificiosam, vt nauis, domus, vestis. Ex hoc loco laudat hominem Cicero, quod rationis sit particeps, hęc enim

hominis

hominis forma esse putatur: & hac ipsa differt, à cæteris animantibus. *Animal hoc prouidum, sagax, multiplex, acutum, memor, plenum rationis & consilij, quem uocamus hominem, præclara quadam conditione generatum esse à supremo Deo: solum est enim ex tot animantium generibus atque naturis particeps rationis, & cogitationis, quum cætera sint omnia expertia.* Eodem argumento ibidem probat hominibus cũ Deo quandam esse societatem. *Quid est* (inquit) *nõ dicam in homine, sed in omni cœlo atque terra ratione diuinius? quæ quum adoleuit, atque perfecta est, nominatur rite sapientia. Est igitur (quoniam nihil est ratione melius, eaque & in homine, & in Deo) prima homini cum Deo rationis societas.* Legum. 1. Ibidem.

Hinc laudantur, vel improbantur ędificia quod propter diuersam formam diuturniora vel pulchriora dicantur. Virgil. AEneid. 7

Tectum augustũ, ingens, centum sublime columnis,
Vrbe fuit media Laurentis regia Pici,
Horrendum siluis, & religione parentum.

Exortamur eriã seu deterremus à forma domus, nauis, loci, &c.

Virgil. Eclogo 9.

Huc ades ò Galathea, quis est nam ludus in undis?
Hîc uer purpureum, uarios hic flumina circum
Fundit humus flores, hîc candida populus antro
Imminet, & lentæ texunt umbracula uites.

Formæ rerum naturalium, & prçcipuè ſenſibilium nobis ignotæ ſunt, niſi quis formã tẽperationem cuiuſque rei interpretetur. Suademus & diſſuademus frequenter à forma rei. Coniectamus etiam non poſſe aliquid fieri ab aliquo, quod tali forma ſit prçditum: vt melius ſerra ſcindet lignum, quam aſcia, vel culter. Qualitatis quæſtiones ſoluũtur ex hoc loco: vt ſi velis cõtendere vrbis præſidiũ firmius fore ſi hac vel illa forma turres & muri ædificentur. Axiomata, Vbi eſt forma, ibi eſt formatum: & contra. Vniuerſa agunt, per formam, & tantum agunt, quantum forma tribuit.

De cauſa efficiente.

EFficiens cauſa eſt, à qua res eſt. Hæc multiplex & varia eſt. Sed primo trifariam diſtinguitur. Nam à re quę facit, dicitur Abſoluta, & Adiuuãs: à re quę fit, Procreãs, & Conſeruans: à modo efficiendi, Sponte, & Non ſpõte, qui modus poſtea ſeptem in cauſas diuidetur.

ABSOLVTA ſiue Princeps cauſa eſt quæ ſola per ſe rem efficit: vt ignis caloris.

ADIVVANVS eſt, quę aut aliam adiuuat, aut ab alia adiuuatur: vt miniſtri, & inſtrumenta. Hanc diſtributionẽ Chryſippi philo-

philoſophi eſſe teſtatur Cicero. *Cauſarum, inquit Chriſippus, aliæ perfectæ, & principales, aliæ adiuuantes, & proximæ.* Popularis opinio principem rerum omnium cauſam facit pecuniā: Vnde Horatius. De Fato. 1. Epiſt. 6.

Scilicet uxorem cum dote, fidemque, & amicos,
Et genus, & formam regina pecunia donat:
Et bene nummatum decorat Suadela Venuſque.

Idem elegāter expreſsit Petronius Arbiter. In Saty.

Quiſquis habet nummos, ſecura nauiget aura.
Fortunamque ſuo temperet arbitrio.
Vxorem ducat Danaën, ipſumque licebit
Acriſium iubeat credere, quod Danaëu:
Carmina componat, declamet, concrepet, omnes
Et peragat cauſas, ſitque Catone prior.
Iuriſconſultus Paret, non paret *habeto,*
Atque eſto quicquid Seruius, & Labeo.
Multa loquor? Quiduis, nummis præſentibus opta:
Et ueniet: clauſum poſsidet arca Iouem.

Niſus apud Virgilium ſeſolum cædis autorem profitetur. AEnei. 9.

Me me: adſum qui feci, in me conuertite ferrum.
O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iſte nec auſus.
Nec potuit. Cic. *Acſi princeps eam ſententiam dicerem, laudaretis profecto, ſi ſoſolus, certè ignoſceretis.* De prou.

In cauſis adiuuantibus miniſtros actionis, & factionis intelligimus: item inſtrumenta vel animata, vel inanima.

Cicero pro Marcello vtrumque causarum genus eleganter coniunxit, dum Cęsaris bellicas laudes cum multis, etiam cum fortuna, facit communes, clementiæ verò gloriam totam ei tribuit. Apud eundem Velleius Epicurus impiè deridet Platonis Deum, à quo mũdum negat potuisse fabricari. *Quæ molitio* (inquit) *quæ ferramẽta, quì uectes, quæ machinæ, qui ministri tanti muneris fuerunt?* Martialis sic colligit beatę vitę causas effectrices, ex bonis animi, corporis, & externis, siue Fortunę

Natur. Libr. 1.

Deo. lib. 1.

Vitam quæ faciunt beatiorem,
Iucundissime Martialis hæc sunt,
Res non parta labore, sed relicta:
Non ingratus ager: focus perennis:
Lis nunquam: toga rara: mens quieta:
Vires ingenuæ: salubre corpus:
Prudens simplicitas: pares amici:
Conuictus facilis: sine arte mensa:
Nox non ebria, sed soluta curis:
Non tristis torus, attamen pudicus:
Somnus, qui faciat breues tenebras:
Quod sis esse uelis: nihilque malis.
Summum nec metuas diem: nec optes.

Adiuuantes causę non raro à Latinis explicantur per has particulas, A. Ab, Per. Vnde

falluntur Grammatici, qui putãt orationem actiuę vocis eodem sensu in passiuam posse commutari. Nam quum dicis, Dabo tibi argentum: & dabitur à me argentum: illic significas causam absolutam, hic vero adiuuantẽ, vt latè & perspicuè in nostris Grammaticis comprobauimus.

PROCREANS causa est, quę primo rem efficit: vt pater filij. Sic rerum inuentores & artifices. Procreandi enim verbum de rebus omnibus, quæ ex sese aliquid efficiunt est intelligendum. Hinc laudantur, vel improbantur homines & animãtia à suis maioribus, & progenitoribus. Virgil. AEneid. 4

Nec tibi diua parens, generis nec Dardanus autor.
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hyrcanæque admorunt uberatigres.

Terent. *Ex illane familia tam illiberale, fecinus esse ortum?* Adelph.

O Æschine, *pol haud paternũ istud dedisti.* Laudantur & opera ab artificibus. Virgil. AEnei. 12.

Ensem, quem Dauno ignipotens Deus ipse parẽti
Fecerat, & Stygia candentem tinxerat unda.

Et qui aliquid primi inuenerunt. Horat. Patrios ego primus Iambos ostendi Latio. Propertius. Epist. 1. Libr. 3.

Ah pereat quicunque rates, & uela parauit
Primus, & inuito gurgite fecit iter.

Hinc illæ laudantium voces: *Plato philosophorum princeps: Stoicorum pater* Zeno: Coniecturas etiam explicamus: Virg.

AEneid.2 *At non ille, satum quo te mētiris, Achilles,*
Talis in hoste fuit Priamo. Et qualitatis quęstiones explicantur. Horat. For-

Carm.4. *tes creantur fortibus & bonis: Est in iuuencis, est est in equis patrum Virtus, nec imbellem feroces Progenerant aquilæ columbam.*

CONSERVANTES causę sunt quę statum iam factę rei tuētur: vt leges, iudices,

Pro Cluēt. magistratus. Cicero sic leges extollit. *Hoc enim uinculum est huius dignitatis qua fruimur in rep. hoc fundamentum libertatis, hic fons æquitatis: mens, & animus, & cōsilium, & sententia ciuitatis posita est in legibus. Vt corpora nostra sine mente, sic ciuitas sine lege, suis partibus ut neruis, ac sanguine, & membris uti non potest.* Legum *ministri magistratus: legum interpretes iudices: legum denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus.* Non raro solet contingere, vt vna eademq; res sit causa procreans, & con-

Epist.1. seruans: quod de sapientia asserint Horatius.

Nil admirari prope res est una Numici,
Solaque, quæ possit facere & seruare beatum.

Reme.li.1 Et Ouidius ocia dixit esse matrem & nutri-

cem

cem amoris.

Hæc ut ames faciunt, hæc quæ fecêre tuentur:
Hæc sunt iucundi causa, cibusque mali.
Ocia si tollas periere Cupidinis arcus,
Contemtæque iacent, & sine luce faces.

Terent. *Nostrumne AEschinum? nostram uitam omniũ? in quo nostræ spes, omneſq; opes sitæ erãt.* Adelph.

Idem. *In te spes omnis Hegio nobis sita est: te solum habemus: tu es patronus: tu parens: ille tibi moriens nos cõmendauit senex, si deseris tu, perimus.* Ibidem.

Ex procreãtibus & coseruãtibus causis laudamus, suademus, coniectamus, definimus, & de qualitate huberrime disputamus. Hinc omnis philosophorum disputatio de statu ciuitatis conseruando: hinc pars illa medicinę de sanitate tuenda.

SPONTE ET NON SPONTE causas efficientes sic explicat Aristoteles ad Theodectem. Quęcunque homines faciunt, aut faciunt per se, aut non per se: si per se, aut ex consuetudine, aut propter appetitum: qui appetitus aut est rationis compos, & dicitur voluntas: aut rationis expers, cuius duæ sunt partes Ira, & Cupiditas. Rursus quum per se homines non faciunt, Fortuna interueniente aut necessitate faciunt, & necessitatis vis duplex est, interna vt natura, externa, vt Violentia. Septem igitur sunt causę humanarum Li. 1. ca. 10

narum actionum : Consuetudo , Voluntas , Ira , Cupiditas , Fortuna, Natura, Violentia.

CONSVETVDO, mos, ars, habitus pro eodem ferè sumuntur. Consuetudine facere homines cicuntur, quęcunq; agũt, quia illa sępenumero egerunt. Terent. *iam factum est periculum, iam pedum usa est uia.* Consuetudo est penè altera natura, vt his versibus testatur Euenus apud Aristot.

Phorm.

Ethic. 7. c. 10.

Longos , quod partum est meditando , permanet annos:
Atque in naturam tandem conuertituru sus.

Huc illud vitę vtilissimum Pythagorę præceptum: *Optima uiuendi ratio est ligenda , eam iucundam consuetudo reddet.* Stilpo philosophus, vt ait Cicero, ebriosus, & mulierosus natura fuit sed vitiosam naturã ita doctrina, exercitatione, & habitu edomuit, & cõpressit, vt nemo unquam vinolentum illum , nemo in eo libidinis vestigium viderit . Et quum quidam Socratem ex aspectu stupidum , bardum , mulierosum iudicaret: Talis, inquit, *eram futurus , nisi me philosophiæ excolendum tradidissem.* Non ergo *parum refert* (inquit Aristoteles in Ethicis) *sed per multum, utrum sic, an sic à pueris assuescamus: imo uero totum in eo positũ est.* Ex habitu & cõsuetudine virtutes & vi-

Pltarc. de ualet.

De facto.

Lib. 2. c. 1.

tia

tia constant. Huc referũtur & artes, in quibus quisque & valet & peritus est. Virg. AEnci. 7

Tu potes unanimes armare in prœlia fratres,
Atque odijs uersare domos: tu uerbera tectis
Funereasq; inferre faces: tibi nomina mille,
Mille nocendi artes: fœcundum concute pectus.

VOLVNTAS, vt inquit Aristoteles, est boni appetitus cum ratione: nemo enim vult aliud, quam id quod bonum esse existimauerit. Cicer. *Quamobrem simul obiecta species cuiuspiam est, quod bonum uideatur, ad id adipiscendum impellit ipsa natura: id quum constanter, prudenterque fit: eiusmodi appetitionem Stoici Bulesin appellant, nos appellemus uoluntatem.* Quibus verbis intelligimus consilium, & voluntatem in idem recidere. CONSILIVM igitur, siue voluntas, siue ratio est causa, quæ præmissa deliberatione cum aliqua vtilitatis specie rem efficit. Hæc nobilissima causa est, vt pote quæ semper finem certum intueatur, quare in bonis rebus laudem & premium meretur, in prauis vero pœnam. Hinc coniectamus, qualis sit cuiusque animus & voluntas. Hinc exorditur Cicero Philippicas, & Verrinas actiones. Idem *Suscepto bello* Ad Theo. lib. 1. c. 10. Tusc. 3. Pro Ligar.

Cæsar

Cæsar, gesto etiam magna ex parte, nulla ui co-
actus iudicio meo ac uolũtate ad ea arma profectus
Andr. *sum, quæ erant sumta contra te.* Terent. *Id uoluit,*
nos sic nec opinantes duci falso gaudio, Sperantes
iam amoto metu, interea oscitantes opprimi: Ne
esset spacium cogitandi ad disturbandas nuptias
Eunuc. *Astute.* Idem. *Prudens, sciens, uiuus, uidensque*
Pro Ligar. *pereo.* Cic. *Prudens, & sciens ad interitum ruebã.*

IRA, vel excandescentia fieri dicuntur ea quę hominesfaciunt, vt pœnas infligant
A Enei. 12. ijs, à quibus sunt læsi. Virg. *Furijs accensus &*
Adelph. *ira.* Teren. *Vix sum apud me, ita ardeo iracundia.*

CVPIDITATE aut libidine aguntur, quæ speciem prę se ferũt suauitatis, etiam
A Eneid. 1. si suauia non sint. Virg.

Impius ante aras, atq; auri cœcus amore,
Enunc. *Clam ferro incautum superat.* Terent. *Hanc tu*
mihi uel ui, uel clam, uel precario fac tradas, mea
nihil refert, dum potiar modo.

Lactant. falsa relig. lib. 3. c. 18. FORTVNA est causa inopinati euẽtus. Hæc causa quia nullũ habet propositũ finẽ, semper consilio aduersatur. Huic subijcitur
IMPRVDENTIA. Vnde illa Ciceronis deprecatio. *Ignosce pater, errauit, la-*
Pro Ligar *psus ist: non putauit, si unquam post hac.* Et paulo post. *Erraui, temere feci, pœnitet: ad clementiam*
tuam cõfugio, delicti ueniam peto, ut ignoscas oro.
Quum verò nihil sine causa fiat (vt nos sacræ

lireræ

literæ docent, vt in Exodi cap. 21. & Iob. capit. 5.) Christianum hominem dedecet aliquid fortunæ tribuere, quum præsertim id ab antiquis philosophis possimus edoceri. Aristoteles enim in magnis moralibus sic cõtemnendam fortunam esse docet. *Vbi plurimum rationis ac intellectus, ibi fortunæ minimum: ac rursus, ubi fortunæ plurimum, ibi minimum est intellectus.* Lib. 2. c. 8.

Cui consonat Iuuenalis. Satyr. 8.

Nullum numen habes, si sit prudentia: sed te
Nos facimus Fortuna deam, cœloq; locamus.

Et Horatius, quum de sapiente loquitur. Liba. 2.

In quem māca ruit semper Fortuna. Sacy. 7.

Itaque quod alij Fortunam; nos FATVM, vel Dei voluntatem appellemus. Nam quum Adrastus fratrem insciens interemit, deinde etiam misso in aprum iaculo Crœsi filium transfixit: non id fortunæ, sed causarum seriei tribuendum. Cice. *Ac mihi quidem, si propriũ & uerum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas, incidisse uidetur, & improuidas hominum mentes occupauisse: ut nemo mirari debeat humana consilia diuina necessitate esse superata.* Herod. li. 1. Proligar.

NATVRA fieri dicuntur ea, quorum causa in ipsis constituta est, ac certum quendam ordinem seruant, vt aut semper, aut plerunq;

runque eodem pacto fiant. Cic. Natura inest
Tusc.1. in mentibus nostris insatiabilis quædem cupiditas ueri uidendi. Idem. Eodem temporis puncto nati dissimiles & naturas, & uitas. & casus ha-
Satyr.2. bent. Horat.

Castor gaudet equis, ouo prognatus eodem
Pugnis: quot capitum uiuunt, totidem studiorum
Millia. Persius.

Satyr.5. Mille hominum species, & rerum discolor usus,
Velle suũ cuiq; est, nec uoto uiuitur uuo. Proper.
Libr.3. Sunt quibus Eleæ concurrit palma quadrigæ,
Sunt quibus in celeres gloria nata pedes.
Hic satus ad pacem, hic castrensibus utilis armis,
Naturæ sequitur semina quisque suæ.

Pro Mil. Cicero. Est enim hæc iudices non scripta sed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus: sed ab ipsa natura arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti, sed facti: nõ instituti, sed imbuti sumus.

Ethic.3. VIOLENTVM, inquit Aristoteles, est id cuius principium extra est: atque eiusmodi, vt nihil adiumenti afferat is qui agit, aut qui patitur: vt si quo ventus detulerit: aut hi homines quorum sub potestate sumus. Virgil.

AEnei.12. Victus amore tui, cognato sanguine victus,
Coniugis & mæstæ lachrymis, uincla omnia rupi.

Sunt

Sunt etiam quædam opera, quæ violenta sint an voluntaria dubitat Aristoteles: vt quũ quis orta tempestate merces in mare proijcit. Aut si quis tyrannus cuius in manu parẽtum, aut liberorum vita posita sit, alicui, vt turpe quippiam faciat, imperet: ita vt illi, si faciat, salui sint: sin minus, moriantur. Sed hoc vocemus Voluntarium mistum, in quo tamen, teste eodem Aristotele, plus voluntatis appareat, optanrur enim & eleguntur similes actiones. Sic apud Homerum Iupiter Iunoni dicit. *Etenim ego tibi dedi uolens nolenti animo*, quod imitatus est Virgilius, in ijsdem personis: *Do quod uis, & me uictusque, uolensque remitto.* *Lib. 3. Ethic.* *Iliad. 4.* *Æneï. 12*

Cicero pro Milone multas simul efficiẽtes causas coniunxit. *Hoc & ratio doctis, & necessitas Barbaris, & mos Gentibus, & feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper uim quacunque ope possent. à corpore, à capite, à uita sua propulsarent.*

Harum causarum per se, & per accidens agentium maximus vsus est in laude, suasione, coniecturis, finitionibus, & qualitate. Vt si quæras de premio, vel pœna conferendis: maiora enim illis debentur premia, qui consilio res præclaras egerunt, quam illis qui vel fortuito, aut necessitate compulsi,

De Materia.

MAteria est ex qua fit aliquid: vt æs statuæ. Ex materia & forma res corporatas constare dicimus: vt homo constat ex corpore & anima, id est ex materia & forma. Artium materiam vocamus præcepta ex quibus constant. Vulgus materiam vocat circa quam artes versantur, sed improprie, nam illud potius subiectum dicitur. Hinc solemus reslaudare, vel vituperare. Virgil.

Eclo.7. *Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu*

Metam.2. *Si fœtura gregem suppleuerit, aureus esto.* Ouid. *Regia Solis erat sublimibus alta columnis, &c.* Hinc suademus & dissuademus, ædificandas naues aut aliquid simile, quia suppetit materia. Virgil.

Æneï. *Bis denas Italo texamus robore naues*
Seu plures complere ualent: iacet omnis ad undam
Materies. Hinc conijcimus aliquid ab aliquo factũ, quia materiã habuerit. Hinc definitiões aliquæ, vt animal insectũ est quod ex putrido corpore procreatur. Hinc quæstiones qualitatis soluuntur: vt verus ne an adulterinus sit nummus ex materia dignoscitur.

Causarum omnium locus quum ad omnem quæstionem aptus est, tum præcipuè ad deliberationem, & coniecturam est aptissimus. Nam in omni deliberatione duo quæri

solent

ſolent. Expediat ne. & poſsit ne fieri. Primum ex fine, poſterius ex efficientibus explicatur. In coniectura item duo ſunt præcipuè ſpectanda: Voluerit ne, &, an potuerit. Voluntas ex fine colligitur: Poteſtas ex cauſis efficientibus, præſertim adiuuantibus.

Hic dialecticæ inuentionis primus fons, vnde omnis humanæ ſcientiæ ſolida cõſtanſque cognitio demonſtratioque promitur. Tunc enim verè proprièque ſcire iudicamur, quum rerum cauſas cognoſcimus. Vnde verè poeta dixit:

Felix, qui potuit rerum cognoſcere cauſas. Gèorg. 2.

De *Effectis: ſiue, rem conſequentib.*

EFfecta ſunt quæ de cauſis exiſtunt. Effecta, effectus, euenta, euentus eadem ferè ſignificatione vſurpantur. Et dicta etiam aliqua vel orationes (quæ non ſint teſtimonia, nam hæc ſuum habent locum) effectorum nomine cenſentur. Sunt enim dicta, eorum à quibus dicuntur, facta, Vt in coniectura Cicero colligit Clodium inſidias paraſſe Miloni, quia rogatus à Fauonio, quaſpe fureret Milone viuo, reſpondit: *Triduo illum, aut ſummum quatriduo periturum.* Totidem porrò ſunt effectorum genera, quot cauſarum. Nam cauſæ & effecta nomina ſunt mutuæ relationis: & quũ poſitæ rei cauſas vidimus, quid ab eis Pro Milo.

efficiatur quærimus. Sic Horatius, quum aliquot ebrietatis causas commemorasset, sic effecta describit.

Epist. 1.

Quid non ebrietas designat? operata recludit:
Spes iubet esse ratas: in prælia trudit inermem:
Solicitis animis onus eximit: addocet artes:
Fœcundi calices quem non fecere disertum?
Contracta quem non in paupertate solutum?

Ex hoc loco Cicero Antonium, Catilinam, Pisonem, & reliquos inimicos reprehendit, quum eorum facta, dicta, & vitam anteactam insectatur. Effecta præterea tribus temporibus tractantur: Quid fecerit, dixerit, quid illi acciderit: Quid faciat, dicat, quid illi accidat: Quid sit facturus dicturus, quid sit futurum. Cicero ex effectis qualis sit Antonius futurus coniectatur.

Philip. 3.

Quid hic victor non audebit, qui nullam adeptus victoriam tanta scelera post Cæsaris interitum fecerit? refertam eius domum exhauserit? ad se omnia ex bis ornamenta transtulerit? cædis & incendiorum causam quæsierit ex funere?

Paulo inferius quid faciat exponit: *Atque is ab hoc impetu abstractus consilio & copijs Cæsaris, consensu veteranorum, virtute legionum, ne fortuna quidem fractus minuit audaciam, nec ruere demens, nec furere desinit.* Et rursus euenta considerat. *Nihil est quod moneri, nemo est tam stultus qui non intelligat, si dormierimus*

rimus hoc tempore, non modo crudelem superbamque dominationem nobis, sed ignominiosam etiam esse ferendam. Cicero effecta ad solas causas efficientes retulit, quia quum causarum meminit, de solis efficientibus intellexit. Rodolphus Euẽta nominat omnia genera factorum: & Effecta propriè, quæ de efficientibus existunt: & Destinata, quæ à fine fiunt. Nos ex omnibus causis vocamus Effecta, & ex causa etiam materiali posse considerari. Ouidius enim vnde apes, crabrones, scorpiones, bombyces, ranæ generentur eleganter describit. In opic. Liber. 1. Meta. 15.

Si quasides rebus tamen est addenda probatis
Non, ne uides quæcunque mora, fluuidoque calore
Corpora tabuerint, in parua animalia uertit
I quoque, delectos mactatos obrue tauros
(Cognita res usu) de putri uiscere passim
Florilegæ nascuntur apes, quæ more parentum
Ruracolunt, operique fauent, in spemq; laborant.
Pressus humo bellator æquus crabronis origo est.
Concaua littoreo si demas bracha Cancro
Cætera supponas terræ, de parte sepulta
Scorpius exibit, caudaque minabitur unca.
Quæque solent canis frondes intexere filis
Agrestes tineæ (res obseruat colonis)
Ferali mutant cum papilione figuram.
Semina limus habet uirides generantia ranas.

Et generat truncas pedibus, mox apta natandi
Crura dat: utq; eadem sint longis saltibus apta,
Posterior superat partes mensura priores.

Causę & effecta non aperte aliquādo distinguntur, quia tenui distant discrimine: Nā vt opera laudantur ab artificibus, sic etiā artifices ab operib. & inuētores ab inuētis, vt Apelles ex tabulis, & Ceres ab inuento frumento laudatur. Huc etiam referuntur & consilia, vt Parmenionem, & Philotam interfici iussit Alexander propter coniurationis suspicionem. Axioma: Cessante causa cessat effectus.

Causarum ordo duplex est, vnus procreationis, qui Genesis dicitur, in quo prima est materia, secunda efficiens, tertia forma, vltimus finis: Alter resolutionis, qui Analysis nūcupatur, in quo primus est finis, secunda forma, tertia efficiens, vltima est materia.

De *subiectis & Adiunctis.*

SVbiecta & adiuncta, quemadmodū Causæ & Effecta inter se conferuntur. Subiecta sunt quæ subijciuntur adiunctis. Adiuncta sunt, quæ subiectis adiunguntur. Quorum omnium tripertita distinctio est. Nam aut insunt in re ipsa: & dicentur Accidentia (quāuis apud Aristotelem accidentis nomen latius pateat) aut circa rem versantur, & dicuntur Obiecta: aut rem tantum circunstant: quę

Circun-

Circunſtantię poſſunt appellari. In his tribus modis permiſtè apponam exempla ex ſubiectis ad adiuncta, & contra: lector diiudicabit.

Primo modo animum dicimus eſſe ſubiectum virtutis, vitij, ſolertię, inertię quę vocãtur animi bona.

Corpus etiam ſubiectũ eſt quantitatis, qualitatis, virium, valetudinis, & formę. Quę dicuntur bona corporis. Martial. Libr. 12.

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine luſcus,
Rem magnam præſtas Zoile, ſi bonus es.

A locis inquibus naſcuntur, aut reperiuntur, merces laudari ſolent: vt Vina Falerna. Lanę Tarentine: ſic Virgilius quorundam arborũ ſubiecta deſcribit. Eclo. 7.

Fraximus in ſiluis pulcherrima, pinus in hortis,
Populus in fluuijs, abies in montibus altis.

Hinc ſuademus expetenda bona animi quia hęreant in animo. Hinc ex ſignis faciei Medici de proſpera vel aduerſa valetudine augurantur. Huc referuntur proprię affectiones, vt in homine ridendi, in lupis vlulandi, in canibus latrandi. Conijcimus & eędem ab eo factam qui ſit ſeditioſus. Deſcribimus etiam res variis ex adiunctis, preſertim quum illarum propria vis & natura ignoratur. Qualis eſt deſcriptio herbarum apud Plinium, &

Dioſcoridem.

Secundo modo viſus circa colores verſatur, & obiectũ auditus eſt ſonus, odoris odoratus, Grammaticæ congruens oratio, Rhetoricæ ornatus, Dialecticæ oratio. ſic omnibus virtutibus & vitijs ſua ſunt obiecta: vt fortitudo verſatur circa pericula. liberalitas circa diuitias. Cicero. *Quas res luxuries in flagitijs, crudelitas in ſupplicijs, auaritia in rapinis, ſuperbia in contumelijs efficere potuiſſet, eas omnes ſeſe hoc uno prætore per triennium pertuliſſe.*

Verr.

Idem. *Non enim ſolæ ſunt illæ uirtutes imperatoriæ quæ uulgo exiſtimantur, labor in negotijs, fortitudo in periculis, induſtria in agendo, celeritas in conficiendo, conſilium in prouidendo.* Proper.

Lege Mã.

Nauita de uentis, de tauris narrat arator,
Et numerat miles uulnera, paſtor oues. Virg.

Libr. 2.

Torua leæna lupum ſequitur, lupus ipſe capellam,
Florentem cytiſum ſequitur laſciua capella,
Te Corydon ò Alexi: trahit ſua quemq; noluptas.

Eclog. 2.

Tertio modo enumerantur quæ rem circunſtant, vt veſtitus, apparatus Sodalitia, cõmitatus. Cice. *Quis tota Italia ueneficus, quis gladiator, quis latro, quis ſicarius, quis paricida, quis teſtamentorum ſubiector, quis circũſcriptor, quis ganeo, quis nepos, quis adulter, quæ mulier infamis quis corruptor iuuentutis, quis corruptus, quis perditus inueniri poteſt, qui ſeſe cum Catilina nõ*

1. Catil.

familia-

familiarissimo uixisse fateatur? Virgil.

It portis iubare exorto delecta iuuentus: AEnei. 4.
Retia rara plagæ, lato uenabula ferro:
Massyliq; ruunt equites, & odora canum uis:
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant: ostroque insignis & auro
Stat sonipes, ac frena ferox spumantia mandit.
Tandem progreditur, magna stipante caterua,
Sydoniam picto chlamydem circundata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurũ,
Aurea purpuream subnectit fibula uestem.

Circunstantiæ rerum omnium (vt in vniuersum dicamus) quinque sunt: Persona. Locus, Tempus, Modus, Causa.

PERSONARVM attributa sunt, Natio, Patria, Genus, Sexus, Nomẽ, AEtas, Dignitas siue conditio, Educatio, Habitus, Affectio, Studia, Victus, Bona animi, Bona corporis, Bona externa, siue Fortunæ. Facta, siue casus, siue oratiões, Mors. Quũ personã dico, animantia etiã intelligo, atq; etiã ciuitates, & similia. Sed hæc singula latius excutiamus, etiã si ad ea, quę iam dicta sunt, referri possint.

Natio admonet quod sit cuiq; genti peculiare ingenium, aut mores proprij. Non enim idem probabile est in Barbaro, Italo, & Græco. Cic. *Iudices legit Græcos, ò confessũ iudicum præclarum.* Idem. *Quam uolumus licet ipsi nos amemus.* Philip. 5. Arus. res.

amemus, tamen nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos superauimus.

Patrię tractandę eadem erit ratio. Multum enim refert sit ne aliquis Colchus, an Asirius: Thebis nutritus, an Argis. Hic considerabimus patrię ne claritati respondeat, an humilitatem superauerit. Virg. *Nec me Argolica de gente negabo.* AEneid. 2

Genus, quibus quis maioribus sit generatus ostendit. Horat.

Mecænas atauis ædite regibus. 2. Carm.

Ouidius. Epist. 6.

Si te nobilitas generosaq; nouina tangunt,
En ego Minoonata Thoante ferar.
Bacchus auus, Bacchi coniux redimita corona
Præradiat stellis, signa minora suis.

Sexus etiam varia suppeditat argumenta: facinus enim magnum plus laudis habet in fœmina quam in viro, & veneficium in fœmina, furtum in viro credibilius. Virgil.

Varium & mutabile semper Fœmina. AEne. 14

Nomen diuiditur in Notationem, & Coniugata. Notatio siue nota, siue etymologia est genuina nominis interpretatio: vt illud Adami: *Hæc uocabitur Virago, quia de uiro sumta est.* Genes. 2. Omnia vero nomina propria Hebræa & Græca suam habent notationem: vt Iacob, Israel, Hector, Aiax. Achiles. Sed in nomi-

nibus

nibus appellatiuis crebrior vsus apparet : vt consul à consulendo, rex à regendo, senatus à senibus: sic dialectica est disserendi doctrina. & consul non est, qui patriæ non consulit. Coniugata dicuntur, quæ ab eodem principio orta variè commutantur: vt iustus, iniitia, iustè. vt si iustitia est laudabilis. etiam iustus est laudabilis, & iustè agere, laudabile erit. Si peccatum ipsum displicet, cur placet peccare? Terent. *Heaut.*

Homo sum, humani a me nihil alienum puto.

AEtatis cuiusque notandi sunt tibi mores: quia aliud alijs annis magis conuenit. Locus hic cum ad alia vtilis, tum præcipuè ad affectus mouendos. Virg. *In felix puer, atque impar congressus Achili.* Idem. *Dauni miserere senectæ.* Idem. *Caniciem multo deformat puluere.* Idem. AEnei. 1. AEnei. 12 AEnei. 10

Tutatur fauor Eurialum, lachrymæq; decoræ
Gratior & pulchro ueniens in corpore uirtus. AEnei. 5

Dignitas, fortuna, siue conditio. Clarus, an obscurus : magistratus, an paiuatus: ciuis, an peregrinus: liber, an seruus. Terent. *Phorm.*

Seruum hominẽ causas orare leges uon sinũt. Vir. *Exulibus ne datur ducenda Lauinia Taueris?* Idẽ. *Et nostris illuserit aduena regnis?* Mouet & hic locus affectus : *Nihil est enim tam miserabile, quam ex beato miser:* vt inquit Cicero. Ouidius ADnei. 7 *In part.*

Hecubam

Hecubam sic inducit loquentem.

Meta. 13. *Sed finita tamen, soli mihi Pergama restant,*
In cursuque meus dolor est, modo maxima rerum
Tot generis, natisque potens, nuribusque, uiroque
Nunc trahor exul, inops, tumulis auulsa meorum,
Penelope munus, quæ me data pensa trahentem
Matribus ostendet Ithacis: Hæc Hectoris illa est
Clara parens: hæc est, dicens, Priameia coniux.

Educationis consideratio in laude & coniecturis copiosam præbet materiam, docet enim quomodo, quibus in locis, à quibus, & cum quibus fuerit quis educatus, aut vixerit.

Philip. 2. Cice. *Qui autem tibi uenit in mentem, redigere in memoriam nostram te domi P. Lentuli esse educatum? An uerebare ne non putaremus natura te potuisse tam improbum euadere, nisi accessisset etiam disciplina?* Virgil.

AEneid. 9 *Durum ab stirpe genus, natos ad flumina primum*
Deferimus, sæuoque gelu duramus, & undis.
Venatu inuigilant pueri, siluasque fatigant,
Flectere ludus equos, & spicula tendere cornu.

Habitus hic pro consuetudine, siue confirmata exercitatione capitur. Virgil.

Ibidem. *At patiens operum, paruoque assueta iuuentus,*
Aut rastris terrã domat, aut quatit oppida bello.
Omne æuum ferro teritur, uersaque iuuencum
Terga fatigamus hasta: nec tarda senectus
Debilitat uires animi, mutatque uigorem.

Caniciem

Caniciem galea premimus, semperquerecentes
Conuectare iuuat prædas, & uiuere rapto.

Vide consuetudo pag. 14.

Affectio est animi aut corporis extempore aliqua de causa commutatio, vt letitia, cupiditas, metus, molestia, debilitas. Terent. *Erubuit, saluæ res est.* Adelph.

Studia vocamus ad quę quisq; natura propensus est. Terent. *Quod plerique omnes faciunt adolescentuli, ut animum ad aliquod studium adiungant, aut equos alere, aut canes aduenandũ, aut ad philosophos: horum ille nihil egregiè prę ter cætera studebat, & tamen omnia hæc mediocriter.*

Victus, in quo etiã & vestitũ intelligimus, spectatur luxuriosus sit, an frugi: sordidus, an splendidus. Ter. *Lana ac tela victum quæritans.* Cicer. *Qua in re prætereo illud, quod mihi maximo argumento ad huius innocentiam esse poterat: in victu arido, in hac horrida inculta que uita maleficia gigni non solere.*

Vide Natura. 17.

Andr. pro Rosc.

Bona animi sunt virtutes. Hic videndum erit quid sapienter is quem laudes, quid liberaliter, quid fortiter, quid iustè, quid magnificè, quid piè, quid gratè, quid humaniter, quid denique cum aliqua virtute aut fecerit, aut tulerit. Virgil.

Rex erat Æneas nobis, quo iustior alter
Nec pietate fuit, nec bello maior & armis.

Consuetu. 14.

Bona corporis, vt forma, valetudo, vires, dignitas.

dignitas oris.

AEnei. 7. *Filius huic iuxta Lausus quo pulchrior alter*
AEnei. 1. *Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.* Idē.
Restitit AEneas claraque in luce refulsit,
Os, humerosque Deo similis.

Bona exetrna siue Fortunæ sunt opes, diuitiæ, liberi, coniuges, propinqui, amici. Terent. *Atque hæc perinde sunt, ut illius animus qui ea possidet: Qui utiscit, ei bona: illi, qui non utitur rectè, mala.*

Heaut.

Facta. casus, & orationes, quibus adde miracula, præsagia & huiusmodi. Videsupra Effecta.

Mors etiam suam laudem habet. Lucanus *Libro. 2.* de Catone: *Quis nollet ab isto En se mori?* Virg. *AEnei. 10* *Hoc tamen infelix miseram solabere mortem,*
AEneæ magni dextra cadis. Huc referuntur decreta publica post mortem, statuæ, diuini honores.

LOCVS consideratur in quo res gesta fit ex opportunitate quam videatur aliquis habuisse ad negotium administrandum. Eaq; opportunitas quæritur ex magnitudine, interuallo, longinquitate, propinquitate, solitudine, celebritate, natura ipsius loci, & vicinitate totius regionis. Tum etiam quæritur facerne sit, an profanus: publicus, an priuatus: alienus, an ipsius de quo agitur: desertus, an

cultus:

cultus: munitus, an neglectus: campestris, an montanus: siccus, ad aquosus. Cice. *Carthaginenses fraudolenti & mendaces. non genere, sed natura loci: quod propter portus suos multis & uarijs mercatorum sermonibus ad studium fallendi studio quæstus uocabantur.* In Agrar.

Virgil. AEnei. 1.

Iamq; ascendebant collem, qui plurimus urbi
Imminet, aduersasque aspectat desuper arces:
Miratur molem AEneas, magalia quondam,
Miratur portas, strepitumque & strata uiarum.

Cicero in Antonium. *Tantum uini in Hippiæ nuptijs hausisti, ut tibi necesse fuerit in conspectu populi Romani uomere postridie.* Philip. 2.

Mouentur sepissime affectus à loco. Virgil. Georg. 4.

Inter sacra Deum, nocturnaque orgia Bacchi
Discerptum iuuenem latos spasere per agros.

TEMPVS, vt præteritum, instans, futurum. In præterito eleuamus ea quæ propter vetustantem obsoluerunt, vt incredibilia videantur, & iam in fabularum numero reponantur. Aut laudamus iam diu gesta, & à memoria nostra remota, quæ tamen fidem faciant, verè tradita esse. Et quæ nuper sunt gesta, quæ scire plerique possint. In præsenti & futuro tractantur quæ maximè fiant, vt quid ocius, quid serius fiat, aut fit futurum. Temporis partes sunt annus, mensis, dies, nox, hora, nunc, olim, noctu, interdiu. Cicero de

Polip.5. ro de Antonio: *Ipse interea decem & septem dies (ut digestio potius, quàm declamatio uideretur) de me in Tyburtino Scipionis declamitauit.*

Georg.4. A tempore quoque mouētur affectus. Virg. *Septem illum totos perhibent ex ordine menses*
Rupe sub aeria, deserti ad Strimonis undam

AEnei. 6. *Fleuisse.* Idem de Palinuro naufrago.
Tres Notus hybernas immensa per æquora noctes
Vexit me uiolentus aqua, uix lumine quarto
Prospexi Italiam. Huc refertur OCCASIO, quæ est pars temporis habens in se alicuius rei idoneam faciendi, aut non faciendi opportunitatem: vt ludi, dies festus, bellum, messis, vindemia, calor, frigus, nuptiæ, sacrificium, funus, conuiuium, somnus. Terent. *In*

Heaut. *tempore ad eā ueni, quod rerū omnium est primum.*

MODVS est quum, quemadmodum factum aliquid sit consideramus: vt prudenter, an imprudenter, clàm, palàm, dolo, manifestè, occultè.

Eclog. 3. Virgil.
Non ego te uidi Damonis pessime caprum

AEnei. 8. *Excipere insidijs?* Idē de crudelitate Mezentij.
Mortua quin etiam iungebat corpora uiuis,
Conponens manibusque manus, atque oribus ora
Tormenti genus, & sanie taboque fluentes
Complexu in misero longa sic morte necabat.

CAVSA est ea quæ inducit ad factum commodorum spe, aut, incōmodorum euitatio

tatione. Vide supra de causis.

Ex subiectis & adiunctis huberior vsus nobis ad disputandum offertur, quam ex causis & effectis: nam etsi causæ certiores sunt, eæ plerunque nos latent: at adiuncta latissimè peruagantur. Ex his enim sunt signa, siue indicia quibus vnamquamque rem probare aggredimur. Cuiusmodi sunt quæ rem præcedunt, vt cædem apparatus, colloquia, locus & tempus constitutum. Et quæ contingunt in opere ipso: vt cum cæde pedum strepitus, clamor, vlulatus. Et quæ rem consequuntur, vt eedem pallor, tremor, rubor, titubatio. Talibus adiunctis venatores feras indagant: iudices de rerum factis suspicantur: astrologi de pluuia, ventis, serenitate augurantur. *Sed hæc* (vt inquit Cicero) *partim singula mouent suo pondere, partim etiam si uidentur esse per se exigua, multum tamen quum sunt coaceruata proderunt.* Vnde Ouidius. In part. 2. Red.

Forsitan hæc aliquis (nã sunt quoq;) parua uocabit,
Sed quæ non prosunt singula, multa iuuant.
Tu tantum numero pugna, præceptaque in unum
Contrahe, de multis grandis aceruus erit

De comparatis.

COmparata sũt quãdo duę|pluresue res in re alia tertia cõferuntur: vt si maiora tulisti, & hoc potes tis ferre. Si decẽ pondo suble

Aristo.2. Top. uauit, & quinque subleuabit. Sunt autem tria genera cõparationis, Paria Maiora, Minora.

Paria sunt, quum ex re pari parem colligimus. Virgil.

AEnei.10 *Numina nulla premunt mortali urgemur ab hoste*
Mortales, totidem nobis animæ q; manusq;. Ouid.

Remed. *Iudice me fraus est concessa repellere fraudem:*
Armaq; in armatos sumere iura sinunt. Teren.

Adelp. *Quando ego non curo tuum, nec cura meum.*

Axiomata parium. Quod valet in re pari, valeat in re quæ par est. Quod in re pari non valet nec valeat in re quæ par est.

2. Topic. c. Maius vocat Aristoteles, non quod maius revera est, sed quod magis inesse rei videtur, & plus obtinet virium ad probandum. Semper autem procedet negando: vt Si Hercules non potuit, nec tu poteris. Rursus, Si non potuit vicum expugnare, neque ciuitatem ex-

Heut. pugnabit. Terent. *Satrapes si siet amator nunquam sufferre eius sumtus queat, nedum tu possis.* Aliquando latet negatio. Tereut.

Heaut. *Nã quem ferret, si parentem non feret suum?* Idem. *Alios*

Phorm. *tuam rem magis credidisti, quam te animaduersuros?* Idest: Si tu tuam rem non curas, minus alij curabunt. Axioma. Quod in re maioris fidei non valet, nec valeat in re minoris.

2. Topic. rat. 4. Minus vocat idem Aristoteles quod minus ad rem probandam videtur inesse. Semper

per affirmando procedet: vt si vrbem expugnauit, & vicum expugnabit. Virgil.

O passi grauiora: dabit Deus his quoque finem. AEneï. 1.

& illud quod citatur ex Ouidij Medea.

seruare potui, perdere an possim rogas? Axioma. Quod in re minoris fidei valet, valeat in maioris. Huc Solent referri SIMILIA, ET DISSIMILIA. sed ex his nulla possumus educere vera argumenta. Propterea illa reijciemus ad testimonia. Axioma. Si ab æqualibus æqualia demas, quæ remanẽt sunt æqualia.

De oppositis.

OPposita vel dissentanea sunt quæ in eadem re simul affirmari & negari nõ possunt. Hæc diuiduntur in Contraria, & Repugnantia. Contraria sunt, quorum vnum vni tantum certa lege repugnat: vt candor nigrori. Repugnantia vero, quorum vnum multis eadem lege repugnat: vt legere, & dormire: Socrates & Plato. Plato in Acib. 2.

CONTRARIA in quatuor genera diuidũtur, Aduersa, Relata, Priuantia, Contradicentia.

Aduersa sunt quæ sub eodem genere comprehensa plurimum inter se differut: vt virtus & vitium sub habitu: candor & nigror sub colore: dulce & amarum sub sapore. Aduersa etiam dupliciter intelligũtur, quædam enim

medium habent: vt dulce & amarum: quædam carent medio: vt par, & impar. In illis affirmato vno tollitur alterum, non contra: vt si dulce est, amarum non est: at si dulce non est poterit esse austerum vel acre: in his vero vtroque modo recurrit argumentum: vt Si par est, non est impar: si est impar, non est par. Virgil.

Libr. 2. *Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.*

Relata sunt, quorum vis & natura in mutua relatione sita est: vt pater, & filius: dominus, seruus: magnum, paruum: vt debemus esse paucis contenti, quia multitudo perturbationem affert. Tibull.

Libr. 1. *At uos exiguo pecori furesque lupique*
Parcite, de magno est præda petenda grege:
Sic mihi seruitium uideo, dominamque paratam:
Tu mihi libertas illa paterna uale.

Hæc ab Aristotele vocantur ad aliquid, Cicero vocat Relata, & Quæ cum aliquo conferuntur, aut comparantur.

Priuantia sunt, quæ priuationem, & habitum rei declarãt: vt nox, dies: sobrius, ebrius: dignitas, indignitas. Præpositio enim IN, priuat verbum ea vi, quam haberet, si in prępositum non fuisset.

Liber. 3. Martial.

Ebrius es, nec enim faceres hæc sobrius unquam.

Hęc

Hęc differunt ab aduersis, quod illa sub eodē genere, hęc in diuersis cōtinentur: vt nox & dies. A relatis, quia relata inter se cōferuntur. A cōtradicētibus, quia negatio significat id omne, quod non est in re affirmata: priuatio tantum quod non est in ea re quę nata est suscipere habitum: vt animal vocatur surdum, aut mutum: lapides vero non item, sed non videntes, aut non audientes.

Contradicentia sunt, quorum vnum ait, alterum negat idem: vt Socrates docet, Socrates non docet. Omnia possumus omnes, non omnia possumus omnes. Martial.

Quum facias uersus nulla non luce ducentos:
Vare nihil recitas, non sapis: atque sapis. Libr. 2.

Fit aūt contradictio tribus his modis: Petrus est iustus, Petrus nō est iust⁹. Omnis homo est cādidus, nullus homo est cādidus. Omnis homo est candidus quidā homo non est candidus. Axioma cōtradictionis. Cōtradictionis ambę partes simul verę esse non possunt.

Repugnantia sunt, quorum vnum multis eadem lege repugnat. vt homo lapidi. Virg. AEneid. 1.
Nec uox hominem sonat: ò Dea certe.

Contrariorum vsus (si causę & adiuncta desint) freqnentissimus est. In cęteris argumentis plus est lucis ad docendum, in contrarijs plus roboris ad impellendum. Nam qui

iusta ratione doceri non potuit, aliquando contrarij absurda cõsecutione mouetur: sunt enim interdũ aliqua deprauata ingenia, quæ magis pulsata, quam monita doceantur.

De diuisione. Vbi de Genere, & Specie.

HActenus de simplicibus disseruimus, nũc de coniunctis agendum est, quæ duo tantum sunt, Diuisio, & Difinitio. Diuisio est totius in partes distributio. Quot autem sunt genera totius, totidem & partium erunt. Sunt autem numero quatuor. Ex causis, & effectis, ex subiectis & adiunctis.

Proprie hæc est Partitio, quia partes non sut idem cũ toto.

Diuisio ex causis est quando res diuisa est effectum, & partes sunt causæ, vt homo diuiditur in animum & corpus. Et homines alij ad agendum, alij ad contemplandum sunt nati. Et Dialectica cõparatur natura, arte exercitatione. Huc pertinent distributiones poetarum, & oratorum, quum totam sibi propositam materiã in certas partes diuidũt. Virg. Georg. i.

Quid faciat lætas segetes. quo sidere terram
Vertere Mecænas, ulmisque adiungere uites
Conueniat, quæ cura boum, quis cultus habendo
Sit pecori, atq; apibus quanta experientia parcis,

Pro Mure. *Hinc canere incipiam.* Cicer. *Intelligo Iudices, tres totius accusationis partes fuisse: & earum unam in reprehensione uitæ, alterã in conten-*

tion

tione dignitatis, tertiã in criminibus esse uersatam.

Diuisio ex effectis est, quum res diuisa est causa, & partes effecta: vt homines alij gloriæ, alij quæstui, alij rerum cognitioni studẽt. Cicero diuidit virtutem in prudentiam iustitiam, fortitudinem, & temperantiam, sic: *Sed Omne quod honestum est, id quatuor partium oritur ex aliqua: aut enim in perspicientia ueri, solertiaque uersatur: aut in hominum societate tuenda, tribuendoque suum cuique, & rerum contractarum fide: aut in animi excelsi atque inuicti magnitudine ac robore: aut in omnium, quæ fiunt, quæq; dicũtur, ordine & modo, in quo inest modestia & temperantia.* In hac distributione ex effectis, diuisio generis in species excellit maximè. GENVS est essentia multorum similis: vel genus est notio communis, quæ plures formas sui similes complectitur: vt animal ad homines, equos, boues. Homo ad Socratem, & Platonẽ. SPECIES seu Forma, est pars subiecta generi: vt homo, bos, formica ad animal. Sed & genus & formæ sunt veluti causę, & effecta. Nam genus veluti causa formarum dici potest, & formę ipsę velut effecta. Nec refert vtrum dicas: Animal diuiditur in hominem equum, bouem, &c. an animal diuiditur in rationale: & irratoinale, nam vtroque modo species intelligitur, quum ge

Diuisio est quãdo partes sunt idem. Offic. 1.

uidis. Axiomata. Genere vniuerso ad speciē negando, aut affirmando valet argumentum: vt si omne animal viuit, & piscis viuit. Etsi nullus piscis respirat, neque delphinus. Aliter (nisi negando) non valet argumentum: vt si arbor non est, laurus vtique non erit. Ab specie affirmata genus probatur: vt si laurus est. arbor est. Refellitur autem genus, si omnes tolluntur species: vt Si neque terrestre, neque aquatile neq; volatile est, animal non erit. Martialis.

Libr. 7.

Si quid opus fuerit, scis me non esse rogandum.
Bis nobis dicis, Bacchara, terque die.
Appellat rigida tristis me voce Secundus,
Audis, sed nescis, Bacchara, quid sit opus.
Pensio te coram petitur, clare que, palamque:
Audis, sed nescis, Bacchara, qoid sit opus.
Esse queror gelidasque mihi, tritasque lacernas:
Audis, sed nescis, Bacchara, quid sit opus.
Hoc opus est, subito fias, ut sidere mutus,
Dicere ne posis, Baccara, quid si opus.

Ad speciei argumentum pertinent omnia fere exempla, quę rebus generaliter propositis subijciuntur. Cicer. *Dij præsentiam suam exhibent hominibus, ut Castor, Pollux, Fauni.*

2. natu. D.

Diuisio ex subiectis quum res diuisa est ad iunctum, partes vero subiectę: vt Colores, alij in rebus animatis, alij in inanimis cernun

tur:

tur. Et Philosophia aut circa mores, aut circa res naturales, aut circa rationem disserendi versatur. Et Vestimenta, quędam virorum, quędam mulierum. Cice. *Fuit iam à Platone accepta philosophandi ratio triplex: una de uita & moribus: altera de natura, & rebus occultis: tertia de disserendo, & quid uerum, & quid falsum, quid rectum in oratione prauumque, quid consentiens quid repugnans iudicando.* Acad. 1.

Catullus. In epital.

Virginitas non tota tua est, ex parte parentum est:
Tertia pars matri data: pars data tertia patri:
Tertia sola tua est: noli pugnare duobus,
Qui genero sua iura simul cum dote dederunt.

Diuisio ex adiunctis, quũ res diuisa est subiectum, & partes adiunctę: vt illud Biantis: *Vxor ducenda non est: nam aut formosa erit, aut deformis: formosa communis erit, deformis pœna.* Et corpora dicimus alia alba, alia nigra, alia medio quodam affecta colore. Virgil.

Quinque tenent cœlum zonæ: quarum una coruſco
Semper sole rubens, & torrida semper ab igni.
Quam circum extremæ dextra læuaque trahuntur
Cærulea glacie concretæ, atque imbribus atris.
Has inter mediamque duæ mortalibus ægris
Munere concessæ Diuum. Georg. 4.

Huc referẽda est diuisio accidẽsis in accidẽtia: vt Omne cãdidũ aut dulce. aut amarũ est. Ideſt omnis res quę subiecta est cãdori, nã candori per se nõ cõue

nit

nit sapor. Axiomata, siue regulæ diuisionis, diuisio retro commeet. Nihil illi desit, aut superfit.

De Difinitione.

DIffinitio est oratio quæ breuiter naturã rei explicat. Naturam voco, hoc ipsum quod res est. Quę si corporata sit, nihil aliud est, quàm partes essentiales simul sumtę: vt Homo est animal rationis compos. Sin autem vacat corpore finis est, & causa efficiens: vt Dialectica est ars disserendi. Definitio vero duplex est. Propria & impropria. Propria item duplex, Nominis, & Rei. Definitio nominis est Etymologia & notatio nominis. Et vera etymologia difinitio est, vt Platoni placet, qui nomina ex Pytagorę doctrina, tradit natura significare. Et Adam primus pater nominaita rebus imposuit, vt ipsum esset nomẽ earum, nec aliter vocari possent. Quomodo autem nomen accipi debeat, & diuidi, diximus. Rei vero corporeę difinitio ex omnibus causis duci potest. Sed incorporeę (quia forma & materia caret) non nisi ex efficiente & fine. Itaque ex solis causis propria definitio cõsistit. Aliter DESCRIPTIO vocabitur: vt ab effectis: *Res est soliciti plena timoris amor.* Ab adiũctis: *fama malũ, quo non aliud uelocius ullum, &c.* A contrarijs. *Virtus est uitium fugere.* A simili: *Stulte, quid est somnus gelidæ*

In Cratyl.

Ouid.
Virgil.
Horat.
Ouid.

dæ nisi mortis imago? Huc spectant innumerę poetarū descriptiones, vt somnij, luci, vrbis, regionum, fluminum, montium, animalium. Huc etiam refertur PERIPHASIS: vt *Tempus erat quo prima quies mortalibus ægris incipit, &c.* Axiomata seu regulę difinitionis. Difinitio propria debet constare ex genere & differentijs. sed tamen quia differentię rerum ignorantur, vtimur proprijs affectionibus pro differentijs. Difinitio retro debet commeare. Sit breuis. modo perspicua. Verbis proprijs non translatis vtatur. *Virgil.*

De Testimonijs.

INsitis expositijs argumentis, ad assumta nos conuertamus. Hęc sunt testimonia Diuina vel humana, & similia, & disimilia. Diuina testimonia sunt quę vel à Deo vel ab hominibus, alijsue naturis instinctu diuino afflatis funduntur. Tibullus

Quod si uera canunt sacris oracula templis *Lib. 3.*
Hæc illi nostro nomine dicta refer:
Hoc tibi coniugium promittit Delius ipse,
Felix, ac alium desine uelle uirum.

Sic Neptunus prędicit mortem Palinuri. *A Enei. 12*
Vnum pro multis dabitur caput. Et oracula, miracula presagia. Humana testimonia sunt Philosophorum, Poetarum, Oratorumque sententię. Pacta. Leges. Testes, Tormenta, Iusiuran-

Iusiurandum, Prejudicia, Rumores, Tabulæ. Est quoque testimonij quędam vis, quum iubemus contradicentem experiri. Terent. Eun. *Fac periculum in literis, fac in palæstra, in musicis: quæ liberum Scire æquum est adolescentem solertem dabo.* Ouid. 3. Trist. *Quod magis ut liqueat, ne ue hoc ego fingere credar, Ipse uelim pœnas experiare meas.*

Humana testimonia etiam si valent apud imperitos, tantum tamen fidei habebunt, quantum ratio permiserit. Nam causa, cur dicta sint, est considerandа: deinde testes vita, mores que examinaudi. Pythagorei discipuli omnem hoc solo argumento soliti erant quęstionem dissoluere. IPSE DIXIT. Similia sunt quę cum quadam proportione siue analogia conferuntur. in quibus duę res duabus, vel plures pluribus assimilantur. quale est illud Aristotelis in Ethicis: Lib. 1. c. 6. *Vt oculus in corpore, sic mens in animo.* Huc referuntur omnes ferè similitudines poetarum, quas impropriè comparationes uocant. Ouid. 1. Trist. *Scilicet ut fuluum spectatur in ignibus aurum: Tempore sic duro est inspiciendа fides.*

Et quum Tyrij assimilantur apibus, sic est adaptanda proportio: Quemadmodum apes se gerunt circa mella, prolem, & custodiam. sic Tyrij circa muros, vrbem, & magistratus. AEneid. 1.

Hinc

Hinc etiam sunt illa, quę dicunt Impossibilia. Virgil. Eclog. 1.

Ante leues ergo pascentur in æthere cerui:
Et freta destituent nudos in littore pisces:
Quam nostro illius labatur pectore uultus.

Proportio est: quemadmodum cerui nunquam pascentur in aere, sic illius vultus, nunquam mihi excidet. Item illa. AEnei. 1.

In freta dum fluuij current, dum montibus umbræ
Lustrabunt, conuexa palus dum sidera pascet,
Semper honos nomenq; tuum, laudesq; manebunt.

Analogia est: tandiu nomen tuũ perpetuũ erit, quandiu mare pascet sidera. Signa similiũ sunt Tam, quam: tanto, quanto: talis, qualis, & similia: vt, *Tam deest auaro quod habet,* Publian. *quam quod non habet.* Catullus: *Tanto pessimus omnium poeta: Quanto tu optimus omnium patro-* Ad Cicer. *nus.* Dissimilia, siue Differẽtia sunt quę in analogia comparata discrepant. Cic. *Certus dies non ut sacrificij, sic consilij expectari solet.* Idem. Philip. 3. *Quanquam dissimilis est pecuniæ debitio, & gra-* Pro Plan. *tiæ: nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id quod reddidit qui autem debet, is retinet alienum: gratiam autem & qui refert, habet, & qui habet, in eo ipso quod habet refert.* Horat.

Cœlum, non animum mutant, qui trans mare cur- Lib. 3. Epi *runt.* Cic. *Non enim furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem pudicitiæ: non sacri-* Verr. 4.

le gum,

legum, sed hostem sacrorum religionumque: non sicarium, sed crudelissimum carnificem ciuium, sociorumque in uestrum iudicium adduximus. Insimilibus denique & diisimilibus argumenta nulla sunt, sed quęstiones potius ipsa sunt. Et magis ad amplificandam orationem, & rem ob oculos ponendam, quàm ad probationem inducuntur. Neque refert ficta sit an vera similitudo: nam & Æsopicę apologi & alię fabellę ad rei propositę declarationem inseruntur. Vnde rectè Quintilianus *Præclarè uero ad inferendam rebus lucem repertæ sunt similitudines.* Et paulo post: Similitudinis genus ornat orationem, facitque sublimem, floridam, iucundam, mirabilem.

Lib. 3. c. 3.

DE INVENTIONE Rhetorum.

EXpositis locis omnibus vnde argumenta eruantur, inutilis ac superuacua posset videri de Rhetorum inuentione disputatio. Sed quia inueterata opinio inualuit, vt tria genera causarum constituantur, deinde tres status, Coniecturę, Finitionis, Qualitatis: ne hac in parte videamur deminuti, diligenter atque adeo dilucidius quam alij, totum hoc quicquid est exequemur. Tres diximus esse

Pag. 2.

status

ſtatus: Coniecturæ: vt Occidiſti hominem: non accidit: quæſtio eſt, an occiderit. Finitionis: vt Sustuliſti pecunias ex æde ſacra, es igitur ſacrilegus: ſuſtuli quidem, ſed priuatas: nõ ſum ſacrilegus, ſed fur. Qualitatis: vt non iure occidiſti hominem: iure occidi, quia latro, vel inſidiator erat.

Sed vt planius hæc enodentur intelligendũ eſt eſſe quatuor voces ex quibus liqueant ſtatus partes: ſunt igiturillæ: Intentio, Depulſio, Ratio, Firmamentum. Porro ex duabus prioribus naſci ur Quæſtio: ex reliquis Iudicatio: vt ſit hæc intentio: Non iure occidiſti matrem Oreſtes: de pulſio: Iure occidi. Hinc iam intelligitur quæſtio qualitatis, an iure occiderit: ſed niſi reus adferat rationem, nihil in cauſa controuerſiæ relinquetur. Ratio igitur eſt: Illa enim prius patrem meum interfecerat. Contra rationem opponit aduerſarius firmamentum, quod & infirmatio rationis dicitur. Non abs te filio homine priuato matrem indemnatam necari oportuit. Ex his omnibus liquet Iudicatio, quam Græci *crinomenon* appellant. Iure ne Oreſtes in vindictam patris priuatus matrem indemnatam interfecerit. Huc omnia ſunt argumenta dirigenda. In cauſa vero coniecturali, quia factũ negatur, neque ratio, neque firmamentum

est: sed ex intentione & depulsione nascitur quæstio & iudicatio.

De Coniecturæ locis.

EST igitur coniecturalis constitutio qua factum ne sit aliquid: aut fiat aut futurum sit quæritur. Cuius hæc sunt capita, vt tradit Hermogenes Præscriptio, Petitio, Voluntas, Potestas, Comprehensio, Absolutio, Repulsio, Transpositio criminis, siue color, Inuersio, Qualitas communis.

Præscriptio, siue recusatio, est locus quo totam causam à nobis reijcere conamur vt à longo tempore, aut quum recusatio fit ab alia persona. A tempore, vt timidi cuiusdam filius vir strenuus in prælijs euasit, timidus vxorē adulterij ream agit, dicet mulier, multis transactis annis hoc crimine accusari non conuenire. Cic. *Quid ergo, quum res agebatur, nemo in me dixit, Idtot annis post, tu es inuentus qui diceres?* Terent. *Nunc demum uenis? Cur passus? Vbi eras?* A persona: vt si dicas: Non oportere quemquam propter alioru facta damnari. vt vir strenuus, cui hostes statuam erexerūt, proditionis arcessitur. Sic Annibal incensis agris Romanorum, agrum Fabij reliquit intactum, vt proditor patriæ Fabius existimaretur.

2. Philip.

Adelp.

Liuius. Dec. 3. li. 2.

Peti

Petitio est quũ testes, aut signa petimus. Si sunt testes, eorũ auctoritatẽ per attributa personarum eleuabimus, & signis, quæ corrumpi non possunt, credi oportere dicemus. Cic. *Equidem uos abducam à testibus, neque huius iudicij ueritatem (quæ mutari nullo modo potest) in uoluntate testium collocari sinam, quæ facillime effingi, nullo negotio flecti, ac detorqueri potest. Argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione pugnabit.* Si non sunt testes, illos per circunstantias petemus, & indignum dicemus quempiam sine teste damnari. Cicer. *Cui denique commisit? quo adiutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem credidit?* Si vtrinque sunt testes, aut signa: testibus testes, & signa signis opponemus. Huc quæstiones, præiudicia, rumores, tabulæ, iusiurandum accumulantur.

Pro Cæl.

Ibidem.

Volũtas quæritur ex vita, & causa: vita cuiusq; per attributa personarũ exquiritur. Expende causas humanarum actionum.

Pag. 27.

Pag. 14.

Potestas, siue posibile, cui etiam facilè subijcimus, probatur per attributa personarum, præcipuè à rebus externis vel fortunæ, vt opibus, diuitijs, amicis. Et per attributa rerum, vt locum, tempus, spatium, occasionem, spem perficiendi aut celandi. Impunitas quo

Pro Mil. que probat possibile. Cicer. *Quid, quod caput audaciæ est, iudices, quis ignorat maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem?* Et ars.

A Enei. 1. Virg. *Non ignara mali miseris succurrere disco.*

Ibidem. Et quæ sunt penes nos. Virgil. *Sunt mihi bis*

Andr. *septem præstanti corpore Nymphæ.* Et quæ penes nostros. Terent. *Tuus est nunc Chremes, facturum quæ uoles scio esse omnia.* Et par, cum ex re pari parem colligimus. Et minus cum ex minoribus maiora cõmostrantur,

Phorm. idque semper affirmando. Teren. *Cuius tu fi-*

Ididem. *dem in pecunia perspexeris, uerere uerba ei credere;* Et mains. Idem. *Cùm hoc non possum, illud minus possem.*

Comprehensio, siue ab initio ad finem est signum circunstantijs implicitum, per quod res arguitur certioribus argumentis, & aquali firma suspitione. Signa hæc ducuntur à multis personarum attributis, vt à natione, sexu, dignitate, à factis & dictis. Item à loco, tempore, modo, causis. Terentius hunc locum egregiè tractauit in Andr. in Scena quæ incipit: *Di boni quid porto.*

Absolutio est quando defensor licuisse sibi id facere ostendit, quo aduersarius utitur pro signo. vt quidam sepeliens cadauer inuentus est: accusatur, licere dicet hominem sepelire.

Andr. Terent. *Quid feci, quid commerui, aut peccaui pa-*

ter

ter? Quæ seſe uoluit in ignem inijcere prohibui, seruaui.

Repulſio ſemper abſolutioni cõtraria eſt, quare ſi accuſator illa: reus hac vtetur, aut contrà. Tractari ſolet *per inficiationem, & obſtentiam.* Inficiatio eſt abſolutionis plena negatio, vt non licet ſepelire. Obſiſtentia eſt cum aliqua abſolutionis circunſtantia negatur, vt. Si licuiſſet. non tibi, aut iſto modo, aut loco, aut tempore.

Tranſpoſitio criminis ſiue color eſt quando id quod diximus, aut fecimus, alia nos cauſa dixiſſe aut feciſſe oſtendimus, & veluti colore fucamus. Eſt autem locus contra comprehenſionem, cõfirmatur ab affectionibus, à dictis, à factis, ab ſcripto & ſententia, cùm quæ ſci ipſimus, alio nos animo ſcripſiſſe contendimus. Cicero in Piſonem aliter verſiculum illum (*Cadant armatogæ*) interpretatur, quàm vulgo ſolebat intelligi.

Inuerſio eſt quando te ijſdem defendis argumentis, quibus te configit aduerſarius. vt, ſepeliebas hominem in ſilua, interfeciſti igitur: imò ſi interfeciſſem, non eſſem occupatus in ſepeliendo. Martialis. Libr. 8.

Egi, Sexte, tuam pactus duo millia cauſam
Miſiſti numnos quot mihi? mille: quid eſt?
Narraſti nihil, inquis, & à te prodita cauſa eſt.

Tanto plus debes, Sexte, quòd erubui.

Hic locus semper inuertit comprehensionẽ, & adeò labefactat aduersarium, vt cùm eum soluere non bene possit, ad prouidentiam diuinam confugiat: Deum scilicet ita voluisse, vt tantum scelus nõ maneret impune, aut ad imprudentiam illius qui fecit, quod timore, aut vino præpeditus, nequiret quod vtile foret perpendere.

Qualitas communis est velut epilogus cõfirmata suspicione. Qualitas dicitur quia auget peccati atrocitatem, vel conquestione misericordiam capat. Communis dicitur quia non solum coniecturæ sed omni conuenit quæstioni, & quia quę in hunc vel illum dicuntur, ad vniuersos eiusdem criminis reos accommodari possunt. Percurre partes vtilis, & honesti.

Vtile est quod nõ sua vi & natura, sed propteraliquod emolumentũ & vtilitatẽ expetitur. diducitur in partes octo. *In bonorum adeptionem, incrementum, conseruationem, usum: malorum euitationem, liberationem, imminutionem, cõuersionem.* Qui loci secundum Demosthenem duplicantur: si feceris cum octo locis, si non feceris cum alijs octo. Cùm vtile dico, necessarium etiam intelligo cum Hermogene.

Quintil. lib. 5. ca. 10

Capit. de pragma. statu.

Honestum est, quod sua vi & dignitate ad

sese

ſeſe alliciat. Honeſtum ſiue virtus quatuor habet partes: prudentiam, iuſtitiam, fortitudinem, temperantiam.

Prudentia eſt rerum bonarum & malarū ſcientia, cuius partes ſunt, memoria, intelligentia, prouidentia.

Iuſtitia eſt habitus animi (communi vtilitate conſeruata) ſuam cuique tribuens dignitatem. Omne autem ius aut eſt naturę, aut cōſuetudinis, aut legum.

Naturale ius eſt, quod nobis non opinio, ſed quędam innata vis afferat, vt religionem, pietatem, gratiam, obſeruātiam, veritatem. Hęc lex naturalis dicitur alio nomine *æquum & bonum*, aut certè non multum diſcrepat ab eo. *Ariſto. 1. Rhet. & 5. Ethic. c. 10.*

Conſuetudine ius eſt quod voluntate omnium ſine lege vetuſtas comprobarit. vt pactum, par, iudicatum. Pactum eſt, quod inter aliquos conuenit, quod iam ita iuſtum putatur, vt iuri pręſtare dicatur. Par, quod inter omnes ęquabile eſt. Iudicatum, de quo iam antè ſententia alicuius, aut aliquorum conſtitutum eſt.

Lege ius eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitum eſt vt obſeruet, continetur.

Fortitudo eſt conſiderata periculorum ſuſceptio, & laborum perpeſsio. Eius partes magnificentia, fidentia, patientia, perſeuerantia.

Temperantia, est rationis in libidinem, atque in alios non rectos impetus animi firma & moderata dominatio. Eius partes sunt, continentia, clementia, modestia. Sunt præterea quædam quæ nec prorsus vtilia, nec omnino dicuntur honesta: sed quia nos cum dignitate tum quoque fructu suo ducant ad se, honesta quoque dicuntur, quo in genere est gloria, dignitas, amplitudo, amicitia. Hæc ex secundo de inuentione Ciceronis duobus in locis, vnde qui plura huc spectantia voluerit, petitio.

DE FINITIONIS STATV.

DIfinitiua constitutio est, qua id quod obijcitur, non esse hoc contẽdimus, aut cum in scripto vel aliqua lege verbũ aliquod est positum cuius de vi quæritur, vt quæsitum est in causa Mancini, sit ne senator qui hostibus deditus est, nec receptus. Huius status hos locos tradit Hermogenes: *Expositionem, finitionem, contrariam finitionem, ratiocinationem, mentem legislatoris, amplificationem, comparationem (assumptionem aliquando) repulsionem, absolutionem, Qualitatem cõmunem, mentem personæ.*

Cice. 10. ora.

Exposi-

Expositio in hac parte idem fere est quod in coniectura comprehēsio. Ducamus exemplum hoc per omnes locos. Tyranno persuasit orator, vt tyrannidem deponeret: premium petit: contradicitur. Expositio est. Amore patriæ commotus, tyrani domū adij, de tyrannide deponenda, non sine capitis periculo verba feci. Deposuit tyrannidem me impulsore, quod non fecisset, nisi ego illi persuasissem: premium igitur interfecti tyranni iure peto.

Difinitio propulsatoris est, contraq; expositionem adfertur. vt, non hoc est interficere tyrannum, quandoquidem tyrannus viuit. Huc ferè semper accedit etymologia, quæ quodammodo est difinitio, vt, interficere est confodere & vita priuare, tyrannus viuit, nō igitur est interfectus.

Contraria finitio. Tyrannidem amouere qui potuit, perinde fecit ac si tyrannum interfecerit: Idem enim est tyrannidem amouere, & tyrannum interficere.

Ratiocinatio siue syllogismus, cùm expositis non posita elicimus: vtriusque partis est. Vt: Quæcunque solent euenire in libera ciuitate, ea omnia bona nunc euenere mea causa, tyrannis cessat, respublica est liberata: in arce nullus est quem timeamus: lætitia in vr-

be

be: iustè igitur premium interfecti tyranni peto. Magna (inquit alter) est differentia, multa enim aliter sese haberent, ac nunc habent: qui enim tyrannum consilio interfecit, laudibus ornatur, triumphis decoratur, fortis & clarus habetur.

Sententia siue mens legislatoris ab vtraq; parte exquiritur. Vt, Nihil aliud voluit qui premia tyrannicidis constituit, quàm vt leges liberę permanerent, respublica sedata, libertas in ciuibus. Alter contrà: non ignorasse legislatorem multis modis posse tyrannum expelli, noluisse tamen premia proponere nisi solis tyrannicidis: voluisseque tyrannum non impunitum abire.

Amplificatione rem magnam esse ostendet qui accusat, paruam qui defendet, à loco, tempore, persona, magnitudine, modo.

Comparatio est cùm multo maius aut minus ostendimus quod factum est, quàm quod aduersarij dicunt. Vt, Maius etiam atque diuinius est sine cęde, sine sanguine, sine tumultu, & armis: quam turbatione, seditione, tumultu, & prælio rempu. liberare. Alter contrà, Minus est abigere, quàm interficere. Hūc enim viuum semper timeamus necesse est, ne suis rebus confirmatis nos opprimat, qui fortè nunc armis destitutus aut pecunijs persua-

sioni

sioni faciles aures prębuit.

Assumtio, quam Gręci *Antithesin* vocant, vnus est ex qualitatis statibus, vt dicemus, sed hîc locus est qui per relationem, aut remotionem, aut comparationem, aut concessionem rem expurgat. In petitione non inuenitur in alijs causis sępe: vt quidam inuentum cum vxore eunuchum ęquè ac mœchum interfecit. Accusatur, quòd eunuchus non possit esse adulter. Assumtio relatiua est quòd dignus erat interfici. Explicabitur hic locus in qualitate.

Repulsio. At isto pacto tyrannum non debebas expellere, si bene de republica mereri cogitabas.

Absolutio. Hoc modo mihi visum est & posse, & decere melius fieri quàm alio quouis.

Qualitas communis à persona sumitur, & per attributa personarum tractatur, vt in coniectura.

Mens est cùm qua voluntate id egerit, cõsideramus: excute attributa personarum.

DE STATV QVALITATIS.

CVm & facto & facti nomine cõcesso vis & natura & genus negotij ipsius quęritur: constitutionem generalem appellamus

siue

ſiue qualitatis. Qualitas ergo aut verſatur in ſcripto, diciturque ſtatus Legalis: aut in re, & eſt Rationalis: cuius duę ſunt partes: nam aut eſt de re pręterita, aut futura. Si de re futura Pragmaticus ſiue negotialis appellatur. Vt contentio inter Aiacem & Vlyſſem de armis Achillis. Habet hæc capita *Legitimum, æquum & bonum, utile, poſsibile, laudabile, euenturum.* de quibus in coniectura. Si autem ſit de re pręterita dicitur Iuridicialis: cuius duæ ſunt partes, abſoluta & aſſumtiua.

Abſolutus ſtatus eſt qui intra ſe continet iuris & iniurię quęſtionem: aut quando reus nullam ſe vetitam rem feciſſe confirmat. Vt, quidam filium abdicauit quòd philoſophię operam daret. vel, Si Actius poeta iniuriarũ ageret, quòd eum mimus quidam nominatim in actione appellauit. Huius ſtatus eſt cauſa Ciceronis pro Cornel. Balbo. Hęc conſtitutio his locis abſoluitur: *Ex poſitione, partibus iuris*: de quibus in coniectura, *perſona, diffinitione, ratiocinatione, conſilio legislatoris, amplificatione, comparatione, abſolutione, repulſione, aſſumtione, qualitate communi, mente perſonæ.*

Aſſumtiuus ſtatus eſt in quo reus quidem rem turpem ſe feciſſe non negat, re tamen aſſumta extranea iure factum defendit. Id facit quatuor modis, relatione criminis, remotione

tione criminis, comparatione criminis, concessione criminis.

Relatio criminis est cùm in eũ, qui passus est, culpam reijcimus. vt Orestes in matrem. Huius status hi loci numerantur, *Expositio, diffinitio, ratiotinatio, mens legislatoris, amplia= tio, comprehensio, mens personæ, assumtio, repul= sio, comparatio, qualitas communis.*

Remotio criminis quando crimen trãsfer tur nõ in eum qui passus est, sed in alium, vel in aliud. Vt in hac lege. *Legatus intra decimum diem proficiscatur.* Quidam cum in legationem mitteretur, non profectus est intra præscriptum diem. Accusatur. Ipse reijcit in quęstorem culpam, qui pecunias non dederit. In aliud causa dimouebitur vt in hoc eodem exemplo: si quęstor mortuus esset, & idcirco pecunia legato non esset tributa. Huius status ijdem fere loci numerantur ab Hermogene, qui & precedentis.

Comparatio criminis est quando reus se feciſſe fatetur, contendit tamen (cùm alterutrum esset necesse facere) rectius feciſſe. Vt, Aulus Albinus à Iugurtha obsessus, cum effugere non posset, pactus cũ Iugurtha est, vt impedimenta relinqueret, exercitumque sub iugum mitteret. Accusatur maiestatis. Loci sunt ferè qui & superioris status.

Con-

Cõcessio criminis est, cum reus causam in id transfert, quod in iudicũ arcessi nullo modo potest: vt fatũ, fortuna, necessitas, imprudentia. Talis est causa Ciceronis pro Rabirio Posthumo. Hic status diuiditur in purgationem & deprecationẽ. Purgatio tractaturi ijsdem locis quibus relatio. Deprecatio autem quia sola in iudiciũ non venit, aliter debet tractari. Locus erit deprecationi apud summum imperatorem, vel senatum, vel deniq; apud eum qui obtinet absoluendi potestatem. Talis est causa Ciceronis pro Ligario ad Cęsarem: Nec pro quibuslibet concessum est deprecari sed pro viro forti, aut pro eo cuius extent in rempu. merita, aut in eos ipsos qui audiunt. Quod si nulla eius extent merita, maiorum vel affinium scrutabimur. Deprecationis hęc possunt esse capita: *Extenuatio* qua eleuabimus quę facta sunt, ne tam horrida videãtur, quã aduersarij volunt probare: *Voluntas*, de qua in coniectura: *Comparatio*, cũ mala quę fecimus cũ meritis in remp. conferimus: *Attributio*, quę ex attributis personarum elicitur, in quibus tuam & auditoris personã perscrutaberis: quod facit Cicero pro Ligario dũ Cęsaris misericordiã laudat: *Euentus*, si nihil periculi ex hoc facto futurũ demõstrabimus, sed boni plurimum: *Commiseratio*, in qua per

attri-

attributa rerum poteris auditorē commouere. Qui omnes loci ab aduersario possunt inuerti. Assumptiui autē status mutuò sese adiuuant, & in causa Milonis omnes inueniūtur. vt Milo Clodium interfecit, Relatio, Iure interfectus est ab eo, cui necem parabat. Remotio, Iure occisus quia patriç vexator. Comparatio. Vtilior reipu. eius mors quàm vita fuit Concessio & deprecatio in epilogo inueniūtur orationis. Nunc ad status legitimos accedamus, quos Ciceronem & Hermogenem sequuti sub qualitate numeramus. *Libr. 2. de Orat.*

DE STATIBVS LEGALIBVS.

LEgitima constitutio est quç de scripto vno vel pluribus nascitur. Huius quatuor sunt partes, Ambiguum: Scriptum & sententia: Contrariç leges: Ratiocinatio.

AMBIGVVM est cum scriptum plures sententias significat. vt in testamento quidam scripsit, *Hæres meus det uxori meæ argenti pondo centum quod elegerit.* Quis debeat eligere, in dubium vertitur. In hoc genere vtrique parti dantur prçcepta communia. Vterque enim hanc significationē, qua vtetur ipse, dignā scriptoris prudentia esse defendet. Vterque id quod aduersarius ex ambiguè scripto intelli- *Ex partition. Cice.*

intelligendum esse dicet aut absurdum, aut inutile, aut iniquum, aut turpe esse defendet, aut etiam discrepare cum cęteris scriptis vel aliorũ, vel maxime, si poterit, eiusdem: quãq; defendit ipse, eam rem & sententiam quamuis prudentẽ & iustum hominem, si integrũ daretur, scripturum fuisse, sed planius, eamq; sententiam quam significari posse dicet, nihil habere aut captionis, aut vitij: contrariam autem si probarit, fore vt multa vitia, stulta, iniqua, contraria consequantur.

Ex partition. SCRIPTVM & sententia est quãdo alius verba scripti, alius scriptoris mẽtem amplectitur. vt Lex peregrinum vetat murum ascendere. Ascendit: hostes repulit, Accusatur. Qui scripto nitetur, eũ re exposita, recitatione vti oportebit: deinde instare aduersario, iterare, renouare, interrogare num aut scriptum neget, aut contra factum inficietur. Post iudicem ad vim scripti vocet. Hac confirmatione vsus, amplificet rem lege laudanda, audaciamq; confutet eius, qui cum palam contra fecerit, idque fateatur, adsit tamen factumque defendat. Deinde infirmet defensionem, cum aduersarius aliud voluisse, aliud sensisse scriptorem, aliud scripsisse dicat, non esse ferendum à quoquam potius latoris sensum, quàm à lege explicari. Cur ita scripse-

scripserit, si ita non senserit. Cur cum ea quæ plane scripta sint, neglexerit: quæ nunquam scripta sint proferat. Cur prudentissimos in scribendo viros summæ stultitiæ putet esse damnãdos. Quid impedierit scriptorem quo minus exciperet illud quod aduersarius, tanquam si exceptum esset, ita dicit se secutum. Vtetur exemplis ijs quibus idẽ scriptor: aut, si id non poterit, quibus alij quod excipiendũ putarint, exceperint. Quærenda etiam ratio est, siqua poterit inueniri, quare non sit exceptum: aut iniqua lex, aut inutilis futura dicetur, aut alia causa obtemperandi, alia abrogandi: dissentire aduersarij vocẽ, atque legis. Deinde amplificandi causa, de cõseruandis legibus, de periculo rerum publicarũ atque priuatarum, cũ alijs locis, tum in perorando maximè grauiter erit vehementerque dicendũ.

Ille autem qui se sententia legis voluntateque defendet, in consilio atque in mente scriptoris, non in verbis ac literis vim legis positã esse defendet: quodq; nihil exceperit in lege laudabit, ne diuerticula peccatis darentur, atque vt ex facto cuiusque iudex legis mentem interpretaretur. Deinde erit vtẽdum exemplis, in quibus omnis æquitas perturbetur, si verbis legum, ac non sententijs pareatur. Deinde genus eiusmodi calliditatis

& calumniæ retrahatur in odium iudicis, cũ quadẽ inuidiosa querela. Et si incidet imprudẽtiæ causa, quę nõ ad delictum, sed ad casum necessitatem ve pertineat, erit æquitat s sententijs contra acerbitatem verborum deprecandum, Cicero pro Cecinna multa pro sententia contra literam disputat.

CONTRARIAE leges sunt, quãdo in vno vel in pluribus scriptis ex aliqua circunstãtia contradictio inuenitur. In vno sic: *Rapta raptoris aut mortem aut indotatas nuptias petat.* Quidã duas virgines rapuit: quarũ vna coniugiũ, altera mortem optat. In pluribus hoc modo: *Lex: filius meretricis orator ne sit: Lex, uir fortis optet quæ uolet:* quidam meretricis filius euasit vir fortis, optat vt liceat sibi esse oratori. Cõtrariæ leges, vno excepto loco, idẽ sunt quod duplex scriptũ & sentẽtia. Ná semper est efficiendũ, vt alterius scripti sententiam alterius verba defendamus. Ita quæ modo de scripto sententiaq; præcepta sunt, eadẽ huc omnia transferamus. Locum verò quem huic constitutioni diximus peculiarem, Græci *Periéchon*, Latini *Continentiam* dicunt: & est locus quo diuersis quibusdam positis scriptis diligenter quid contineant, quidque contineatur, consideramus: hoc est, si possumus huiusmodi earum legũ naturam ostendere,

dere, vt si vna obseruatur, altera etiam simul obseruetur: & si de illa derogatur, de hac etiã derogetur: vt in proposito exemplo de illo qui duas virgines rapuit: melius vtrique parti satisfieri dicemus, si occidatur, quam si illarum alteram ducat vxorem. Cõsiderabimus etiam vtrum vna lex iubeat, altera permittat. Lex etiam inferior cedit superiori, vt humana diuinæ, generalis speciali, vetus nouę.

RATIOCINATIO est, cum res, quæ sine propria lege venit in iudicium, cuipiam legi accommodatur. Lex, *Tyrannicidæ præmium detur*. Non occidit, sed expulit, aut persuasit, vt abiret: par esse cõtẽdit quia reddidit libertatem: *Qui patrem occiderit, culeo insuatur*: matrẽ occidit. *Lanas uehere Tarento non licet*: oues vexit. Loci huius constitutionis varij & multiplices sunt, quia coniecturæ, finitionis, & qualitatis esse potest quæstio. Sed aliquot apponamus. Scripti laus, & cõfirmatio. Collatio rei de qua quæritur cũ ea de qua cõstat vt similes videãtur. Qui fieri possit, dicet, vt q hoc ęquũ esse cõcedat, illud neget, quod aut ęqui⁹, aut in eodẽ sit genere. Deinde iccirco de hac re nihil esse scriptũ, qđ ex illa satis liqueret. Postea multis in legibus multa esse præterita, quę idcirco pręterita, nemo arbitretur, quod ex scriptis intelligi possint. Deinde

æquitas rei demonſtranda eſt. ¶ Contra verò qui dicit, ſimilitudinem infirmabit, oſtendēs illud diuerſum eſſe genere, natura, vi, magnitudine, tempore, loco, perſona, opinione. Periclitari dicet omnia iura, ſi ſimilitudines accipiantur, nihil eſſe penè quod non alteri ſimile eſſe videatur. ¶ Hæc de inuētione. Quòd ſi quis præterea requirat, quomodo poſsit inuenire affectus in quibus permouendis regnat orator: primum cum Cicerone reſpondebo totum hunc locum philoſophorum eſſe proprium: deinde, nullam aliam artem eſſe inueniēdorum affectuum, quàm quę tradita eſt in locorū inuentione. Nunc ad ſecundam partem tranſeamus.

1. & 2. de Orato.

FRAN-

FRANCISCI SANCTII BROCENSIS DE DISPOSIONE LIBER SECVNDVS.

DIſpoſitio eſt apta rerum inuẽtarum collocatio. Cuius duo ſunt genera: Argumentatio,& Methodus. Nam aut vnũ diſponimus argumentũ, aut plura. Diſpoſitio vniꝰ argumẽti dicitur Argumẽtatio. Quum vero plura collocamus argumẽta, Methodus dicitur, de qua poſtea.

Argumẽtatio eſt vnius argumenti cũ quæſtione conſtans & firma collocatio: vnde quęſtio ipſa vera vel falſa iudicatur. Hæc pars propriè dicitur IVDICIVM, Græce Criſis. Nam argumentatione (præcipue ſyllogiſmo) de rebus omnibus in qualibet diſciplina iudicamus. Argumentationis quatuor ſunt formæ, Sillogiſmus, Enthymema, Dilemma, Sorites, Nam Inductio, & exemplum argumenta ſunt à pari, aut maiori, aut minori, nõ argumentatio. Epicherema vero aut genera-

le nomen est ad omnem argumentationē, aut quodvis argumentum significat, quo aduersarium aggredimur.

SYLLOGISMVS (qui Latinè Collectio, siue Ratiocinatio dicitur) est argumentatio, in qua quibusdam positis & concessis, necesse est aliud, prꝛter ea quꝛ posita sunt, euenire. In omni autem syllogismo duꝛ prꝛcedunt orationes, quas prꝛmissas nominant, ex quibus complexio, prouenit. Illarum prior dicitur Propositio (vulgo Maiorem vocant) quꝛ ferè complexionem continet. Posterior dicitur Assumtio, vulgo Minor: Ex his sequitur Complexio, siue Conclusio. Et harum orationum quꝛlibet duobus continetur extremis, quos terminos appellari diximus, subiectum, & prꝛdicatum. In duabus igitur prꝛmissis quatuor esse terminos necesse est: sed qa semper bis vnus assumitur, tres tantum esse dicimus. Qui vero bis assumitur vocatur mediū, quia duo cōiungit extrema.

Pag. 3.

Hoc itaque medium, quia tantum forma triplici disponi potest, tres efficit syllogismorum figuras. Si enim in medio duarum prꝛmissarum ita collocetur, vt in prima sit subiectum, in secunda prꝛdicatum: prima & prꝛcipua emergit figura. Si bis in fine, ita vt semper sit prꝛdicatum, secunda. Si bis in princi-

pio

pio, vt bis subijciatur, tertia figura est, quę ferè inutilis est.

¶ Regulę ad omnes figuras.

Ex duabus negantibus nihil colligitur.

Complexio sequitur debiliorem partem.

In duabns primis figuris incipiēdum ab uniuersali.

In prima figura quatuor tantum ex multis vtiles modos elicimus his dictionibus regē dos. *Barbara*, *Celarent*, *Darij*, *Ferio*, In quibus quatuor vides vocales: è quibus asserit A, negat E, sed vniuersaliter. Rursus asserit I, negat O, sed specialiter.

Primus igitur modus est ex cunctis vniuersis affirmatis.

Omne animal est substantia, Bar.
Omnis homo est animal, ba-
Omnis igitur homo est substantia. ra.

Secundus ex cunctis quoque vniuersis, sed priore negata.

Nullus timidus est liber, Ce-
Omnis auarus est timidus, la-
Nullus igitur auarus est liber. rent.

Tertius ex affirmatis, sed minore speciali

Omnes consules remp. tueri debent, Da-
Cicero est consul, ri-
Cicero igitur remp. tueri debet. j.

Quartus ex maiore negante, & minore speciali affirmata.

Fe= Nullus deceptor est laudandus,
ri= Venus decepit reginam Dido,
o. Venus igitur non est laudanda.

Secunda figura medium bis collocat in fine, ideſt bis prædicatum facit. *Concluſio semper negabit*. Habet item quatuor modos. Ceſare, Cameſtres, Feſtino, Baroco.

Ce= Nihil insensibile est animal,
sa= Omnis homo est animal,
re. Nullus igitur homo est insensibilis.

Ca= Omnes ueri amici communia habent omnia,
me= Nulli nunc communia habent omnia,
stres. Nulli ig. nunc sunt ueri amici.

Fe= Nihil insensibile est animal,
sti= Cicero est animal,
no. Cicero ig. non est insensibilis.

Ba= Scribentes bona carmina utuntur uino,
ro= Petrus non utitur uino,
co. Petrus ig. non scribit bona carmina.

Tertiam figuram improbat omnino Laurentius Valla: tum quia inusitata doctis scriptoribus: tum quia nihil in hac conficitur, quod in alijs non multo melius efficiatur. Sed tamen sex illius modos apponamus. Darapti, Felapton, Disamis, Datisi, Bocardo, Ferison.

Da= Omnes Tyranni sunt improbi,
ra= Omnes Tyranni sunt locupletes,
pti. Aliquis ig. locuples est improbus.

Nulli

Nulli Reges sunt improbi, Fe=
Omnes reges sunt locupletes, la=
Aliquis ig. locuples non est improbus. pton.
Aliquis tyrannus est improbus. Di=
Omnis tyrannus est locuples, sa-
Aliquis ig. locuples est improbus. mis.
Omnis tyrannus est improbus, Da=
Aliquis tyrannus est locuples, ti=
Aliquis ig. locuples, est improbus. si.
Aliquis rex non est improbus, Bo=
Omnis rex est locuples, car=
Aliquis ig. locuples non est improbus. do.
Nullus rex est improbus, Fe=
Aliquis rex est locuples. ri=
Aliquis ig. locuples non est improbus. son.

Oratores tamen & poetæ ex nominibus pro= prijs, & specialibus concludunt in tribus figu ris, sed in vnaquaq; tantum duobus modis, al tero affirmante, negante altero.

Primus modus primæ figuræ.

Homerus est poetarum princeps.
Hic est Homerus,
Hic igtiur est poetarum princeps.

Secundus.

Antonius non est filius Cæsaris
Tu es Antonius
Tu igitur non es filius Cæsaris.

¶Secundę figurę primus modus.

Agesilaus non est pictus ab Apelle
Alexander est pictus ab Apelle
Alexander ig. non est Agesilaus.

Secundus.

Magister meus est obesus.
Hic non est obesus,
Hic igitur non est magister meus.

Tertię figurę primus modus.

Cicero est orator,
Cicero est poeta,
Aliquis ig. poeta orator.

Secundus

Fabius non est poeta,
Fabius est rhetor,
Aliquis ig. rhetor non est poeta.

Hypothetici syllogismi, aut sunt cōnexi, aut disiuncti: connexorum duo sunt modi. Primus retinet antecedēs, vt consequēs retineat

Si hoc, & illud: *Si Dij sunt, diuinatio est:*
Sed hoc, *Sunt autem Dij,*
Illud igitur. *Est igitur diuinatio.*

Secundus modus tollit consequens vt tollat antecedens.

Si hoc, & illud: *Si mater est, diligit filium*
Non hoc *Sed non diligit filium*
Nec illud igitur. *Non est ig. mater.*

Disiunctus syllogismus est, cuius propositio

est

est disiuncta, Cuius item duo modi. Primus tollit vnum, vt retineat reliquum.

Aut hoc, aut illud: *Aut dies est, aut nox,*
Non hoc *Non autem dies est.*
Illud igitur. *Nox igitur.*

Secundus modus retinet vnum, vt tollat reliquum.

Aut hoc, aut illud: *Aut accusandũ, aut moriẽdũ:*
Sed hoc. *Sed accusandum.*
Non igitur illud. *Non ig. moriendum.*

Qui putant Oratorium vel Poetarum syllogismos à Dialecticis differre longe fallũtur. Nam præcepta eadem sunt omnino. At verò syllogismos breues, astrictos, & tribus quasi versiculis dispositos vix doctorum & eruditorum sermo patitur. Imo summæ artis est, artem dissimulare. Deinde periti in arte est, artẽ intelligere, & aliorum scripta rete xere. Nã & singulæ syllogismi partes persæpè exornantur verbis, aut etiam rationibus alijs, vt clariores ad iudicandum appareant. In disputationibus scholasticis fortasse necesse fuerit ordinem præscriptum seruare: at in orationibus & libris componendis ridiculum fuerit artem & artis præcepta ostentare. Imo etiam persæpè partiũ ipsarũ aliqua prætermittitur, si facile potest intelligi: aliquãdo partes immutantur, vt ipsa varietate gratior

& iu

& iucundior sit oratio. Terent.

Eunu. *Here, quæ res in se neque consilium, neque modum*
Habet ullum, eam consilio regere non potes.
In amore hæc omnia insunt uitia, iniuriæ,
Suspiciones, inimicitiæ, induciæ,
Bellum, pax rursum: incerta hæc si postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Latentem syllogismum sic explico.

Ce= *Nulla res consilio modoque destituta consilio regi*
potest.

la= *Omnis amor est consilio, modoq; destitutus.*

rent. *Nullus igitur amor consilio regi potest.*

Sed assumtionem sic rursus cõfirmat: in amore sunt multa vitia, vt iniuriæ, &c. addidit etiã simile, sic: vt cũ ratione nemo potest insanire, ita pacẽ & bellum & cætera incerta certa nunquam faciet. Rhetores Græci quinq; partes syllogismi docuerunt propositionem, rationem, rationis confirmationem, expoli-

Ad Her. 2 tionem, conclusionem. Ciceroni quinque placent: cuius hæc sunt verba: *Quinque sunt igitur partes eius argumentationis, quæ per ratiocinationem tractatur. Propositio, per quam breuiter locus is exponitur, ex quo uis omnis oportet emanet ratiocinationis. Propositionis approbatio per quam id, quod breuiter expositum est, rationibus affirmatum, probabilius & apertius fit.* As=

sumptio,

sumptio, per quam id quod ex propositione ad ostendum pertinet, assumitur. Assumtionis approbatio, per quam id quod assumtum est rationibus firmatur. Complexio, per quam id, quod concitur ex omni argumentatione, breuiter exponitur. Sed quoniam hæc exercitatio vtilis est, & præcipue ad procœmia, quas Hispanè ARENGAS vocamus accommodata, exemplo eam illustremus. Vt si velis probare *Ciceronis filium patris uirtutem sectari oportere.* Propositio sumitur ex attributis, vt à genere, sic. In maiore natos familia maiori virtuti debere respondere consentaneum est. Ratio sumitur à circunstantijs, vt à persona. Quid enim magis idoneum quàm Cicerone parente natum, eloquentia Ciceronem exprimere? à re. Quid magis consentaneum quàm filium in ea scientia laborare, quæ patri peperit immortale decus? à loco: Romæ præsertim, vbi summus eloquentię habetur honos. à tempore: Ea præsertim tempestate, cùm maximè opus est eloquentia, ad depellēda mala quæ in rempublicam grassantur. Confirmatio petitur à simili, exemplo, contrario, maiori, minori, pari. vt, Scipio gloriam rei militaris consectabitur, in qua sui maiores floruere: Cato proaui sui grauitatem amplectetur: & Ciceronis filius eloquentiam & vim dicendi asper

Offi. 2. lib.

nabi-

nabitur? Expolitio, est exemplorum cōparatio cum causa quam tuemur. vt. Atqui Scipioni & Catoni singularis erat honestas, etiam si nulla virtute floruissent, q̄ in tanta familia nati essent: Ciceronis filius si parenti non respondeat, humi iacebit, q̄ non vetustate generis illustretur. Hic poteris gloriam rei militaris cum eloquentia comparare, & Scipionis laudi Ciceronis laudem anteponere. Conclusio erit, in qua aut inferemus breuiter quę volumus. vt, consectanda igitur eloquentia filio Ciceronis, aut in breuitatem omnes partes redigemus à capite rursus ducto principio. vt, Quare si hoc illustrium imaginū proprium est vt virtutem exprimant maiorum, si patri tuo singularem attulit laudem eloquentia: si magis honorificum erit tibi ad patris laudem animum adijcere, quàm Scipioni, aut Catoni: reliquum est iam vt omni studio tibi ad eloquentiam sit incumbendum.

Sed cur etiam in hac parte non iuuabimus bona ingenia optimorum autorum ratiocinationes dissoluendo? vnicuique ergo figurę suos Poetarum vel Oratorum locos apponā, quam meam diligentiam, si cui prolixior videbitur, poterit quiuis prętermitere, & ad alia transuolare. In prima igitur figura habes exemplum Ciceronis, *Omnia uero quæ secun-*

De senect.

dum

dum naturam fiunt, sunt habenda in bonis. Quile autem tam secundum naturam, quam senibus emori? quod idem contingit adolescentibus aduersante & repugnante natura. Itaque adolescentes mori sic mihi uidentur, ut quum aquæ multitudine uis flammæ opprimitur: senes autem sic, ut sua sponte nulla adhibita ui consumtus ignis extinguitur.

Syllogismus est cui deest complexio, quia facillimè intelligitur. Assumtio autem dissimilitudine illustratur, quia senes non eodem pacto, quo iuuenes moriãtur. Sic ergo collige.

Omnia quæ secũdũ naturã sunt, habẽda sunt in bonis. Bar. ba. ra.

Senibus emori secundum naturam est:

Senibus igitur emori bonum.

Cic. Non sunt igitur ea bona dicenda, nec habẽda, quibus abundantem licet esse miserrimum. An dubitas quin præstans ualetudine, uiribus, forma, acerrimis integerrimisq; sensibus, adde etiam si lubet pernicitatem & uelocitatem: da diuitias honores, imperia, opes, gloriam: si fueris is, qui hæc habet, iniustus, timidus, hebeti ingenio atq; nullo, dubitabisne eum miserum dicere? Qualia igitur ista bona sunt, quæ qui habeat, miserrimus esse possit? Tusc. 5.

Stoici nulla corporis, aut fortunę bona in bonis ducunt. Id probant à repugnantibus. Propositio prima est: assumptio secunda, quę illustratur enumeratione partium: Complexio vltima: in qua argumentum repe-

repetitur maiorisintelligentiæ gratia. Sic colige in celarent.

Ce= Nihil quod miseri possessoris esse possit, bonum est:
la= Bona corporis & fortunæ miseri possessoris esse possunt:
rent. Nulla igitur talia commoda bona sunt.

1. Epist. A repugnantibus disputat Horatius auaros non esse liberos. Complexionem vero posuit primo loco: assumtionem secundo, propositionem vltimam sic.

Quo melior seruo, quo liberior sit auarus,
In triuijs fixum quum se dimittit ob assem,
Non uideo: nam qui cupiet, metuet quoq;, porro
Qui metuens uiuit, liber mihi non erit unquam

Breuius sit colliges:

Nemo timidus est liber.
Ce= *Omnis auarus est timidus:*
la= *Nullus igitur auarus est liber.* Ouid. Fast. 1.
rent. *Prosperа lux oritur: linguisque animisq; fauete:*
Nunc dicenda bono sunt bona uerba die. Ideſt.
Bono die bona uerba sunt dicenda:
Da= *Nunc prosper dies oritur,*
ri= *Nunc igitur bona uerba sunt dicenda.* Id enim
j. est: Fauere linguis. Ouidius.
In epist. *Fallere credentem non est operosa puellam*
Fe= *Gloria: simplicitas digna fauore fuit.*
Sum decepta tuis, & amans & fœmina uerbis,
ri= *Dij faciant, laudis summa sit ista tuæ.*
o, Nullus

Nullus amantis fœminæ deceptor est laudā-
dus: Demophoon est Phyllidis amantis de-
ceptor: Demophoon ig. non est laudandus.
Sed experiamur idem in secūda figura. Cic. *Tusc.3.*
*Et quemadmodum oculus conturbatus non est pro-
be affectus ad suum munus fungendum: & reliquæ
partes totumue corpus, à statu quum est motum,
deest officio suo & muneri: sic conturbatus animus
non est probè affectus ad exequendum munus suū.
Munus autem animi est ratione uti: & sapientis
animus ita semper affectus est, ut ratione optimè
utatur: nunquam igitur est perturbatus.*

Nullus animus conturbatus bene affectus est ad ra Ce-
tione utendum:
Sapientis animus ita semper affectus est, ut ratio- sa-
ne optime utatur:
Nunquā igitur sapientis animus est perturbatus. re.

Aspice rursus quam breui sententia duos in-
cluserit Cicero syllogismos in paradoxis.
Potest ne bonū cuiquam malo esse? aut potest quis- Parad.1.
*quam in abundantia bonorum ipse esse non bonus?
Atqui ista omnia talia uidemus, ut etiam improbi
habeant, & obsint probis. Quam obrem liceat ir-
rideat si quis uult, plus apud me tamen uera ratio
ualebit quam uulgi opinio.*

Nullum bonum homini nocere potest, Ce-
Diuitiæ homini nocere possunt, sa-
Diuitiæ ig. non sunt bona. re.

Ce= Nullum bonum possidetur ab improbis.
sa= Diuitiæ possidentur ab improbis
re. Diuitiæ ig. non sunt in bonis.

15. Meta= Lõga est Pythagoræ oratio, deterrẽtis ab esu
mor. carniũ, quã sic possemus colligere. (cruentus:
Ce= Nullus naturalis cibus homini est cæde & sanguine
sa= Omnis esus carniũ est cæde & sanguine cruentus:
re. Nullus ig. esus carniũ est naturalis homini cibus.

Tusc. 5. Cicer. In *animi autem cognitione dubitare non possumus (nisi plane in physicis plumbei sumus) quin nihil sit animis admistum , nihil concretum, nihil copulatum, nihil coagmẽtatum , nihil duplex: quod quum ita sit, certe nec secerni , nec diuidi , nec discerpi , nec distrahi potest: nec interire, igitur: est enim interitus quasi discessus, & secretio, ac diremtus earum partium , quæ ante interitum iunctione aliqua tenebantur .* Assumtio prima est Cõplexio secunda: Propositio vltima, sic.

Ca= Omnis interitus est secretio partium cõpositarum:
me= Animus nullis partibus compositis secernitur,
stres. Animus ig. non interit. Ouidius ad maximũ.

Liuor iners suitium, mores non exit in altos,
Vtq; latens ima uipera serpit humo.
Mens tua sublimis supra genus eminet ipsum,
Grandius ingenio nec tibi nomen inest.
Ergo alij noceant miseris, optentq; timeri,
Tinctaq; mordaci spicula felle gerant.
At tua supplicibus domus est assueta iuuandis,

In quo

In quorum numero me precor esse uelis.

Breuius sic concludes.

Nullus liuidus petit alta Fe-
Maximus petit alta sti-
Maximus ig. non est liuidus. no.

Ouidius de Tristibus tres aut etiã plures syllo Lebr.
gismos in vna eadẽq; snia eleganter conclusit.

Carmina proueniunt animo deducta sereno,
Nubila sunt subitis tempora nostra malis.
Carmina secessum scribentis, & otia quærunt,
Me mare, me uenti, me fera iactat hiems.
Carminibus metus omnis abest, ego perdit⁹ ensem
Hæc surum iugulo iam puto, iamq; meo.
Hæquoque, quæ facio, iudex mirabitur æquus,
Scriptaque cũ uenia qualiacunque leget. Idest.
Scribentes bona carmina debent esse læti, Ba-
Ouidius non est lætus, ro-
Ouidius ig. non scribit bona carmina. Itẽ: Scriben co.
tibus carmina cõueniunt secessus. Itẽ: Scribẽ-
tibus carmina ociũ debet dari. Itẽ: Scribẽtib⁹
bona carmina debet abesse met⁹, Ouidio me
tus nõ abest, igitur non scribit bona carmina.
Itaq; quoties multa sunt argumẽta (id est me
dia) multi surgũt syllogismi. ¶ In tertia figura
nõ sunt autores tã frequẽtes. illa tñ vera est, &
legitima, si qs velit ea cõcludere, vt exẽplis
demõstrauim⁹. Ciceronis tñ adducã vnũ aut
alterũ exẽplũ. *Iã uero quî põt uir bonus nõ ad id,*

quod laudabile sit, omnia referre quæ agit, quæ sen-
Tusc. 5. tit? Refert autem omnia ad beate uiuendum: beata igitur uita laudabilis. Ideſt.

Da- Vir bonus omnia refert ad beatam uitam.
ra- Beata ig. uita laudabilis. Sed parum acute con-
pti. clusit. Nam in hac figura specialis debet esse conclusio. vt Beata ig. aliqua uita est laudabilis.

2. Fin. Idem. Qui in summo malo est, iste quum in eo est, non est beatus: Sapiens autem semper beatus est, & est aliquando in dolore: non est igitur summum malum dolor. Ideſt.

Fe- Nullus sapiēs & beatus unquam est in summo malo:
la- Omnis sapiens & beatus aliquando est in dolore:
pton. Aliquis igitur dolor non est summum malum.

¶ Sed ad cōnexos siue hypotheticos syllogis mostrāseamus, in quibus adeo crebro versan-
2. Diuin tur autores, vt exēplorū copia obruamur.
Cice. Si dij sunt, diuinatio est:
Sunt autem dij:
Est ergo diuinatio.

De Senec. Idem: O miserum senem, qui mortem contemnendam esse in tam longa ætate non uiderit: quæ aut plane negligenda est, si omnino extinguit animum: aut etiam optanda, si aliquo eum deducit, ubi sit futurus æternus. At qui tertium certe nihil inueniri potest. Quid igitur timeam, si aut non miser post mortem, aut beatus etiā, futurus sim? Quasi dicat

Si mors

Si mors extinguit animum negligenda est, si æternum relinquit, optanda.
Sed uel extiuguit uel æternum relinquit,
Est igitur aut negligenda, aut optanda. Virg.
Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam
Dulce meum, miserere domus labentis, & istam
Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem:
Te propter Libycæ gentes, Nomadumq; tyranni
Odere, infensi Tyrij, te propter eundem
Extinctus pudor, & qua sola sidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deseris hospes?
Cicer. Si vlli rei sapiens assentietur vsquam, aliquando etiam opinabitur:
Nunquam autem opinabitur.
Nulli igitur rei assentietur. Ouid.
Si saperem doctas odissem iure Sorores,
Numina cultori perniciosa suo:
At nunc, tanta meo comes est insania morbo,
Saxa memor refero rursus ad icta pedem.
Aliquando subticetur aliqua pars, sed idem est cum superioribus modus. Cicer. Si consul Antonius, Brutus hostis: Si conseruator reip. Brutus, hostis Antonius. Ouid.
Aut ego me fallo nimiaq; cupidine lædor,
Aut spes exilij commodioris erit:
Nam minus & minus est facies in imagine tristis,
Visaq; sunt dictis annuere ora meis.
Vera precor fiant timidæ præsagia mentis,

Sunt duo syllogismi.
AEneid. 4.
Si hoc, & illud: sed hoc:
Illud igitur.
In Lucul.
Si hoc, & illud: non hoc.
Nec illud.
2. Trist.
Si hoc, & illud. non hoc.
Nec illud.
Philip. 4.
2. Ponto.

Iustaque quanuis est, sit minor ira Dei.

Expone: Aut me fallo, aut exilio leuabor: non me autem fallo: leuabor igitur exilio. Nil autem refert an plura duobus ponantur, eadem enim est tollendi, retinendi ratio. Cicer. *At qui uidemus hæc in rerum natura tria fuisse, ut aut cum Saturnino esset, aut cum bonis, aut lateret: latere mortis erat instar turpissimæ: cum Saturnino esse, furoris & sceleris: uirtus & honestas & pudor cum consulibus esse cogebat.* Ouid.

Pro Rabi.

Metam. 9.

Nam quod te iactas Alcmena matre creatum,
Iupiter aut falsus pater est, aut crimine uerus:
Matris adulterio patrem petis: elige fictum
Esse Iouem malis, an te per dedecus ortum.

Hactenus de syllogismis, id est de Iudicio siue Argumentatione: nulla etenim est alia via vel iudicandi, vel concludendi, quam quę monstrata est in syllogismis. Nam quæ restant dicenda nomina potius diuersa sunt syllogismi, quàm species argumentationis. Imo exterminanda est illa diuisio antiquorum, qui docebant argumentationum alias ad Dialecticum alias ad Rhetorem spectare. Satis superq; ostendimus: & possemus latius ostendere Oratorum & poetarum opera syllogismis esse referta. Sed quia syllogismi in hominum sermone raro perfecti proponũtur, quia propo-

propositio vel assumtio manifestior sit, quã vt exprimi debeat: effectum est vt alia nomina excogitarentur, quibus syllogismus aliter atque aliter dispositus nuncuparetur.

ENTHYMEMA nihil aliud est quã syllogismus truncatus & imperfectus, cui si quod deest addas, nihil differt à syllogismo. Vnde etiam audiendi non sunt, qui enthymemata docent ex probabilibus & signis deduci, quum tot sint enthymematũ species, quot syllogismorum. Enthymema Latinè dicitur sententia, cogitatio, inuentum, & conceptus animi. Cic. *At sperat adolescens diu se victurum, quod sperare idem senex non potest. Insipienter sperat. Quid enim est stultius, quã incerta pro certis habere, falsa pro ueris? Senex nec quod speret habet. At est meliore conditione quam adolescens: quum id quod ille sperat, iam assequutus sit: ille uult diu uiuere, hic diu uixit.* Duo sunt hic enthymemata, in primo deest assumtio, in secundo propositio, sic. Senect.

(tia est
Incerta pro certis, falsa pro ueris habere, stulti- Bar-
Adolescens habet incerta p certis & falsa p ueris, ba-
Adolescens ig. stultus est sperans se diu victurum. ra.

Rursus.

Qui assecutus est, melior est cõditione, quã qui spe- Bar-
Senex assequutus est, quod sperat adolescẽs, (rat: ba-
Senex ig. meliore est conditione quam adolescens. ra.

Fiunt sæpè enthymemata ex vna enũtiatione: vt An mater occidisset filium? Sed illa leporis habent multum quæ fiunt ex contrarijs, vel repugnantibus: vt Seruare potui, perdere an possim, rogas? Qui sua non curat, quãdo aliena curabit?

DILEMMA, Latinè Complexio, ferè propositio est syllogismi sine assumtione, petitur à locis dissentaneis. Dicitur ab alijs Syllogismus cornutus. Aliquando concludit vnum, aliquando duo, exemplum primi. Martial.

Libr.2. *Hæc si displicui, fuerint solatia nobis.*
Hæc fuerint nobis premia, si placui.

Adde: aut hoc aut illud: quæ dabis igitur solatia erunt, vel premia. Cice. *Miserum, siue illa tibi nota non sunt: nihil enim boni nosti, siue sunt.* Adde: Sed hoc aut illud: igitur miser.

Philip.2.

Philip.5. Heaut. Exemplum secundi. Cicer. *Hoc qui non uidet, excors: qui quum uidet decernit, impius.* Terent. *Vel me monere hoc, uel percontari puta:* Rectum est, *ego ut faciam: non, ut deterream.* Sic enim dispungendus est locus, nusquam hactenus ab interpretibus explicatus. Expone sic. Aut rectum est, quod facis, aut non est rectum: sed rectum est, faciam igitur illud. Rursus, Aut rectum est, aut non est. Sed non est: non faciesigitur, quia te ab efficiendo deterrebo.

Dilem-

Dilemmati aliquando opponitur aliud dilemma, quod Græci Biæon, siue Antistrephon appellant: Latini Violentum: vt illud apud Gellium de Prothagora & Euathlo. Docebat enim Prothagoras: *Si pronunciatum erit contra te, debebis ex sententia: si secundum te, ex pacto.* Adde: Sed hoc aut illud: debebis igitur. Cui discipulus: *Si iudices senserint pro me, nihil ex sententia: si contra, nihil ex pacto debebo.* Adde: Sed hoc: aut illud, nihil igitur debebo. Et Socrates non sinebat filium habere orationes, dicens: *Si iusta loqueris, hominibus eris inuisus: sin iniusta, Deis.* Imo orationes habere oportet. *Nam si iusta loquar, Dijs gratus ero: sin iniusta, hominibus.* Et si quis velit suadere non esse timendam cœli asperitatem, ita disputet: *Si fuerit hiems, nõ æstuabimus: sin æstas, non algebimus.* Imo maximè timenda cœli asperitas: *Nam si fuerit hiems, algebimus: sin æstas, æstuabimus.* Hinc illud Biantis cuidam adolescenti suadentis ne vxorem duceret: *Nam si formosa est, habebis communem: sin deformis, Pœnam.* Id est Furiam. Cui adolescens: Imo si formosam duxero, non habebo Pœnam: sin deformem, non erit communis.

Libr. 5. capit. 10.

Vide Ada. Oleum & salem oportet emere.

Gellius li. 5. c. 10.

SORITES, quem Cicero Acerualem vocat, vulgo dici solet De primo ad vltimũ, syllogismus fere pleus est, in quo assumptio

2. Diuin.

sæpe præponitur . Sed quia propositiones variæ interiectę commiscentur, fit vt in vnũ soritem multi sępè sint inclusi syllogismi. Captiosum & lubricũ est argumentandi genus: quo Zeno & Chrysippus valde sunt vsi. Cic. 4. Fin. *Iam ille sorites, quo nihil putatis esse uitiosius.*

Quod bonum sit, id esse optabile:
Quod optabile, id esse expetendum:
Quod expetendum, laudabile:
Laudabile autem omne honestum.
Igitur omne bonum honestum.

3. Tusc. Idem. *Præterea necesse est, qui fortis sit eundem esse magni animi: qui magni animi, inuictum: qui inuictus, eum humanas res despicere, atque infra se positas arbitrari: despicere autem nemo potest eas res, propter quas ægritudine affici potest: ex quo efficitur, fortem uirum ægritudine nunquam affici. Omnes autem sapientes fortes: non cadit igitur in sapientem ægritudo.* Themistocles Atheniẽsium dux filium Diophantum, quem in delicijs habebat, sic plurimum posse colligebat. *Athenienses imperitant Græcis: ego Atheniensibus: mihi uxor: uxori filius: filius igitur Græcorum omnium est potentissimus.* 2. Epist. Horatius etiam captiose argumentatur, nihil interveteres ac nouos poetas interesse.

Vt arte permisso, caudęq; pilos vt equinæ
Paulatim vello, & demo vnũ, demo etiã vnũ

Dum

Dum cadat elusus, ratione ruentis acerui.

INDVCTIO, quę Gręcè dicitur Epagogè, propriè argumentatio non est, neq; syllogismus, sed argumentum ex distributis assumtum. Vbi partes ad concludendum totum assumũtur. Fit igitur quum plura exempla pluresue similitudines ad vnum effectum congerũtur. Hac plurimũ Socrates vtebatur. AEneas apud Virgilium, sic cõgerit exẽpla. AEnei. 6.

Si potuit manes arcessere coniugis Orpheus,
Threicia fretus cithara, fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque uiam toties: quid Theseꝰ? magnum
Quid memorẽ Alciden? & mi genus ab Ioue sũmo.

Polyphemꝰ apud Ouid. his vtitur similitudi. 13. Meta.

Nec mea quod duris horrent densissima setis,
Corpora, turpe puta: turpis sine frondibus arbor:
Turpis equus, nisi colla iubæ flauentia uelent:
Pluma tegit uolucres: ouibus sua lana decori est:
Barba uiros, hirtæque decent in corpore setæ.

Poteris tñ ad syllogismũ specialẽ sic reducere:

Si potuit Orpheus, poterit & AEneas Si hoc, & illud: sed hoc illud igitur.
Sed potuit Orpheus: igitur. Item.
Si ouibus sua lana decori est, & barba uiris.
Sed oues decorat lana,
Igitur & barba uiros.

Sed & exemplũ ad hmõi formam syllogismi conformabitur: quare, mihi placet illorũ sententia

tentia, qui nec inductionem, nec exemplum ad argumentationem referunt, sed ad argumentorum locos. Nunc ad Methodum transeamus.

DE METHODO, SIVE ORATIONE.

Methodus est multorum atque variorum argumentorum dispositio : ea duplex est, altera doctrinæ, prudentiæ altera. Methodus doctrinæ, est dispositio rerum variarum ab vniuersis & generalibus principijs ad subiectas & singulares partes deductarum. Qualis ordo est huius nostri libelli: posuim⁹ enim difinitionem artis, deinde partes, & quid quæq; partes contineant. Quo in genere non omittendæ sunt trāsitiones, maximam enim perspicuitatem narrationibus solent afferre. Sic Virgilius cum partitus esset opus *Georgicon* in quatuor partes, prima exposita, subdit.

Hactenus aruorum cultus, & sidera cœli:
Nunc te Bacche canam.

Methodus prudentiæ pro conditione personarum, rerum, temporum, locorum consilium disponendi suppeditat. Hinc fit vt oratores sæpè ex industria, quia docendæ sunt personæ, quæ doceri tamen nolunt, rerum partitiones detrahant: narrationes differant:

refuta:

refutationes præponant. Hinc illa obliqua principia, quas insinuationes vocamus. Nam Cicero in secunda Agraria cùm ad euertendam populi causam accessisset, longa vtitur insinuatione, qua se maximè fingit popularem. & Terētiana Thais cùm vellet abirato Phædria biduum vt militi concederet, impetrare: nulla huius rei mentione facta, longo sermone circunduxit adolescentis animū, donec omnia tuta existimauit, maxima etiā ex parte Phædria sibi cōciliato: tum demum extremum posuit, quod natura & ordine doctrinæ erat primum. Partes igitur orationis in doctrinæ methodo quatuor sunt: Exordium, Narratio, Probatio, Epilogus. quarum duæ valent ad rem docendam, narratio, & probatio: ad permouendos animos principium & epilogus.

DE EXORDIO.

EXordium in genere iudiciali est oratio, quæ animum auditoris præparat ad audiendum: solet fieri aut palàm, aut latenter. Nam cum causa honesta, siue probabilis est, recto exordio siue principio vtimur: sin autem turpis, aut auditor est persuasus, aut defessus, circuitione vtimur, quam *insinuationem* voca-

vocamus. In exordio siue insinuatione, vt beneuolum, aut docilem, aut attentum reddamus auditorem, laborandum est.

Amicos & beneuolos facimus auditores à persona, & à re ipsa. A persona nostra, si nostrum officium sine arrogãtia laudabimus: & quales in rempubli. aut eos ipsos qui audiunt fuerimus, ostendemus: item si nostra incõmoda, solitudinem, inopiam, calamitatem proferemus. A persona aduersariorũ tribus modis: nam si potentes sunt, in inuidiam: si abiecti & humiles, in contemtum: si turpes & nocentes, in odium rapiemus. A persona auditorum, si res eorũ sine assentationis suspicione laudabimus. A re ipsa, si causam nostram extollemus, & aduersariorum deprimemus. Indigemus beneuolentia cum turpis causa est, aut cum aliqua turpitudine coniuncta.

Docilem reddemus auditorem summam rei breuiter & dilucidè indicando. Docilitas igitur in causis obscuris locum habet.

Attentionẽ captabimus: si magna quedã proponemus, necessaria, noua, inaudita, ad religionem, aut ad eos ipsos qui audiunt, pertinentia. Et si rogabimus vt attentè audiamur. Cùm causa humilis est & abiecta maximè attentione captanda grandescit. Quod egregiè præstitit Virgilius de apibus dicturus. Geor. 4.

Inge-

In genere demonstratiuo liberrima sunt proœmia. Nam aut ab historia, fabula, prouerbio, sententia, simili, aut ab officio, loco, tempore, persona, à re denique ipsa exordiri licebit, vt fecit Cicero pro Marcello.

In genere suasorio sunt qui velint nulla esse exordia, quia illi qui sunt audituri, sua sponte parati accedant. Sed quia est semper aliquid in omni re naturaliter primum, à persona, loco tempore & adiunctis commodè exordiemur. Vitia exordiorum effugies facilè, si verba Ciceronis obseruabis. *Hisce omnibus rebus consideratis, tum denique id quod primum est dicendum, postremo soleo cogitare, quo utar exordio. Nam si quando id primum inuenire uolui, nullum mihi occurrit, nisi aut exile, aut nugatorium, aut uulgare, atque commune.* 2. Orat.

DE NARRATIONE.

NArratio iudicialis est reifactę vel tanquam factę vtilis ad persuadendum expositio. Ea debet esse breuis, dilucida, verisimilis.

Breuitatem hic appello virtutem quandā in dicendo, quę ornatu & elegantia non careat, in qua nec redūdat quicquam, nec desit. Quam virtutem multi dum sequi conantur,

specie

specie recti decepti, fiunt obscuri, breuitatis præcepta ignorantes. Breuis erit igitur narratio, si non à primo principio repetetur: & si summatim, non particulatim narrabimus: si quæ non iuuant, prætermittemus: si ita vniuscuiusque rei dicemus exitum, vt quæ præcesserunt intelligantur: si vsque eo, quo opus fuerit, progrediemur: si nullis circuitionibus vtemur, & si semel dicta non repetemus.

Dilucida erit, si rerum ac temporum ordinem seruabimus, si proprijs ac vsitatis verbis vtemur: si breuitatis præcepta nō aspernabimur: ac demum si tota narratio rebus, personis, temporibus, locis, ac causis ita fuerit distincta, vt nihil confundat: hoc enim non solum ad dilucidam, sed ad verisimilem quoq; pertinet narrationem.

Verisimilis siue probabilis erit, si, vt natura rei, & mores hominum, ac opinio postulat, narrabimus. si causæ consiliorum, rerumque rationes constabunt: vt nihil factum, nihil dictum, sine causa putetur. Si falsum narrabimus, danda est opera, vt omnia cohæreant, iuxta prouerbium: *Mendacem memorem esse oportet*: sin verum, nihilo secius diligentem operam adhibebimus, vt credamur: nam (vt inquit Fabius) *sunt plurima uera quidem, sed parũ credibilia: sicut falsa quoque frequenter ueri-*

Libr. 4.

similia.

ri ſimilia.

In genere laudis tota ferè oratio nil aliud eſt quàm narratio. In hoc genere, niſi hiſtoriam ſcribas, poteris temporis ordinem non ſeruare.

In ſuaſorio narrationes aut nullæ aut breues erunt. Nam cum ad docendum ſit inuenta narratio, hic inutilis videri poterit, quum auditores ſint edocti.

DE CONFIRMATIONE *& confutatione.*

TOta ſpes vincendi ratioque perſuadendi poſita eſt in confirmatione & confutatione. Vt igitur noſtra confirmemus & aliena diſſoluamus, huc referenda eſt tota illa materia de ſtatibus. Quo verò ordine inuenta argumenta ſint collocanda, docet his verbis Cicero. Res, inquit, *hoc poſtulat, ut eorum expectationi qui audiunt, quàm celerrimè ſuccurratur: cui ſi initio ſatisfactum non ſit, multo plus ſit in reliqua cauſa laborandum. Malè enim ſeres habet, quæ non ſtatim, ut dici cœpta eſt, melior fieri uidetur. Ergo in oratione firmiſsimum quodque ſit primum: dum illud tamen in utroque teneatur, ut ea quæ æquè excellant, ſeruentur etiã ad perorandum: ſi quæ erunt mediocria (nam ui-*

tiosis nunquam esse oportet locum) in mediam turbam atque in gregem conijciantur.

Laus ferè nullam habet confirmationem, quia certa non dubia in laude prædicantur: si tamen inerit aliqua, ex locis personarum & rerum erit petenda.

In suasione cõfirmatio tota causa est, cùm possit exordio & narratione carere.

DE EPILOGO.

PEroratio, quam quidam cumulum, alij cõclusionem, Græci epilogum vocant, diuisa est in duas partes, enumerationem & amplificationem.

Enumeratio, quæ Græcè *Anacephaleosis* dicitur, non omnia minima repetet, ne ostentatio memoriæ videatur, sed pondera ipsa rerum comprehendet.

Ex parti. Amplificatio est grauior quædam affirmatio, quæ motu animorum conciliet in dicendo fidem. Hæc genere verborum conficitur & rerum: verba ponenda sunt, quæ vim habeant illustrandi, nec ab vsu sint abhorrentia, grauia, plena, sonantia, & quæ in elocutione dicentur. Rerum amplificatio sumitur ex locis, vt causis, effectis, similibus, exemplis, contrarijs: fictæ etiam personæ, muta denique loquan

loquantur: omniaq; sunt adhibenda, quæ natura vel vsu apud homines habentur magna. Sed quod in hac parte primas obtinet, permotio affectuum est, quæ pars ab oratore benè tractata eloquētiam efficit admirabilem. Sed, vt multi affirmant, à philosophia pēdēt omnis. Socrates verò negat posse arte tradi, sed diuino furore contingere. Nihilominus tamen pauca de affectibus dicamus. Affectus (siue animi perturbationes) multi sunt: sed ad quatuor tantum capita posse reduci, hac methodo colligamus. Boni vel mali opinione cōmouētur homines: si boni præsentis, voluptas est: si mali, ægritudo: si boni futuri, cupiditas: si mali, metus. De his latè Cicero. 3. Tuscul. Rursus oēs affectus aut sunt leues aut cōcitati, illud genus Græci *Ethicon* appellant, ad naturā, & ad mores, & ad omnē vitæ consuetudinem accommodatum: hoc *Pathetícon* nominant, quo perturbantur animi, & concitantur vehemens, incēsum, incitatum: quo causæ eripiuntur, quod cum rapidè fertur, sustineri nullo pacto potest. Affectus, etiā si philosophorum sint, nō aliunde quam ex topicis trahuntur, vt à loco, tempore, persona, simili, cōtrario, sexu ætate, &c. Sed regulam aurcam, quæ sit multarū instar, ad omnes affectus mouendos adhibeamus, quā deceptus memoria *In Ione.*

Libr. 6. c. 2. Quintilianus non aliquo tradente, sed experimẽto suo ac natura ipsa duce inuenisse se gloriatur: cũ à Cicerone multis verbis, & ab Horatio in arte poetica per multa carmina, & denique à Persio sit repetitum præceptum, vt si quem mouere velimus, nos prius moueamur. Verba Ciceronis hæc sunt. 2. Orat. *Non me Hercule unquam apud iudices, aut dolorem, aut misericordiam, aut inuidiam, aut odium excitare dicendo uolui, quin ipse in commouendis iudicibus ijs ipsis sensibus, ad quos illos adducere uellem, permoueretur. Neque enim facile est perficere ut irascatur cui tu uelis iudex, si tu ipse id lente ferre uideare: neque ut oderit eum quem tu uelis, nisi te ipsum flagrantem odio ante uiderit, neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui uerbis, sententijs, uoce, uultu, collachrymatione denique ostenderis.* Hæc & alia multa Cicero sub Antonij persona egregiè disputat.

In genere demonstratiuo historici poetęque epilogo non vtuntur: orator tamen ad cõfirmandam auditorum memoriam nõ ineoncinnè cum aliqua delectatione vtetur.

In suasorio præcipua totius orationis sunt repetenda, affectusque mouendi, præcipueque hic est amplificandum, & in locos, quos communes vocant, excurrendum: inducendæque sunt prosopopœiæ quæ huius generis

videntur esse propriè: de quibus in elocutione. De qua priusquàm dicamus, pauca de memoria sunt libanda, quę dispositione maximè adiuuatur, vnde eam quidam dispositionis partem esse dixerunt.

DE MEMORIA.

MEmoria est firma animi rerum ac verborum dispositionis perceptio. Rhetores omnes qui de memoria pręcipiunt, huc demum tendunt, vt nihil ordine ac dispositione certa certius & fidelius esse credant. Quare qui methodo quę scripserit, ordinarit. aut ab alijs scripta methodo ipse collegerit, facilè quę volet memorię mandabit. Nunc pauca ex Quintiliano subtexamus, qui plura volet, ipsum adeat.

Memoria sicut alia omnia excolendo augetur.

Plurimùm valet diuisio & recta compositio, nam qui rectè diuiserit, nunquam in rerum ordine errare poterit.

Proderit & per partes edisce re: & hę partes non sint perexiguę.

Non erit inutile aliquas in margine apponere notulas, vt anchoram si de naui sit dicẽdum, spiculum si de prælio.

Iuuat plurimum ijsdem quibus scripseris chartis ediscere.

Nox interposita plurimum habet firmitatis. Hæc ex Quintiliano. lib. 11. cap. 2.

Nec audienda tantum, sed videnda etiam sunt quæ memoriæ mandare velis: nam visu magis quam auditu excitantur animi.

Coriandri grana saccaro induta post cibũ assumta, fumos ascendentes prohibent, vndè memoriæ conducunt.

Vuæ passæ, granulis prius extractis, & per noctẽ vnam in ardenti aqua maceratę, manequę incibum sumptæ cum eadem aqua firmant egregiè memoriam.

Postremò nil vnquam memorię mandes, quod non ad vnguem intellexeris.

FRAN-

FRANCISCI SANCTII BROCENSIS Liber Tertius, qui Rhetoricam continet.

RHETORICA EST ARS exornandę orationis: cuius duę sunt partes: Elocutio, & Actio.

Elocutio est orationis exornatio: cuius duę sunt partes, Tropus, & Figura.

DE TROPIS.

TRopus est elocutio in singulis verbis, qua propria significatio in alienam mutatur. Cumque omnis mutatio propriæ significationis sit aut ex causis ad effecta, subiectis ad adiuncta, ex comparatis ad comparata, ex oppositis ad opposita, ex toto ad partē, aut contra: quatuor tantùm existunt genera troporum. Metonymia, Metaphora, Ironia, Synecdoche.

METONYMIA est mutatio significationis ex causis ad effecta, & subiectis ad adiuncta. & contrà. Hanc (inquit Cicero in Oratore) *hypallagen rhetores, quia quasi sum-*

mutantur uerba pro uerbis: metonymiam grammatici uocant, quod nomina transferantur.

Primus eius modus est, cùm ex causis effe-
Eunuch. cta significamus. Terent. *Sine Cerere & Libero friget Venus.* sic, Mars pro bello, Vulcanus pro igne. Itaque inuentor pro re inuenta, aut cui præsidet ponitur: & materies pro materiato, nam materia causa est. Vt ferrum
AEnei. 6. pro gladio, pinus pro naui. Virgil.
AEre ciere uiros, Martemque accendere cantu.

Secundus modus poetis est familiarior, cù significare volunt ex effectis causas vt pœna pro peccato, corona pro laude, fasces pro con-
AEneid. 6 sulatu tęda pro nuptijs. Virgil.
Pallentesque habitant morbi, tristisque senectus.
1. Carm. Horatius. *Pallida mors æquo pulsat pede pauperum tabernas, regumque turres.* Huc referuntur impropria epitheta: vt segnis diligentia,
1. Epist. dulcis amaror. Horatius.
Strenua nos exercet inertia.

Tertius modus, cùm nomen subiectę rei ad significandam rem adiunctam traducitur:
AEnei. 6. vt continens pro contento. Virgil. *Illa inclyta Roma imperium terris, animos æquabit Olympo.* Sic Italia pro Italis, Sicilia pro Siculis, carcer pro vinctis. Sic etiã epotum calicem dicimus, & bene moratas vrbes. Huc etiam pertinet cùm possessorem pro re possessa ponimus

mus. Terent. *Eamus ad me.* Virg. *Iam proximus ardet Vcalegon.* Eunuch. AEnei. 2.

Quartus modus, cum ex adiunctis res subiectas intelligimus. vt vitium, pro vitioso. Terent. *Vbi ille scelus est qui me perdidit?* Scelus, pro Scelesto. Ouid. *Credula res amor est.* Id est amator. Virgil. *Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames?* Sic dicimus quo nō penetrat auaritia? Fides valuit, Iustitia confecit. Andr. Epist. 6. AEnei. 3.

Quintus modus ex superioribus compositus, cum adiunctū pro alio adiuncto sumitur, idq; nō vno modo: nā sunt aliquādo duo epitheta duobus subiectis adnexa, impropriè tamē, nisi suis subiectis restituantur. Virgil. *Ibāt obscuri, sola sub nocte per umbras.* Id est, ibant soli, sub obscura nocte. Hic tropus *Hypallage* dicitur, quoties cōuerso rerū ordine aliquid dicimus. Capitur etiam adiunctū pro adiuncto per *Metalepsin*, cum vicina pro vicinis, aut similia pro similibus ponūtur: vt sęuus pro ingens. Virg. *Sæuus ubi Aeacidæ telo iacet Hector.* Idē. *Nec minus Aeneas maternis sæuus in armis.* Sic dixit idem *numina læua*, pro sinistra. Nā siniſter à verbo sino prosperū significat in augurijs. Et, *Intonuit læuum.* Ridiculū autem est quod affertur à cōmētatoribus: quę Dijs dextra sint, eadē nobis esse lęua, aut contrà. Nam *Ouidius* dixit: *Læuo polo.* Homerus, vt mo- AEnei. 6. AEnei. 1. AEnei. 12. Georg. 4. AEnei. 2. Fast. 4. Odyss. 15.

ẽnim (vt inquit Cicero.) *in rerum natura, cuius* 3. Orator.
nos non in alijs rebus possimus uti uocabulo & no-
mine. Vnde enim simile duci potest (potest autem
ex omnibus) indidem uerbum unum, quod similitu-
dinem continet, translatum, lumen, affert oration i.
Hæc Cicero, qui ibidem latè metaphorę vi- 3. Orat.
tia persequitur, quæ nos consultò relinqui- A Enei. 2.
mus. Exemplis etiam super sedemus, quia ita
tritus omnium linguis hic tropus est, vt nil fe
rè loquamur absque translatione. Et meta-
phora si duriuscula sit CATACHRE-
SIS dicitur, non tamen alius tropus est,
imò verò omnis tropus rectè appellabitur ca
tachresis. Cicero certè cum Aristotele tran-
slationi subiũgit. Virg. *Instar montis equum di-* A Enei. 2.
uina Palladis arte ædificant. Et cùm grandẽ ora-
tionem pro magna, minutum animũ pro par
uo dicimus, aut cum pro virtutibus vicina vi
tia ponimus: vt pro forti audacẽ, pro prodigo
dicimus liberalem. Hunc modũ metaphoræ
Latini dixere Abusionem. Si metaphora
(vt fieri solet) multiplicetur, dicetur AL-
LEGORIA. i. inuersio: in sacris dicitur
PARABOLA, nec diuersum genus est à
metaphora. Horat. O *nauis referent in mare te* 1. Carm.
noui fluctus? o quid agis fortiter occupa portum. &
totus ille locus. Allegoria perplexa & obscu-
rior dicitur AENIGMA. quanuis possit

esse

esse ænigma sine tropo. Huiusmodi sunt Pythagoræ symbola: *ignem gladio ne fodito: cor ne edito: hirundinem sub eodem tecto ne alas.* Et illa Virgilij, *Dic quibus in terris.* Eclog. 3.

IRONIA siue illusio, siue simulatio est mutatio significationis ex oppositis ad opposita: quia aliud, quàm quod dicit intelligi vult. Terent. *Ehodum boue uir.* Andr. Cicer. *ô præclarum custodem ouium (ut aiunt) lupum.* Phil. 3. Hæc aliquando multiplicatur, sed propterea non mutat genus. vt credit Quintilianus, qui hûc modum inter figuras sententiarum collocat, Lib. 9. c. 2. adducto etiam simili contra seipsum: *Quemadmodum (inquit) allegoriam facit continua metaphora, sic hoc Schema faciat troporum ille contextus.* Itaque continuata ironia tropus est, non figura: nam tres quatuorue homines non aliud faciunt animalis genus quàm vnus, nec numero rerum genera, sed natura sunt distinguenda. Terent. *Scio cum patre altercasti dudum, & is nunc propterea tibi succenset, neque te quiuit hodie cogere illam ut duceres.* Andr. Virgil. Aenei. 4. *Egregiam uerò laudem & spolia ampla refertis. Tuque puerque tuus: magnum & memorabile nomen. Vna dolo diuum si fœmina uicta duorum est.*

Huc refertur *Sarcasmos.* id est iocus amarulentus. Virg. Nouimus & qui te. & *Mycterismos* simulatus, sed nō latens derisus. Item *Asteismos.* id est

id est vrbanitas Cicer. *Disertissimum cognoui* Philip.2.
auum tuũ, at te etiã apertiorem in dicendo: ille nun
quã concionatus est nudus, tuum hominis simplicis
pectus uidimus Prçter hçc vsus est Ironiç, vt tri-
stia dicamus melioribus verbis, aut boni ho=
minis gratia: quçdam cõtrarijs significemus;
qui tropus Grçcis *Euphemismos* appellatur:
vt mactare, pro occidere: benedicere, pro ma
ledicere: sacer, vel anathema pro maledicto.

SYNECDOCHE est mutatio significa
cionis ex toto ad partem aut contra: Quum
totum & partem dico, genus etiam & speciẽ
intelligo. Latinè conceptio siue intellectio di
citur. Fit quatuor modis.

Primus cum totum pro parte capitur. Vir AEnei.1.
gilius. *Priusquam pabula gustassent Troiæ, Xan=*
tumque bibissent, id est, partem aliquã Xanthi.

Secũdus cum pars pro toto, vt tectum pro
domo: puppis pro naui: mucro pro gladio.

Tertius cũ genus pro specie. vt, poeta pro
Homero, seu Virgilio: Orator pro Cicero-
ne: priamides pro Hectore. Hic modus pro-
prium habet nomen, dicitur enim *Antonoma-*
sia. Huc refer cùm numerum pluralem pro
singulari ponimus. Cice. *Populo imposuimus,* Ad Bru.
& oratores uisi sumus. Iuuenal. *Et nos ergo ma=* Saty.1.
num ferulæ subduximus.

Quartus cùm species ponitur pro genere.

Iuue=

Saty.2. Iuuen. *Qui Curios simulant, & Bacchanalia uiuunt.* Curios dixit pro bonis. Sic dicimus gramen pro herba: Neronem pro crudeli: Crœsum pro diuite. Mœcenatem pro patrono literarum. Huc refer singularem numerũ pro plurali, Liuius sępe dicit: *Romanus prælio uictor.* Horat. *Me peritus discet Hiber.* ideſt, Hiberi. Hęc de tropis.

2. Carm.

Alij tropi enumerari solent, vt *hyperbole, periphrasis, onomatopœia, antiphrasis.* Sed hyperbole tropus non est, sed amplificationis genus, vt ocyor Euro: leuior vẽtis: scopulis durior: in quibus tamen comparationibus si aliquando inerit metaphora, dicatur hyperbolica metaphora. Martial. *Tu non uitiosus homo es, sed uitium.* Periphrasis argumentum est sub definitionem cadens, alio nomine descriptio dicitur, potest effici cum aliquo tropo, aut sine illo. Onomatopœia, id est, fictio nominis, vt sybylus, mugitus, bombarda, quid similitudinis habet cum tropo? Antiphrasis (vt vulgo intelligitur) non solũ tropus non est: sed nec aliquid quidem. Nullam enim dictionem adhuc potui reperire quę per antiphrasin dicatur. Nam bellũ, auctore Cicerone, ex duello factum est. Quintilianus ridet illos, qui lucũ à non lucendo deducunt. Parcę teste Varrone à partu dicuntur quòd pręsint partubus.

Libr. 11.

Cicer. in Orat.

Eume-

Eumenides teste Suida, dictę sunt Furiæ ex tempore quo mites & piæ à Pallade sunt redditæ in Orestis iudicio. testēq; citat AEschylum in Eumenidibus. Si tamen dictio hæc, antiphrasis, rectè intelligatur: ironię quędam est forma, qua contrarium ei quod dicimus significamus: vt autor est Plutarchus in Homerum, vt cum dicimus, non malus author, pro bono. Virgil. *Munera nec sperno.* Idem. *Nec mihi displiceat maculis insignis & albo.* id est placebit. Sed ad figuras transeamus. AEnei. 7. Georg. 3.

DE FIGVRIS SENTENTIARVM.

FIgura est elocutio, qua oratio à vulgari cōsuetudine mutatur. Gręci Schema vocāt, idest habitum & quasi gestum orationis: Eius duo sunt genera: vnum sententię, alterum verbi seu dictionis. Figura sententię est in totius orationis cōprehensione. & idcirco mutatis verbis omnino retineri pōt. Hoc enim Cicero discriminis esse dicit inter conformationes verborum & sententiarum: quòd verborum tollitur, si verba mutaris: sententiarum permanet, quibuscunq; verbis vti velis. Figurę sententiarū in quatuor genera distingui possunt: primum in petitione aut respon 3. Orat.

sione:

sione: secundum in fictione: tertiun in abruptione: quartū in amplificatione. Non quòd hęc genera sint Schemata, sed quòd in his quędam figurarum inter se sit communio. Primum igitur genus est aut in petitione, aut in responsione, aut in vtraque positum. Simplicis petitionis genera quatuor sunt: Optatio, deprecatio, addubitatio, & communicatio.

Philip. 2. Optatio est voti significatio. Cice. *Vtinam aliquando dolor populi Rom. pariat, quod iam diu*

Eclog. 9. *parturit.* Virgil. *Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos.* Et cùm imprecamur. Terent. *Vtte-*

Heaut. *quidem Dij deæque omnes cum istoc inuento perduint.* Et cum salutamus. Virgil. *Salue fatis mihi debita tellus.*

Deprecatio est apostrophe cum precibus.

Pro Rabir. perd. Cicer. *Ab Ioue Optimo Maxi. cæterisque Dijs immortalibus pacem ac ueniam peto.* Et cùm inuo-

AEnei. 1. camus Virgil. *Musa mihi causas memora.* Nec solùm ad deos & homines refertur de-

Pro Mil. precatio, sed ad res alias. Cicer. *Vos enim Albani tumuli atque luci, uos, inquam, imploro, atque obtestor, uosque Albanorum obrutæ aræ sacrorum populi Rom. sociæ & æquales.*

Aporia. Addubitatio est affectus soliciti & in consilij perturbatione hęsitantis. Hinc exorsus est Cicero diuinam Philippicam: *Quonam*

meo

meò fato fieri dicam. Idem. *Quid primum que-rar? aut unde potissimum ordiar? aut quod aut à quibus auxilium petam? deorumne immortalium? Populine Ro? uestramne: qui summam potestatem habetis, hoc tempore fidem implorem?* Pro Ros. Am.

Communicatio est cum alijs quædam consultatio: & præcipuè cum aduersario. Differt à superiore, quòd illic apud nos metipsos: hic cum alijs rationem inimus. Cicer. *Tu denique Labiene quid faceres tali in re, ac tempore? cùm ignauiæ ratio te in fugam atque latebras impelleret: improbitas & furor L. Saturnini in Capitolium arcesseret: consules ad patriæ salutem, ac libertatem uocarent: quam tandem authoritatem, aut quam uocem, cuius sectam sequi, cuius imperio parere potissimum uelles?* In simplici respõsitione duo tantùm sunt: permissio & concessio. Anacœnosis. Pro Rabir. post.

Permissio in facti reique alicuius condonatione eleganter vsurpatur. Cicer. *Licet impunè per me parietes in adolescentia perfoderis, uicinos compilaris, matrem uerberaris, habeat hoc premium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudo obscuritate & sordibus tuis obtegatur.* Hęc figura sæpè ab ironia petit ornatum, quia contrarium eius quod permittimus, intelligi, aut fieri volumus. Virgil. I, *sequere Italiam uentis, pete regna per undas.* Terent. *Profundat, per* Epitrope. In Vatin. AEnei 4. Adelph.

dat, pereat, nihil ad me attinet.

Verr. 7. Concessio cùm id quod conceditur statà nobis, aut certè non nocet, & aduersarium vr
pro Ligar. get. Cicer. *Sit sacrilegus, sit fur, sit flagitiorum omnium uitiorumq; princeps, at est bonus imperator.* Idem. *Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum, &c.* Differt hæc figura à superiore, quòd illa in factis: hęc in dictis & argumentis est, cùm aliquid damus, quod alius sibi concedi postulat. Nunc in petitione & responsione simul figuras enumeremus, prolepsin & subiectionem.

Procatalepsis. Prolepsis est alicuius quæstionis responsio & antè occupatio. Spectatur plerunque in
Procataſceue. proœmijs. Cicer. *Credo ego uos, iudices, mirari*
pro Rosc. *quid sit, quod cum tot summi oratores, hominesque*
Am. *nobilissimi sedeant, ego potissimum surrexerim, qui neque ætate, neque ingenio, neque autoritate*
Action. *sim cum ijs qui sedeant comparandus.* Deinde subdit causas. Idem in Verrē. *Si quis uestrum, iudices, aut eorum, qui adsunt, forte miratur.* Idē pro Cęlio. *Si quis forte nunc adsit ignarus legum,* Fit etiam in alijs partibus orationis. Idē in eadē *Dicet aliquis: hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? Ob hanc causam tibi hunc puerum parens commendauit & tradidit, ut in amore & uoluptatibus adolescentiam suam collocaret?*

Subie-

Subiectio est prompta & expedita redi- Prosapo-
tio ad id quod proponitur. Cic. *Quid enim tam* dosis.
commune quam spiritus uiuis, terra mortuis, mare pro Cæl.
fluctuantibus, litus eiectis? Ita uiuunt dum possunt,
ut ducere animam de cœlo non queant: ita moriun-
tur ut eorum ossa terram non tangant: ita iactan-
tur fluctibus, ut nunquam alluantur: ita postremo
eijciuntur, ut ne ad saxa quidem mortui conquie-
scant. Idem. *Quod bene cogitasti aliquando, lau-* Phili. 2.
do: quod non indicasti, gratias ago: quod non feci-
sti, ignosco: uirum res illa quærebat. Idem. *Vo-* Parad.
cat, ueniendum: poscit, dandum: eijcit, abeundum:
minatur, extimescendum. Idem. *Cur dixisti testi-* pro Syll.
monium in alios? Quia coactus. Cur damnati sunt? Dialogis-
quia creditum est: Ex testimonijs citatis colli- mus.
ges hãc figuram dupliciter tractari: aut enim multa prius enumeramus, deinde subijcimus. aut vnicuique enumerationi suam subiectionem opponimus. Nunc de secundo genere, quod in fictione versatur. Hęc autem fictio est aut personæ, aut rei: illa Prosopopœia, hęc Prętéritio dicitur.

Prosopopœia, siue sermocinatio est ficta personarum inductio, per quam res, cuiuscunque generis sint, vocem & sermonem possunt accipere. Hęc autem recta est, aut obliqua Recta est quando ficta persona verba sibi data prosequitur. Obliqua vero quãdo nos

ca dicimus, quę dici potuisse videantur à per sona ficta. Exempla rectę prosopopœię sunt omnes orationes, quas personis tribuunt po tæ aut oratores. Virg. *Dixitq; nouissima uerba.*

A Enei. 4. *Dulces exuuiæ dum fata, Deusque sinebant,*
Accipite hanc animam, meq; his exoluite curis.
Vixi: & quem dederat cursum fortuna peregi.
Et nunc magna mei sub terras ibit imago.

I. Catil. Deinde vno verbo prosopopœiam conclu-
A ctiõe. 5. sit: *Dixit.* Sic Cicero patriam inducit expostulantem cum Catilina: Siciliam cum Verre: Tragœdiæ, Comœdiæ, Dialogi, & dialogismi in hoc genere sunt composita. In quibus seruari decorum maximè oportet, hoc est, vt ficta persona dicat, quod si viua aut præsens adesset, diceret. Nam idcirco ab alijs *Ethopœia* dicitur, quòd mores alienos ad viuum effingat. Huc etiam refertur *Mimesis*

Eunuch. quæ dicta tantũ aliena repræsentat. Quale est illud Phædriæ vocem Thaidis & verba imitantis. *At ego nesciebam quorsum tu ires: paruola hinc abrepta est, eduxit mater pro sua. soror est dicta: cupio abducere, ut reddam suis.* Prosopopœia mirè variat orationem. Nam illa aduersariorum cogitationes velut secum loquentium protrahimus, quæ tamen à fide non abhorreant. Et nostros cum alijs sermones, & aliorum inter se credibiliter introducimus.

Et sua

Et ſuadendo, obiurgando, querendo, laudando, miſerando perſonas idoneas damus. Formas quoque fingimus, vt Famam Virgilius: Voluptatem, ac Virtutem Prodicus apud Xenophontem. Obliquę proſopopœię exẽpla multa ſunt in Cæſaris commentarijs, nunquam enim ferè illic rectæ ponuntur concionnes, ſed quid potuit aliquis dixiſſe, obliquo ſermone deſcribitur: quod proprium hiſtoriæ eſt, vt aſſerit Trogus Pompeius, qui Liuium & Salluſtium reprehendit, quòd conciones directas pro ſua oratione operi ſuo inſerendo, hiſtoriæ modum exceſſerint.

Aenid. 4.

Iuſtin. lib. 38.

Præteritio, ſeu prætermiſsio, Græcè *Paralepſis*, vel *Apophaſis*, eſt cùm dicimus id quod fingimus velle prætermittere. Cicer. *Nec ea dico, quæ ſi dicam, tamen infirmare non poſsis, te antequam de Sicilia deceſſeris, in gratiam rediſſe cum* Verre, *&c.* Idem. *Mitto illam primam libidinis iniuriam, mitto nefarias generi nuptias: mitto cupiditate matris expulſam ex matrimonio filiam, &c.* Virgil

Paraſiopeſis.

Verr. 1.

Pro Cluẽt.

Aenei. 10.

Quid repetam exuſtas Erycino in litore claſſes?
Quid tempeſtatum regem, uentoſq; furentes,
Aeoliaexcitos? aut actam nubibus Irim?

Huc pertinent ſimulationes illæ quę ad augendum id quod dicitur adhibentur, cum fingimus rem tantam eſſe, vt verbis exprimi nõ

pro Cœl. posit: aut longius tempus ad dicendum postulet. Cicer. *Dies iam me deficiet, si quæ dici in hanc sententiam possunt, coner expromere: de coruptelis, de adulterijs, de proteruitate, de sumptibus immensa oratio est.*

AEnei.1. Virgil.

O dea, si prima repetens ab origine pergam,
Et uacet annales nostrorum audire laborum:
Ante diem clauso componet uesper olympo.

Sed iam tertium genus aggrediamur, quod in abruptione sermonis cernitur. Cuius quatuor sunt formę. Digressio, Auersio, Reticentia, Correctio.

Digressio est à re proposita in aliam, non tamen alienam prorsus, abruptio: quæ si longior est à Grecis *Parecbasis* dicitur: si brevis *Parenthesis*. Digressio longior frequenter aliqua præfatione præmunitur, ne inconsiderati & imprudentes alias res agere videamur: & cùm tota excursio facta est, sæpè adhibetur clausula, quæ reditum significat ad id vnde egressa erat oratio. Cicer. in Verrem, longa & eleganti oratione Siciliam & Syracusas depingit. Sallustius in Iugurtino de Phileuorum aris non iniucundam texit narrationem, sed à doctis reprehenditur, quòd nihil ad historiam. Parenthesis ex eimpla vbique occurrunt. Virgilius.

Actiõe.6.

Eclog.9.

Vare tuum nomen (superet modo Mantua nobis

Mantua

Mantua uæ miseræ nimium uicina Cremonæ)
Cantantes sublime ferent ad sidera cygni.

Auersio Græcè Apostrophe, est mutatio siue abruptio sermonis à recto & naturali cursu ad aliud quippiam, vt ad Deũ, cœlum, terrã, homines, solitudines, sidera, lucos, siluas, & ad seipsum Virgil. *Infelix Dido, nunc te fata impia tangunt?* Aenei. 4. Interdum verò ad incertam personam nos conuertimus: vt Dido apud Virgil. Ibidem.

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,
Qui face Dardanios, ferroq; sequare colonos.

Reticentia, Aposiopesis, est abruptio, qua pars aliqua sententię reticetur: & oratio quasi abrumpitur. Terent. *Ego illam? quæ illum? quæ me? quæ non?* Eunu. Vigil. *Quos ego: sed motos præstat, &c.* Aenei. 1. Idem *Ecquis erit mecum iuuenes qui primus in hostem?* Aenei. 9.

Correctio est propositæ sententiæ reprehensio & emendatio. Cic. *Italiam ornare, quam domum suam maluit: quanquam Italia ornata domus ipsa mihi uidetur ornatior.* Metanœa. Prodior = thosis. Huc pertinet sui ipsius reuocatio. Virg. *Sed quid ego hæc autem nequicquam ingrata reuolo? Quid ue moror?* Aenei. 2. Correctio etiam vnius verbi est, vt suo loco dicetur. Sed ad quartum genus transeamus, cum res amplificantur. Cuius sunt quatuor formę, Exclamatio, Sustẽtatio, Licẽtia, Hyperbole.

Exclamatio, est orationis vehementior ela-

Pro Mil. tio, Signum eius: ô, pro, heu, Eu. Cice. O frustra *susceptimei labores, ô spes fallaces, ò cogita-*
Philip. 3. *tiones inanes meæ.* Interdum illudit. Cicero,
pro Ligar *O præclarum custodem.* Habet interim admira-
Eclog. 1. tionem. Cicer. *O clementiam admirabilem!* Ad
mittit & commiserationem. Virgil. *En quo discordia ciues Perduxit miseros, en quis consevimus agros.* Huc denique referuntur acclamationes, Græcè Epiphonemata cum hisferè si-
Eenei. 1. gnis: tantus, sic, vsq; eo, adeo. Virg. *Tantæ mo-*
Georg. 1. *lis erat Romanã condere gentem.* Idem. *Adeo in*
2. Epist. *teneris consuescere multum est.* Horat. *Sic leue, si paruum est animum quod laudis auarum Subruit*
1. Orat. *aut reficit.* Cicer. *Vsque eo illa quæ dicenda de iustitia putabat, à uitæ consuetudine, & à ciuitatũ moribus abhorrebant.*

Sustentatio, est suspensio sententię quæ suspendit animos, vt aliquid maius aut minus obijciat inopinatum. Plurimus est in hac figura Martialis: vt illud ad Pastorem.

Lib. 1. *Credis ob hoc me, Pastor, opes fortasse rogare*
Propter quod uulgus, crassique turba rogat:
Vt Setina meos consumat gleba ligones.
Et sonet innumera compede Tuscus ager:
Vt Mauri Libycis centum stent dentibus orbes.
Et crepet in nostris aurea lamnatoris:
Nec labris nisi magna meis crystalla terantur.
Et faciant nigras nostra falerna niues:

VI

Vt Canusinatus nostro Syrus asserere sudet.
Et mea sit culto sella cliente frequens.
Aestuet ut nostro madidus conuiua ministro,
Quem permutatum nec Ganymede uelim:
Vt lutulenta linat Tyrias mihi mula lacernas,
Et Massylæum uirga gubernet equum.
Est nihil existis: superos, ac sidera testor.
Ergo quid? ut donem, Pastor: & ædificem.

Dicitur hęc etiam figura Paradoxon, quia ferè semper pręter opinionē cōcludit. Mart. *Libr. 11.*

Mentitur, qui te uitiosum, Zoile, dixit.
Non uitiosus homo es, Zoile: sed uitium.

Licentia, Parrhesia, est orationis libertas atque fiducia liberius affectum mentis exprimens. Cicer. *Quid aliud egimus, Tubero, nisi ut quod hic potest, nos possemus.* Hac sępè figura vtitur Cicero in prima & secunda Philippica. *pro Ligar.*

Hyperbole, idest superlatio, est oratio superās veritatem, alicuius augendi, minuendiue causa: vt ocyor Euro. Hactenus de figuris sententiarum in quatuor genera diductarū: nunc ad verborum figuras transeamus.

DE FIGVRIS VERBORVM.

Figurę verborum non spectantur in orationis sententia, sed in conformatione, & concinnitate verbi vnius, aut multorum: & idcirco mutatis verbis figura non permanet.

Diuidi possunt in tria genera, Repetitionẽ, Commutationem, & Numerum. Figuræ verborum in repetitione decem sunt.

1 Epanaphora, Epibole, Anaphora. i. relatio, est cùm ab eodem principio ducitur sæpius oratio. Terent. *Primus sentio mala nostra: primus resciſco omnia: primus porro obnuncio:*

Adelph.

Georg. 4. *ægre ſolus, ſi quid ſit, fero.* Virgil.

Te dulcis coniunx, te ſolo in littore ſecum
Te ueniente die, te decedente canebat.

2 Antiſtrophe, Epiphora. Epiſtrophe, Cõuerſio, qua idem verbũ ſępius in fines conuertitur. Cice. *Doletis tres exercitus populi Rom. interfectos? interfecit* Antonius. *Deſideratis clariſsimos ciues? eos quoque eripuit nobis* Antonius. *Auctoritas huius ordinis afflicta eſt? afflixit* Antonius. Idem. *Quare cum ego legem de ambitu tulerim, ex ſenatus conſulto tulerim, ſine ui tulerim, ſaluis auſpicijs tulerim, ſaluaq; lege* Helia & Fuſia, *tu eam eſſe legem non putes?* Mart.

Phililip. 2

In Vatin.

Libr. 2.

Capto tuã: pudet heu, ſed capto, Maxime, cœnam.
Tu captas alias: iam ſumus ergo pares.
Mane ſalutatum uenio: tu diceris iſſe
Ante ſalutatum: iam ſumus ergo pares.
Sum comes ipſe tuus, tumidiq; anteambulo regis.
Tu comes alterius: iam ſumus ergo pares.
Eſſe ſat eſt ſeruum: iam nolo uicarius eſſe.
Qui rex eſt, regem, Maxime, non habeat.

Cice.

Cice. Hem Posthume, tu nees Curij filius. C. Rabi rij iudicio & uoluntate filius? natura sororis filius? pro Rabir. post.

3 Epanastrophe, Cœnotes, Symploce. Cõplexio. ex superioribus cõposita, quia ab anaphora incipit, & in antistrophen finit. Cicer. *Quis legem tulit? Rullus: quis maiorem populi partem suffragijs priuauit? Rullus: quis comitijs præfuit? idem Rullus.* Idem. *Quis eos postulauit? Appius: quis produxit? Appius.* Agrar. 2. pro Mil.

4 *Circulus periodus orbis. cũ ijsdẽ uerbis clauditur, quibus incipit oratio,* Virgil. *Multa super Priamo rogitans: super Hectore multa* Idẽ. *Ambo florentes ætatibus, Archades ambo.* Vide Martialem lib. 9. circa finem ad Iulium. Aenei. 1. Eclog. 7. Eclog. 7.

5 Epizeuxis, est geminatio verbi in eadem parte sententiæ. Hæc autem aut est continua: cum verba geminantur nullo medio. Horat: *O ciues ciues, quærenda pecunia primum est.* Aut est disiuncta: cùm in eadem sentẽtia geminantur verba, sed aliqua dictione media. Virgil. *Maria undique, & undique cœlum.* 1. Epist. Aenei. 1.

6 Anadiplosis, repetitio verbi in fine vnius sententię, & alterius principio: estq;, vt superior, aut cõtinua aut disiuncta. Virg. *Vos hæc facietis maxima Gallo: Gallo, cuius amor.* Idem. *Vare, tuum nomen, superet modo Mantua nobis, Mantua uæ miseræ.* Eclog. 10. Eclog. 9.

7 Epanalepsis, Resumptio, cum post aliqua

multa

multa interposita, perspicuitatis gratia, resu-
Eclog. 8. mimus qđ in principio collocauimus. Virgi.

Talis amor Daphnin, qualis cùm fessa iuuencũ
Per nemora, atque altos quærẽdo bucula lucos
Propter aquæ riuum uiridi procumbit in herba
Perdita: nec seræ meminit decedere nocti:
Talis amor teneat, nec sit mihi cura mederi.

8 Epanodos, quę semel proposita iterat, Latinè regressio. Ouid. in epist.

Aenei. 2. *Demophoon, uentis & uerba & uela dedisti:*
Vela queror reditu: uerba carere fide. Virg.
Eclog. 7. *Iphitus & Pelias mecum: quorum Iphitus æuo*
Iã grauior, Pelias & uulnere tard⁹ Vlyssis Idẽ
Cõpulerãtq; greges Coridõ & Thyrsis in unũ
1. Epist. *Thyrsis oues: Corydõ distentas lacte capellas.*

9 Ploce. traductio, cùm nullo ordine eadem verba repetuntur. Horat. *Is ne tibi melius suadet, qui ut rem facias, rem, si possis rectè, si non, quocunque modo rem?* Virg. *Non erit auxilio nobis Aetolas, & Arpi: At Messapus erit.* Est &
Georg. 3. Ploce. 1. *implicatio, quum eadem uox bis posita diuersa significat.* Vir. *Exillo Corydõ, corydõ est tẽpore nobis, & A mari iucundũ est, si nihil insit amari.*

10 Polysyndeton, coniunctionum repetitio siue multitudo. Virg. *Tectumque, laremq;*
Armaque Amycleumque canem, Cressamque pharetram. Hęc figura parùm aut nihil differt à superiore. Sed de figuris quę fiunt per repetitio-

nem

nem hæc sint dicta. Nunc de his quæ per cõmutationem fieri solent, disputemus. Cernitur autem hęc commutatio in ordine, casu, & significatione. Ordinis figurę duę sunt: Climax, & Antimetabole.

Climax, gradatio, est cõmutatio ordinis, in qua non antè ad consequens verbum descenditur quàm ad superius cursum est. Cic. *Si debuisset, petisses statim: si non statim paulò equidem post: sinon paulo post, at aliquando.* Idem. *Nec uero se populo solùm, sed etiam senatui commisit: nec senatui modo, sed etiam publicis præsidijs & armis: neque his tantum, sed eius potestati, cui senatus totam remp. commisit.* Virg. *Torua leæna lupum sequitur, lupus ipse capellam, &c.* Sorites fit semper in hac figura. Pro Quintio. Pro Mil. Eclog. 2.

Antimetabole, commutatio siue inuersio sententiæ, cùm verba declinata repetuntur. Horat. *Et mihi res non me rebus submittere conor.* Fortuna chara est arti, ars quoque fortunæ. Non vt edam viuo: sed vt viuam edo. In casus commutatione sunt tres figuræ. Metathesis. 1. Epist.

Polyptotõ, cum eiusdem nominis aut verbi casus, aut terminationes variantur. Cicer. *Certus locus, certa lex, certum tribunal.* Virgil. *Littora littoribus contraria, fluctibus undas. Imprecor arma armis, pugnent ipsique ne potes.* Idẽ. *Ab Ioue principium musæ: Iouis omnia plena: Ille* Paregmenon. Verr. 7. Enei. 4. Eclog. 3.

colit

pro Arch. colit terras: illi mea carmina curæ. Cice. Sed pleni omnes sunt libri, plenæ sapientum uoces, plena exemplorum uetustas.

Homœoptotō. similiter cadens, quādo clausulæ finiūtur casibus similibus. Cū casus dico, nō solū de nominib⁹ intelligo, sed de reliquis

pro Cæl. etiā partibus orationis. Cicer. Cum tristibus seuere, cū remissis iucunde, cum senibus grauiter, cū

pro Mar. iuuentute comiter. Idem. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes.

Homœoteleuton similiter desinens, quan

pro Cæl. do sibi clausulæ consonando respondent. Cice. Quis in uoluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? quis in rapacitate auarior? quis in largitionibus effusior? In commutatione significationis duę sunt figuræ Paranomasia & Correctio.

Antanadasis. Paranomasia, id est nominatio, est mutatio in verbum simile. Terent. Nam inceptio est amentium, haud amantium. Cice. En cur magister ex oratore arator factus est. Idem. Non modo uincere, uerum etiam uincere oportet.

And. Phili. 3. de Arus.

Correctio commutatio est in verbo, cùm ipsum reprehenditur. fit autem duobus modis. nam si antequam efferatur, corrigitur: dicitur Prodiorthosis. Teren. Debinc postulo, siue

And. Phili. 5. æquum est, te oro Daue. Cicer. Non iam leuitatis

est,

est, *sed, ut quod sentio dicam, dementiæ*. Aut fit cū iam effatum verbum est. Et dicitur *Epanorthosis*. Cicer. *O hominem fortunatum, qui huiusmodi nuntios, uel potius pegasos habeat*. Retulimus hanc figuram inter sententias, quia vtriusque partis est, Sed ad numeros transeamus. *pro Quin.*

DE NVMERIS.

DE repetitione & cōmutatione diximus, restat vt de tertia parte figuræ verborū dicamus, quæ in numero, siue verborum collocatione cernitur, per quam oratio suauiter. & modulatè componitur.

Numerus est modulata orationis cōpositio, quę in incisis, mēbris, periodis spectatur.

Incisum siue Comma, est imperfecta sententia, in octo syllabas propemodum excurrens, vt ait Hermogenes: siue vt inquit Cicer. in duos pedes & semis. vt, *Antequam de repu. dicam ea.*

Membrum siue colum est perfecta quidē sententia, sed alio tamen relata: excurrens ad magnitudinem ferè carminis heroici. (Quòd si longius excedat, dicitur colum Schœnotenes, orationum proœmijs & magniloquentię accommodatum) vt, *Antequā de rep. dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror.*

Periodus, ambitus, circuitus, orbis, conuersio, comprehensio, continuatio, circūscriptio his

(his enim nominibus vtitur Cicero) est perfecta & absoluta sententia. vt, *Antequam de reipub. P.C. dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror: exponam uobis breuiter consilium & profectionis & reuersionis meæ.* Fit autē periodus ex vno colo, quod Schœnotenês diximus appellari. Cicero. *Animaduerti, Iudices, omnem accusateris orationem in duas diuisam esse partes.* Item. *Depressam, cæcam, iacentem domum pluris quam te, quam fortunas tuas æstimasti.* Fit ex duobus, & periodus dicolos dicitur. vt, *Non is solum gratus debet esse, qui accepit beneficium: uerum etiam is cui potestas accipiendi fuit.* Quòd si duo membra sint inter se paria Isocolos dicitur, aut compar. vt. *Si laus allicere nos ad rectè faciendum non potest: nec metus quidem à fœdissimis factis potest auocare.* Item. *Namut locus sine portu nauibus esse non potest tutus: sic animus sine fide stabilis amicis esse non potest.* Fit etiam ex tribus membris, & tricolos dicitur, vt, *In prælio mortem pater oppetebat: domi filius nuptias comparabat: hæc omnia graues casus administrabant.* Fit denique ex quatuòr, & tetraclos, dicitur. Cicer. *Si quantum in agro locisque desertis audacia potest: tantum in foro atque in iudicijs impudentia ualeret: non minus in causa cederet Cæcina Eubutij impudentiæ: quam tum in ui facienda cessit audaciæ.* Quòd si vltra procedat

pro Cluēt.

in Orat.

de prouin.

pro Mil.

pro Cecin.

dat, iam non periodus, nec circunscripta dicitur oratio, sed Pneuma. i. quantum vix vno spiritu pronunciare possumus. Quale est initium pro Milone Et *si uereor iudices, &c.* Et Titi Liuij compositio. Periodis non vtemur vbi acriter instanter, & pugnaciter dicendū erit: sed incisis, aut membris. vt. *Abijt, excessit. erupit, euasit.* Item. *Vicit pudorem libido, timorem audacia, rationem amentia.* In Catil. p Cluent.

Numerus autem aut est naturalis, aut artificiosus: vterq; verò aut poeticus aut oratorius.

Naturalis numerus est positus in aurium iudicio. Hinc illæ obseruationes vitandæ asperitatis literarum, vt perterricrepas, & versuti loquas, scabra rubigo. Hinc fugiuntur vocalium hiatus: vt. *Ego omni officio ac potius pietate erga te, cæteris satisfacio omnibus.* Hinc illa obseruatio legendorum verborum pro subiecta materia. aliter enim sonat: *Tityre tu patulæ recubans sub tegmine fagi*: aliter, *Stat sonipes, ac fræna ferox spumantia mandit.*

Vides duos versus, quorum vterque sex habet pedes, vterq; clauditur eodem modo, sed in priore quater auditur, i, litera exilis, nusquam, o, plena litera sæpè, e, tenuis. r, quę est aspera tantum bis, idque cum, e, vt vix audiatur. Fugienda etiam sunt cacophata vt *cæca caligine.* In vocabulis longioribus vtendum

Syncopa. vt, Seſtertium, nummum, amaſſem. Suut etiam quædam genera verborum (inquit Cicero) in quibus ipſis concinnitas ineſt: quæ ſiue caſus habent in exitu ſimiles, ſiue paribus paria reddunt, ſiue opponuntur contraria, ſuapte natura numeroſa ſunt, etiã ſi nihil eſt factum de induſtria. In huius concinnitatis conſectatione Gorgiam fuiſſe principem accepimus: quo de genere illa noſtra ſunt in Miloniana. *Eſt enim hæc, Iudices, non ſcripta, ſed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus: uerum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſsimus: ad quam non docti, ſed facti: non inſtituti, ſed imbuti ſumus.* Idem paulò pòſt. Semper hæc quæ Græci Antitheta nominant, cum contrarijs opponuntur contraria, numerum oratorium neceſsitate ipſa efficiũt. & eum ſine induſtria. Hoc genere antiqui iam ante Iſocratẽ delectabantur, & maximè Gorgias, cuius in oratione plerũq; efficit numerum ipſa concinnitas. Nos etiam in hoc genere frequentes, vt illa ſunt in quarto accuſationis. *Conferte hanc pacem cum illo bello: huius prætoris aduentum, cum illius imperatoris uictoria: huius cohortem impuram, cum illius exercitu inuicto: huius libidines, cum illius continentia: ab illo qui cepit, conditas: ab hoc qui conſtitutas accepit, captas dicetis Syracuſas.* Hæc ille de natu-

In Orat.

rali

rali numero: cuius discrimen aures metiũtur, quæ plena sentiunt, & parum expleta desiderant, asperis offenduntur, lenibus mulcentur, contortis excitantur, stabilia probant, claudada deprehendunt, redundantia & nimia fastidiunt, harum deniq; iudicium est (vt inquit Cicero) superbissimum. Hæc de numero naturali siue poetico siue oratorio. *In Orat.*

Artificiosus numerus constat ex pedibus. Pes est dimensio quantitatis, in duabus minimum syllabis. Pedum alij dissyllabi, alij trisyllabi, alij tetrasyllabi.

Pedes dissyllabi quatuor enumerantur, sed mihi Pyrrhichius ex duab. breuib. pes non est, ut,

	ᴗᴗ Deus
Iambus, seu Daunius	ᴗ= Parens
Choreus	=ᴗ Solus
Spondæus	-- Verax

Trisyllabi octo.

Trocheus, seu tribrachys	ᴗᴗᴗ Dominus
Dactylus	-ᴗᴗ Vnicus
Anapæstus, seu antidactylus	ᴗᴗ- Patiens
Scolius, seu amphibrachys	ᴗ-ᴗ Benignus
Crèticus, seu amphimacer	-ᴗ- Excitans
Bachius, seu Oenotrius	ᴗ-- Iacentes
Palimbachius, seu Latius	--ᴗ Solamen
Molossus, trimacer, vel Canis	--- Oppressis

Tetrasyllabi usitatores.

Dichoreus	-ᴗ-ᴗ Dulciora
Pœan primus	-ᴗᴗᴗ Incipite
Pœan quartus	ᴗᴗᴗ- Sonipedes
Dispondęus.	---- Constantino

Hi pedes poetici sunt & oratorij, sed de numero poetico nihil hic agemus (quanuis non alienus erat locus) quia diligenter hęc pars à multis est pertractata.

Oratorius numerus liberior & solutior est, nec eadem lege semper collocatis vtitur pedibus, imò quantum potest à poematis similitudine refugit, cùm eius voluptatem aucupetur. Itaque si vitaueris in oratione versum integrum, & in principio orationis principium carminis, itemque in clausula, clausulam: licebit efficias ex quibuslibet pedibus numerũ: dum ne semper ijsdem vtare pedibus, quia varietate mulcentur aures. In omni ergo periodo sunt initium, medium clausula.

Principia quę vacuas ingrediuntur aures, numero vacare non debent. Non enim potest placere quod statim quasi in vestibulo offendit. Hi pedes principijs solent esse aptiores.

Creticus, qui & Amphimacer. vt, *Neminẽ uestrum ignorare arbitror. Malui denique.*

Peon siue Pęan primus, vt, *Quibeneficio ue-*

stro

ſtro Dactylus. vt: *Omnia præteribo.*
Anapeſtus, qui & Antidactylus. vt. *Patior iudices.* Moloſſus, vt. *Dũquæ ſupr auires dicendi.*

Media verò quoniam ſurdius audiuntur, quàm vel prima vel extrema, paulò negligentius inſtrui ſolent. Sed omnia ſic ſunt temperanda, primo ne medium, medio ne diſcrepet imum. Medijs in partibus ampliſsimus eſt Pęan primus & quartus.

Extremus periodi finis, quę propriè clauſula dicitur, accuratam poſtulat diligentiam. Hic enim quieſcit, & exoptata numeri iucunditate recreatur auris. Et ſi quid in oratione voluptatis eſt, dominatur in fine. Finem autem non ſolùm totius ambitus intelligas, ſed etiam inciſorum, & membrorum, quæ numeroſè terminari iucundum eſt. Hæc tamen obſeruatio, nec maior ſex, aut ad ſummum ſeptem ſyllabis eſſe debet, nec minor tribus. Hi pedes clauſulis ſunt accommodatiores.

Dichoreus adeò pulchrè cadit, vt hoc. C. Carbo concionem populi Roma. in clamorem excitarit. Et principes Aſianorum rhetorum hoc pede ferè clauſerint orationē: quod tamen ſi ſæpè fiat, improbat Cicero. Quia in orationis numero nihil tam vitioſum, quàm ſi ſemper eſt idem. vt *Patris dictum ſapiens temeritas filij comprobauit.* Et *Penè ab interitu uin-*

dicasti. *Pœnas persolutas.* Creticus cum Dichoreo, vt. *Impium semper existimaui.* Nam vltima syllaba longa sit an breuis ne in versu quidem refert.
Iambus cum Dichoreo. *Virum cum uiro comparetis.* Dactylus & dichoreus. *Solatia seruitutis.* *Exteris gentibus imperare.*
Spōdeus & Dichoreus. *Accepti beneficij confessionem, Sedes collocare.* Vtitur hoc sæpè Cicer.
Creticus & spōdeus, siue (quod idem est) choreus & molossus. *Retribuendi facultatem.* *Mepotissimum esse delectum.* *Depellendi criminis causa.* Hæc clausula familiaris est Ciceroni.
Dichoreus, & Molossus. vt, *Plerique minime timendum fuisse senserunt.*
Dactylus & Molosus aliquando. vt, *Esse uidebatur.* Creticus solus, aut (quod idem est) Dactylus sæpè cadit. vt, *Hæc scripsit diuinitus.*
Duplicatur interdum. vt, *In communionem tuorum temporum contulit.* Aliquando triplicatur. *Facere enim probus adolescens periculose, quam turpiter perpeti maluit.* Tribrachys cum spondeo plurimus & molliſsimus est in clausulis. *Diu multumq; Brute dubitaui.* *Omnibus fortasse uideatur.* Hanc clausulam non valdè probat Quintilianus: at exemplorū multitudo apud Ciceronem aliud declarat.
Spondeus iteratus grauitatis plenus est, præ-

ciptè

cipuè choreo vel Iambo præcurrente. *In monumentis maiorum suorum sit interfectus. Etenim palam dictitabat, consulatū Miloni eripi non posse, uitam posse. Sed etiam gloriam per tales uiros infringendam. Me consulem declarauit.*

Tres spondei aliquando. *Victorijs illustratæ sunt. Pietatem testatiorem demonstrarem.*

Dactylus & spōdeus fugiendi ferè sunt, quia heroici carminis sint clausulæ. A Cicerone tamen non semel apponuntur. *Omnes in me meosque redundant ex illo fonte dolores. Tamen uerbis extenuabo. Hæc tanta uirtus ex hac urbe expelletur, exterminabitur, ejicietur?* Si tamen hi pedes non suis integris dictionibus enuncientur, nihil fœdabunt numerum. vt, *Assequi non potuerunt.* Pro Mil. Ibidem.

Creticus cum Dactylo vsitatissimus est. *Neq; ad consilium casus admittitur. Distractus à fratribus.* Pæon primus cum Spondeo. vt, *Ne tanti facinoris immanitas, aut non stetisse, aut non uindicata esse uideatur.*

Spondeus, Molossus, & qui plures longas fortiuntur, moram afferunt orationi. His tu proinde & colis hexametro lōgioribus vtare oportet, si grauitatem in oratione desideras.

Dactylus, Anapæstus, Tribrachys, & qui plures habent breues, celeritati sunt apti, quē admodum & incisa atq; breuia membra.

Nec audiendi sunt, qui nullam in his numeris collocandis subeundā molestiam putant; quam homines doctissimi & in obseruando & in tradendo subierunt. Nihil enim (vt inquit Fabius) intrare potest in affectum, quod in aure, velut quodā vestibulo, statim offendit. Nec tibi rursus auctor sum, vt in hac cura consenescas: sed vt hoc quicquid est artis, experiaris adolescens, & omnia trahas ad vsum. Nā (quod in fidibus pulsandis solet accidere) exercitatione consequêris, vt aptè cadat oratio, & hanc numerandi molestiam relinquas.

DE PRONVNTIATIONE.

PRonuntiatio est apta conceptę elocutionis enuntiatio. Nec enim alia pronuntiationis est doctrina, quam elocutionis: nam qualis cogitatio fuit, talis est pronuntiatio. Eius duę sunt partes: Vox, vnde pronuntiatio: & gestus, vnde actio dicitur. quarum altera ad aures, altera ad oculos pertinet. Ac vocis quidem bonitas optanda est, sed tractatio atque vsus est in nobis. Vocis mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maximè voce commouentur. Itaque vtcunque se affectum videri volet orator, & animum audien-

tis

tis moueri, ita certum vocis adhibebit sonū. Contenta igitur voce atrociter dicet: & sum missa leniter inclinata grauiter, & inflexa dolenter. In motu obseruabit, nihil vt supersit ingestu. Status erectus. & celsus, rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, ea que rara nulla mollitia ceruicum: nullę argutię digitorum: non ad numerum articulus cadens: trunco magis toto se ipse moderans, & virili laterum flexione: brachij proiectione in contentionibus, contractione in remissis. Vultus verò, qui secundum vocem plurimū potest, quantam affert tum dignitatem, tum venustatem. In quo cùm effecerisnequid ineptum aut vultuosum sit, tum oculorū est quędam magna moderatio. Nam vt imago est animi vultus: sic indices oculi: quorum & hilaritatis & vicissim tristitię modum res ipsę, de quibus agetur, temperabunt. Est denique actio quasi quędam corporis eloquētia. Hęc Cicero. Qui verò plura volet, adeat Quintilianum vberrimè de actione differentem. Motus verò regula sit nobis semper fidus amicus: qui liberè vitia notet. In omnibus denique quę ad actionem pertinēt, doctorum semper iudicio, sicut in rebus omnibus erit adhęrendum. Illud pręterea Crasso & Ciceroni maximè placuit, vt in exordio & initio dicendi

cõmouerentur. Qui quãuis optimè dicerent, intelligebãt nonnunquã ſummis oratoribus non ſatis ex ſententia euentum dicẽdi procedere: proinde quod aliquãdo poſſet accidere, timebant, ne tunc accideret. Simul quia quotieſcunq; dicimus, toties de nobis iudicatur. Deinde, velut quandam impudentiam oſtentat, qui cum tam graue munus ſuſcipiat, vt ſilentibus cunctis maximis de rebus ſit audiendus, non ſaltem hac vna re commouetur, q̃ adeſt, ferè nemo, quin acutius atque acrius vitia in dicẽte, quam recta videat. Ita quicquid eſt in quo offenditur, id etiã illa quæ laudãda ſunt obruit. Quare Cicero nõ ſolum initijs dicendi aut re vera, aut ſtudioſe cõmoueri ſolebat: ſed id verbis teſtificari, non aſpernabatur, vt pro Deiotaro. Cùm in omnibus cauſis grauioribus, C. Cæſar, initio dicendi cõmoueri ſoleam vehemẽtius, quã videtur vel vſus vel ætas mea poſtulare: tum in hac cauſa ita me multa perturbant, vt quantũ mea fides ſtudij mihi afferat ad ſalutem regis Deiorati defendendã, tantum facultatis timor detrahat. Homerus quoque ſummũ illũ oratorẽ Vlyſſem ſtetiſſe oculis in terram defixis ſceptroq; immoto dicit, antequam diuinam illam eloquẽtiæ procellam effunderet. Quod & Ouidius noſter in eodem Vlyſſe eſt imitatus.

IN

IN OBITVM D. IOANNAE CASTELLAE, ARAGONIAE, Legionisque Reginæ. Francisci Sanctij epitaphius.

HEsperiæ Regina plagæ peto sidera tandem,
Impleui postquam regibus omne solum.
Nanque si in occiduis defigas lumina regnis,
Qua subit Oceanum diuitis unda Tagi:
Inuenies illic quæ Seras frænet & Indos,
Et quæ Gangaridis det pia iura uiris.
Siue etiam spectes Boream, septemque Triones,
Hic quoque care nepos sceptra Philippe tenes.
Nec procul hinc triplici exultat quæ Gallia regno,
Læta fuit nostræ prolis habere ducem.
Romanis, Hunnisque simul clara indole regem:
Et dedimus Regem terra Bohema tibi.
Extremos hominum Morinos mea filia ducit,
Qua pulsas Scythicas Rhene bicornis aquas.
Et qui Romulidis quondam dare iura parabas
Cimbre caput proli subdis inerme meæ. (chen,
Quid iã parua loquor? summũ orbi nonne Monar=
Tempora cui cingit terna corona, dedi?
Qui duras Arabum gentes, Turcasque rebelles
Contudit, ut Christi floreat alma fides.
Ausus & Herculeas metas diuellere, pontum
Per medium ducens (ut noua regna petat.

Nec

Nec prius inuentis statuit finemque molumque,
Quàm subtus posset cernere Gangis opes.
Sic natos uidi Reges, Regesque nepotes.
Et Reges horum pignora grata simul.
Fœcundo postquam compleui germine terras,
Auctura Indigetes summa per astra uehor.

EIVSDEM.

CAROLI PRINCIPIS APOtheosis, qui Iouem Scorpione gestante ad Superos migrauit.

(nd,

QVæ quibus anteferã? pungũt hinc publica dia:
Hinc lacrimæ tristes magne Philippe tua.
Principis amisit caros Hispania uultus,
Cuius in exortu gaudia magna tulit.
Hunc rapuere sibi pietas, probitasque, fidesque,
Atque honor, atq; decus: morsque ministra fuit.
Amisit gnatum pariter populi pater, & rex,
Indole cui nullum fata tulere parem.
Sed terris ostendunt tantum: & munera ouanti
Pulchra negant orbi, ciuibus, atque patri.
Et quisquam patri lugendi imponere leges
Audeat? aut gnati funera flere uetet?
Luge care pater gnati fera funera ademti,
Hesperiæ luge spemque, decusque tuæ.
Tu gnatum amisti: illa est tanti principis orba:

Tuge

Tu gemis ereptum pignus: at illa ducem.
Qui post exactos patris feliciter annos,
Imperio regeret Solis utramque domum.
At gaudet Princeps curis iam liber abistis,
Vt quiinter cœli sidera clara micet.
Funde nouas lacrymas gaudens iã magne Philippe.
AEterno potitur CAROLVS imperio.
Fessos tolle oculos, qua regnat Scorpius ingens.
(Hanc sedem Augusto uouerat ante Maro)
Nonnè uides ardens insueto ut splendeat igne
Scorpius? ut nitidum fundat ab arce iubar?
Hic est, quem nobis stellantis regia cœli
Inuidit nuper, CAROLVS ille tuus.
An uero cœlo spectes fulgentius astrum?
Non quì purpureo Phosphorus igne micat.
Tale Dionæi non fulsit Cæsaris astrum:
Nec Beronicæo uertice casa coma.
Hæc modo diuina Vrania dictante notaui,
Cùm raperent nostras sidera delicias.
Ergo hinc deuotos semper spectabit Iberos,
Atque illustrabit fortia facta patris.

EIVSDEM.

IN OBITVM D. ISABELLAE Hispaniarum Reginę.

QVis iacet hoc tumulo? magno regina Philippo,
Iuncta modo fido fœdere coniugij.

Occidit

Occidit ante diem regnorum ingens decus, & pa
Horobion fœtum quæ parit, & moritur.
Hanc merito lugent Hiſpania, Gallia Roma,
Vngaria, & Morini, Tethys, & Oceanus.
Ante omnes Tormis turbato flumine mœrens,
Effuſis proprias auget aquas lacrymis:
Atque hæc attonitus raucis ſingultit in undis:
Quanuis prote orbis maximus ingemuit,
Nulli flebilior tamen occidis ISABELLA,
Quam doctorum hominũ, quos, foueo ipſe, chor

TRILINGVE COLLEGIVM Salmantinum Magiſtro Michaeli Tormoni inſigni Theologo, Poetæ, & oratori iuſta lacrymis faciebat.

QVaiis ab excelſi decurrit uertice montis
Riuus muſcoſo garrulus è lapide,
Agricolis æſtufeſsis, qui dulce leuamen
Eſſe ſolet, tali lumina habere decet
Vuida lamento: turbam ſed cura Trilinguem
Præcipue iſta uocat, pro dolor, ad lacrymas.
Nos decet aſsiduis contundere pectora apugnis,
Et largo mœſtas imbre rigare genas.
Nam nos Tormone extincto tres flemus in uno
Amiſiſſe uiros: omnia qui poterant,
Quæ grauis orator: quæq; alto in corde uolutat,
Qui docet æthereæ dogmata ſancta fide:

Quæ

Quæ uates, quam laudent Pandionis arces,
Mincius & doctis ornet arundinibus.
Deseris heu Michael gentẽ, tua uota, Trilinguem,
Cui tutamen eras, spes, honor, atque decus.
Heu spes fallaces, fata inuida, quæ carpsistis
Aspectu in primo uere ineunte rosam.
Hinc igitur digne torpet nobis animi mens,
Non alis in nostro sanctior orbe fuit.
At tu, ni genus humanum, terrasque perosus,
Quas tueris forsan torua supercilio,
Nam magna clarum metiris imagine Olympum,
Adspice uota: pias accipe & has lacrymas.
Adspice & Almeidæ generosam in funere curam,
Quàm dulcem cineri præstet amaritiem.
Fidum etenim seruat tenero sub pectore amorem,
Et post fata colit fœdus amicitiæ.

EIVSDEM.

De Philomela in mari cadente è Græco.

PRæpetibus pennis nento bacchante ferebar
Per mare Bisthonio, fessaque labor aquis.
Sed me dulcisonam suscepit aedona curuo
Pontiuagus delphin corpore piscis auem.
Quæ fido tranans spacioſum remige pontum,
Mulcebam uarijs corda marina sonis.
Delphini Musas naulo sine sæpe tulerunt,
Nam neque Arionis fabula falsa fuit.

FINIS.

Occidit ante diem regnorum ingens decus, & pax,
Horobion fœtum quæ parit, & moritur.
Hanc merito lugent Hispania, Gallia Roma,
Vngaria, & Morini, Tethys, & Oceanus.
Ante omnes Tormis turbato flumine mœrens,
Effusis proprias auget aquas lacrymis:
Atque hæc attonitus raucis singultit in undis:
Quanuis prote orbis maximus ingemuit,
Nulli flebilior tamen occidis ISABELLA,
Quam doctorum hominũ, quos foueo ipse, choro

TRILINGVE COLLEGIVM Salmantinum Magistro Michaeli Tormoni insigni Theologo, Poetæ, & oratori iusta lacrymis faciebat.

QVaiis ab excelsi decurrit uertice montis
Riuus muscoso garrulus è lapide,
Agricolis æstufessis, qui dulce leuamen
Esse solet, tali lumina habere decet
Vuida lamento: turbam sed cura Trilinguem
Præcipue ista uocat, pro dolor, ad lacrymas.
Nos decet assiduis contundere pectora apugnis,
Et largo mœstas imbre rigare genas.
Nam nos Tormone extincto tres flemus in uno
Amisisse uiros: omnia qui poterant,
Quæ grauis orator: quæq; alto in corde uolutat,
Qui docet æthereæ dogmata sancta fide:

Quæ

Salmanticæ,

Apud Michaelem Serranum de Vargas.

M. D. LXXXVII.

210/26

ΔΙΟΝΥΣΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΥΝΘΡΟΝΟΥ ΑΥΤΟΥ ΘΕΑΣ